

Arbeids- og inkluderingsdepartementet

ETTER INNTEKTSOPPGJØRENE 2009

**Oppsummering av lønnsoppgjørene og statistikk for lønn og
inntektsfordeling**

Rapport

fra

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene

Oslo, 24. juni 2009

Forord

Beregningsutvalget la fram en foreløpig utgave av sin hovedrapport foran årets lønnsoppgjør 16. februar og en endelig utgave 30. mars, jf. NOU 2009:7. I denne rapporten gis oppdaterte tall over lønnsutviklingen og en oversikt over hovedtrekkene i årets lønnsoppgjør. Dessuten presenteres nye tall over utviklingen i lønns- og inntektsfordelingen. Dette materialet offentliggjøres nå som en nettverson, men blir innarbeidet i rapporten som trykkes i NOU-serien i mars til neste år.

Utvalget har denne gang ikke foretatt en ny gjennomgang av prisutsiktene, utviklingen i industriens konkurransevne, makroøkonomisk utvikling med mer. Det vises her til NOU 2009:7.

Beregningsutvalget ble ved kongelig resolusjon av 16. november 2007 gjenoppnevnt for en ny periode inntil 30. september 2011 med følgende mandat:

”Utvalget skal i tilknytning til inntektsoppgjørene legge fram det best mulige tallmessige bakgrunnsmateriale og presentere det i en slik form at uenighet partene i mellom om økonomiske forhold så vidt mulig kan unngås. Utvalget skal, når departementet ber om det, kunne klargjøre det tallmessige grunnlagsmateriale for spesielle inntektspolitiske spørsmål.

Utvalget skal legge fram oppsummeringsrapporter etter inntektsoppgjør.

Utvalgets utredninger avgis til Arbeids- og inkluderingsdepartementet.”

I tillegg til utvalgets medlemmer og sekretariatet har følgende deltatt i arbeidet med rapporten: Pål Skarsbak, Akademikerne, Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, Klemet Rønning-Aaby, Landsorganisasjonen i Norge, Rolf Stangeland, Unio, Eirik Solberg og Anders Kleppe, KS, Ørnulf Kastet, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Arnulf Leirpoll, Fornyings- og administrasjonsdepartementet og Roger Bjørnstad, Statistisk sentralbyrå.

Oslo 24. juni 2009

Øystein Olsen
leder
Statistisk sentralbyrå

Ann Lisbet Brathaug
Statistisk sentralbyrå

Stein Gjerding
Arbeidsgiverforeningen
Spekter

Ellen Horneland
Landsorganisasjonen
i Norge

Lars Haartveit
HSH

Grete Jarnæs
Fornyings- og
administrasjonsdepartementet

Olav Magnussen
Næringslivets
Hovedorganisasjon

Synnøve Nymo
Arbeids- og
inkluderingsdepartementet

Erik Orskaug
Unio

Stein Reegård
Landsorganisasjonen
i Norge

Tove Storrødvann
Akademikerne

Bjørn Tore Stølen
Yrkesorganisasjonenes
Sentralforbund

Per Kristian Sundnes
KS

Yngvar Tveit
Finansdepartementet

Tormod Belgum,
Arbeids- og inkluderingsdepartementet,
sekretariatsleder
Runar Aksnes,
Finansdepartementet
Torbjørn Eika,
Statistisk sentralbyrå
Andreas Follestad,
Finansdepartementet
Frank Emil Jøssund,
Finansdepartementet
Harald Lunde,
Statistisk sentralbyrå
Ragnhild Nersten,
Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Innhold

Forord	2
KAP 1 Lønnsutviklingen i senere år	5
1.1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere.....	6
1.2 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder.....	12
1.2.1 Lønnsutviklingen for industriarbeidere i LO-NHO-området.....	12
1.2.2 Lønnsutviklingen for andre arbeidergrupper i NHO-området.....	14
1.2.3 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.....	16
1.2.4 Lønnsutviklingen samlet for industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO- bedrifter (både heltid og deltid).....	18
1.2.5 Lønnsutviklingen i andre områder i privat næringsvirksomhet.....	19
1.2.6 Lønnsutviklingen i offentlig sektor.....	21
1.2.7 Lønnsutviklingen i Spekter-området.....	24
1.3 Lønnsoverhenget	27
1.4 Noen hovedtrekk ved lønnsutviklingen i 2009 i enkelte forhandlingsområder	28
1.5 Lønnsutviklingen for ledere	29
1.6 Lønnsutviklingen for kvinner og menn.....	40
1.7 Lønnsutviklingen etter utdanning	47
1.8 Lønnsutviklingen for deltidsansatte.....	51
1.9 Lønnsfordelingen før skatt for lønnstakere	53
KAP 5 Inntektsutviklingen for husholdningene	
5.4 Fordeling av inntekt.....	57
5.4.1 Fordelingen av samlet inntekt etter skatt for yrkestilknyttede	57
5.4.2 Fordelingen av samlet inntekt etter skatt for pensjonister og trygdede	60
5.4.3 Utviklingen i inntektsfordelingen i perioden 1993 – 2007	61
5.4.4 Fordelingen av kapitalinntekter mellom kvinner og menn	63
Vedlegg	
Vedlegg 1 Lønnsoppgjørene 2009	67
Vedlegg 2 Tabellvedlegg	78

Kapittel 1

Lønnsutviklingen i senere år

- Beregningsutvalget anslår den gjennomsnittlige årslønnsveksten fra 2007 til 2008 for alle lønnstakere under ett til 6,0 prosent mot 5,4 prosent året før.
- Årslønnsveksten fra 2007 til 2008 i NHO-bedrifter er beregnet til 5,7 prosent for industriarbeidere og til 6,3 prosent for industrifunksjonærer. Gjennomsnittlig lønnsvekst i dette området var på 6,1 prosent. Årslønnsveksten i HSH-bedrifter i varehandelen er beregnet til 4,4 prosent. I finanstjenester, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring, er lønnsveksten beregnet til 9,2 prosent. Både for ansatte i staten og i kommunene er lønnsveksten beregnet til 6,7 prosent. Årslønnsveksten i Spekter-bedriftene ekskl. helseforetakene er beregnet til 6,2 prosent og i helseforetakene til 6,5 prosent.
- Utvalget anslår *overhenget* til 2009 til 2,3 prosent for alle grupper under ett. Dette er høyere enn det gjennomsnittlige overhenget de tre foregående år som var på 1,7 prosent, og 0,3 prosentpoeng høyere enn overhenget til 2008. For industriarbeidere er overhenget beregnet til 1,8 prosent og for industrifunksjonærer til 2,5 prosent. Overhenget for ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen er beregnet til 0,9 prosent, mens det for ansatte i finanstjenester er beregnet til 2,0 prosent. For ansatte i staten og kommunene er overhenget beregnet til henholdsvis 3,4 prosent og 2,4 prosent. I Spekter-bedriftene ekskl. helseforetakene er overhenget beregnet til 1,6 prosent og i helseforetakene til 3,6 prosent.
- I KS-området ble det under oppgjøret i 2008 *avtalt tillegg for 2009* som bidro til årslønnsveksten fra 2008 til 2009 med 1,8 prosentpoeng i hele kommunesektoren. Tillegget ga et bidrag til lønnsveksten for hele økonomien på om lag 0,3 prosentpoeng fra 2008 til 2009.
- Fra 2004 til 2008 ble *lønnforskjellene* mellom kvinner og menn redusert i alle de store forhandlingsområdene med unntak av ansatte i finanstjenester og industriarbeidere i NHO-bedrifter. Fra 2007 til 2008 ble lønnforskjellene redusert for ansatte i kommunene i alt og for industrifunksjonærer og industriarbeidere i NHO-bedrifter. For undervisningspersonell i kommunene og for ansatte i staten var lønnforskjellene om lag uendret. For de andre områdene og spesielt for ansatte i finanstjenester har lønnforskjellene økt.
- Lønnsstatistikk for alle ansatte, viser at lønnforskjellene mellom alle kvinner og menn (både heltid og deltid) ble redusert fra 2007 til 2008. Kvinners gjennomsnittlig lønn utgjorde 85,0 prosent av menns i 2008, mot 84,3 prosent i 2007 og 84,7 prosent i 2004. Blant heltidsansatte alene, er kvinners andel av menns gjennomsnittlige lønn økt fra 86,6 prosent i 2004 til 87,1 prosent i 2008. Grupperes lønnstakerne etter lengden på utdanningen eller etter alder, ble lønnforskjellene mellom kvinner og menn redusert fra 2007 til 2008 i de fleste grupperingene med unntak av for ansatte med universitets- og høyskoleutdanning.
- Eksklusive opsjons- og naturalytelser var lønnsveksten for *ledere* med yrkeskode administrerende direktør i *foretak utenom offentlig forvaltning* i gjennomsnitt 10,3 prosent fra september/oktober 2007 til samme tidspunkt i 2008. I finansnæringen var veksten 28,6 prosent. Store bonusutbetalinger trakk lønnsveksten kraftig opp i denne næringen. I industrien var lønnsveksten for denne gruppen 13,3 prosent og i varehandel 10,0 prosent. I

de andre næringene utvalget presenterer tall for, varierte lønnsveksten for administrerende direktører mellom 4,8 prosent og 8,7 prosent i 2008.

- Inklusive opsjons- og naturalytelser var gjennomsnittlig lønnsvekst for administrerende direktør også 10,3 prosent fra september/oktober 2007 til samme tidspunkt i 2008, mot 2,6 prosent året før. Opsjons- og naturalytelser trakk lønnsveksten ned i 2007, men påvirket i liten grad lønnsveksten i 2008. For ledere av små foretak (under 10 ansatte), var lønnsveksten 5,1 prosent fra september/oktober 2007 til samme tidspunkt i 2008, mot 7,8 prosent året før.
- For *toppledere i offentlig sektor* var gjennomsnittlig lønnsvekst 6,8 prosent fra oktober/desember 2007 til oktober/desember 2008, mot 7,1 prosent året før. Statistikken omfatter øverste administrative leder i kommuner og fylkeskommuner, øverste leder i etater, direktorater, forvaltningen m.v. i staten og administrerende direktører i helseforetakene.
- Fra 1997 til 2008 økte de 10 prosentene av lønnstakerne med de høyeste lønningene (desil 10) sin andel av samlet lønnssum med 1,3 prosentpoeng til 19,4 prosent, og desil 9 økte sin andel med 0,3 prosentpoeng til 12,8 prosent. Dette har særlig skjedd på bekostning av lavere og midlere inntekter.
- Områder med lavere lønn enn 85 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for industriarbeidere i LO-NHO-området har tradisjonelt vært definert som lavtlønnsområder. Etter denne definisjonen var 17 prosent av alle heltidsansatte lønnstakere lavtlønte både i 2007 og 2008. Blant kvinner ble andelen redusert fra 22 prosent i 2007 til 20 prosent i 2008.

1.1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere

Beregningsutvalget legger i dette kapitlet fram statistikk og beregninger for lønnsutviklingen fra 2007 til 2008 for hovedgrupper av lønnstakere. Det gis dessuten anslag på lønnsoverhenget til 2009 for ulike grupper. I kapitlet gis det også en oversikt over lønnstilleggene i 2009 i en del tariffområder. En mer detaljert oversikt over resultatene av lønnsoppgjørene i 2009 gis i vedlegg 1.

Årslønnsvekst for hovedgrupper

Tabell 1.1 viser at årslønnsveksten fra 2007 til 2008 i NHO-bedrifter er beregnet til 5,7 prosent for industriarbeidere og til 6,3 prosent for industrifunksjonærer. Gjennomsnittlig lønnsvekst i dette området var 6,1 prosent. Årslønnsveksten for ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen er beregnet til 4,4 prosent. I finanstjenester, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring, er lønnsveksten i 2008 beregnet til 9,2 prosent. Både for ansatte i staten og i kommunene er lønnsveksten beregnet til 6,7 prosent. Videre er årslønnsveksten i Spekter-bedriftene ekskl. helseforetakene beregnet til 6,2 prosent og i helseforetakene til 6,5 prosent.

Tabellen viser at årslønnsveksten tok seg opp fra 1999 til 2002. I 2002 varierte lønnsveksten mellom 5 og vel 8 prosent. Ellers i årene 1998-2004 har lønnsutviklingen for områdene i tabellen stort sett variert mellom 3 og vel 5 prosent. Unntaket er undervisningspersonell i kommunesektoren i årene fra 2000 til 2002 og helseforetakene i 2003. Den forholdsvis sterke lønnsveksten for undervisningspersonell i kommunesektoren fra 2000 til 2002 skyldes spesielle tillegg (skolepakkene). I 2005 varierte lønnsveksten fra 3 til vel 4 prosent mellom de ulike områdene. I 2006 tok lønnsveksten seg noe opp igjen og varierte mellom 3½ og

knapt 5 prosent med unntak av finanstjenester hvor høye bonusutbetalinger trakk opp lønnsveksten både i 2005 og 2006. I 2007 tok lønnsveksten seg ytterligere opp. I de store forhandlingsområdene varierte lønnsveksten fra knapt 5 til om lag 5¾ prosent.

Boks 1.1 Lønnsbegreper og grunnlaget for beregning av årslønnsvekst

Beregningene av årslønn og lønnsvekst i tabell 1.1 bygger på lønnsstatistikk for de enkelte gruppene, og på opplysninger om lønnstillegg og reguleringstidspunkter i de enkelte år.

Beregningene er basert på oppgaver over time- eller månedslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Månedslønnen består av fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg¹ og bonuser. Derimot inngår ikke fordel ved opsjoner og fordel ved aksjer til underkurs.

Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. Noen av lønnskomponentene som inngår, kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje, f.eks. skifttillegg og ulempetillegg.

For gruppene/tariffområdene i tabell 1.1 beregnes årslønn for alle grupper ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f. eks. i oktober. En kan dermed anslå økningen i månedslønnen siden oktober året før. Økningen i månedslønnen over denne perioden deles i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-månedersperioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene. Deretter kan en beregne et gjennomsnittlig lønnsnivå for det aktuelle året.

¹ Uregelmessige tillegg omfatter bl.a. tillegg for ubekvem arbeidstid, utkallingstillegg, skifttillegg, smusstillegg, offshoret tillegg og andre tillegg som følge av arbeidets art. Uregelmessige tillegg er som regel knyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider.

Tabell 1.1 Årslønnsvekst fra året før i prosent for noen store forhandlingsområder. Per årsverk

	NHO-bedrifter i industrien					Kommuneansatte			Spekter-bedrifter	
	Industri i alt	Industri-arbeidere	Industri-funksjonærer ¹	HSH-bedrifter i varehandel ²	Finanstjenester ³	Statsansatte	Kommuneansatte i alt ⁴	Undervisningspersonell ⁵	Helseforetakene	Øvrige bedrifter
1999	4,7	4,7	4,7	4,9	5,1	4,7	5,0	4,5	-	-
2000	4,6	4,5	4,7	4,5	5,3	4,6	4,0	6,0	-	-
2001	5,1	4,9	5,3	4,8	4,7	4,2	3,5	7,8	-	-
2002	5,6	5,0	6,1	5,0	6,2	5,9	6,0	8,2	5,3	5,5
2003	4,0	3,5	4,6	4,4	4,5	4,3	4,4	5,4	7,0	3,8
2004	3,8	3,6	3,8	3,5	4,0	3,7	3,8 ⁶	3,2	3,0	3,4
2005	4,0	3,4	4,3	3,9	7,7	3,4	3,4	3,0	3,3	3,6
2006	4,3	3,6	4,6	4,2	5,6	4,5	3,9	2,6	3,7	4,8
2007	5,3	5,5	5,7	5,0	5,2	5,1	4,8	3,6	4,9	5,3
2008	6,1	5,7	6,3	4,4 ⁸	9,2	6,7	6,7 ⁹	5,7	6,5 ¹⁰	6,2
1998-2003	26,4	24,7	28,1	25,8	27,0	26,0	25,1	36,2	-	-
Gj. sn. per år	4,8	4,5	5,1	4,7	4,9	4,7	4,6	6,4	-	-
2003-2008	25,8	23,8	27,2	22,8	35,9	25,7	24,7	19,4	23,3	25,5
Gj. sn. per år	4,7	4,4	4,9	4,2	6,3	4,7	4,5	3,6	4,3	4,7
Lønn 2008, per årsverk	418 300	354 400	533 300	-	-	410 600	367 200	411 400	411 200	393 900
Lønn 2008, heltidsansatte	-	-	-	374 000	523 000	-	-	-	-	-
Antall årsverk 2008	179 000	104 000	75 000	80 000	30 000 ⁷	127 000	337 000	87 000	81 000	48 000

¹ For industrifunksjonærer er lønnsveksttallene for heltidsansatte til og med 2001 og per årsverk i årene etterpå.

² Lønnsveksttallene er for heltidsansatte.

³ Forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring. Lønnsveksttallene er for heltidsansatte. Bonusutbetalinger har trukket opp lønnsveksten de siste årene.

⁴ Omfatter ansatte i kommunene (ekskl. Oslo kommune fram til 2005), fylkeskommunene og andre virksomheter som er medlemmer i KS, herunder bedriftsmedlemmer.

⁵ Undervisningspersonell ble en del av det kommunale tariffområdet fra 1. mai 2004, mens det tidligere var en del av det statlige tariffområdet. I 2004 og 2005 omfattet tallene undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse og ekskl. Oslo kommune. Fra 2006 er Oslo kommune inkludert.

⁶ Fra og med 2004 omfatter tallene også stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse og undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse.

⁷ Heltidsansatte

⁸ Nye bedrifter som kom inn i lønnsstatistikken i 2008 samt stor turnover trakk lønnsveksten ned.

⁹ En oppjustering av minstelønnsatsene for høyskolegruppene per 1.1.2008 bidro med 0,2 prosentpoeng til lønnsveksten i 2008, jf. vedlegg 1 i NOU 2009:7 om lønnsoppgjørene i offentlig sektor.

¹⁰ Lønnsveksten i 2008 er per årsverk og beregnet på Spekters datamateriale. På grunnlag av SSBs datamateriale er lønnsveksten i 2008 beregnet til 5,1 prosent for heltidsansatte, jf. avsnitt 1.2.7 for nærmere omtale.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Boks 1.2 Strukturendringer

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold som f. eks. endring i kvalifikasjoner/utdanning blant arbeidstakerne, endringer i stillingsstruktur, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer/bedrifter med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid eller endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks. alder og endringer i andelen menn/kvinner). For mange grupper gir lønnsstatistikken begrenset informasjon om slike endringer. Utvalget vil peke på at en bør være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner om individuelle forskjeller i lønnsutviklingen mellom ulike grupper/næringer fordi strukturendringer kan virke forskjellig. Særlig gjelder dette over en så lang tidsperiode som i tabell 1.1.

I de siste årene fram til andre halvdel av 2008 var det vært en sterk økning i sysselsettingen, særlig blant unge arbeidstakere 15-24 år og blant aldersgruppen 40-64 år. Det har også vært sterk økning i arbeidsinnvandringen. Yngre arbeidstakere og arbeidsinnvandrere får vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet, og slike endringer i sysselsettingen kan dermed bidra til å trekke lønnsveksten ned. I perioder med stagnasjon i sysselsettingen kan effekten være motsatt ved at andelen yngre arbeidstakere og arbeidsinnvandrere blir redusert ved oppsigelser/innskrenkninger og mindre rekruttering.

Tabell 1.2 viser beregnet gjennomsnittlig lønnsutvikling for alle grupper og for tre hovedsektorer:

- ansatte i industrien
- ansatte i varehandel
- ansatte i offentlig forvaltning

Gjennomsnittlig årslønnsvekst fra 2007 til 2008 for lønnstakere under ett er beregnet til 6,0 prosent mot 5,4 prosent året før, jf. tabell 1.2. For ansatte i industrien vises lønnsutviklingen både for ansatte i NHO-bedrifter og for industrien totalt. Om lag $\frac{3}{4}$ av sysselsettingen i industrien er i NHO-bedrifter. Tabellen viser at samlet fra 1998 til 2008 har lønnsveksten vært nær parallell i de tre hovedsektorene. Lønnsveksten i industribedrifter i alt har i den siste 10-årsperioden vært om lag den samme som for NHO-bedrifter i industrien. Imidlertid har lønnsveksten mellom disse to gruppene vært noe forskjellig i de enkelte år.

Tabell 1.2 Årslønnsvekst¹ fra året før i prosent for alle grupper og for tre hovedsektorer i økonomien.

	Alle grupper	Industrien ²		Varehandel ³	Offentlig forvaltning ⁴
		Alle bedrifter	NHO-bedrifter		
1999	5,1	5,4	4,7	4,7	4,8
2000	4,4	4,2	4,6	4,5	4,6
2001	4,8	4,5	5,1	5,2	4,5
2002	5,7	5,8	5,6	4,4	6,4
2003	4,5	4,5	4,0	4,6	5,1
2004	3,5	3,6	3,8	3,9	3,6
2005	3,3	3,6	4,0	3,7	3,4
2006	4,1	3,9	4,3	3,4	4,0
2007	5,4	4,9	5,3	5,9	4,9
2008	6,0	6,6	6,1	4,3	6,7
1998-2008	57,9	58,3	59,2	54,7	59,7
Gj. sn. per år	4,7	4,7	4,8	4,5	4,8
2003-2008	24,3	24,7	25,8	23,1	24,7
Gj. sn. per år	4,5	4,5	4,7	4,2	4,5
Lønn 2008, per årsverk	402 300	393 900	418 300	374 000	385 700
Lønn 2008, heltidsansatte	416 300	399 400	-	398 800	393 700

¹ Lønnsveksten er per årsverk for "alle grupper", offentlig forvaltning og for NHO-bedrifter i industrien. For varehandel og for alle bedrifter i industrien er lønnsveksten for heltidsansatte.

² Det brukes litt forskjellige beregningsmetoder for beregning av årslønnsvekst i industrien i NHO-bedrifter og i hele industrien. Dette kan gi forskjellig årslønnsvekst i ett enkelt år, men blir jevnet ut sett over flere år.

³ Inklusive motorkjøretøytjenester.

⁴ Omfatter det kommunale og det statlige tariffområdet og de statlig eide helseforetakene.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

I tabell 1.3 er årslønnsveksten i årene 2004-2008 for hovedgruppene i tabell 1.1 splittet opp i bidrag fra overheng, bidrag fra sentralt fastlagte tariff tillegg og bidrag fra lønns glidning gjennom året. For ansatte i staten og i kommunene har bidraget fra lønns glidningen i perioden ligget i størrelsesorden 0,3-1 prosentpoeng i året. For gruppene i privat sektor har den variert mellom 1 og vel 3 prosentpoeng unntatt for ansatte i forretnings- og sparebanker og forsikring i årene 2005 og 2008. I disse to årene var lønns glidningen særlig høy i forretnings- og sparebanker og forsikring, noe som skyldtes store bonusutbetalinger i disse to årene. For store grupper industrifunksjonærer avtales ikke sentrale tillegg. For disse avtales stort sett alle tillegg lokalt.

Tabell 1.3 Årslønnsvekst fra året før i prosent dekomponert i overheng, tariff tillegg og lønns glidning.

	2004	2005	2006	2007	2008	Gj.sn. 2004-08
<i>Industriarbeidere i NHO-bedrifter:</i>						
Årslønnsvekst	3,6	3,4	3,6	5,5	5,7	
Herav:						
- Overheng	1,4	1,2	1,0	1,4	1,8	
- Tariff tillegg	0,8	0,5	0,9	1,3	1,3	
- Lønns glidning	1,4	1,7	1,7	2,8	2,6	2,0
<i>Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter:</i>						
Årslønnsvekst	3,8	4,3	4,6	5,7	6,3	
Herav:						
- Overheng	1,7	1,5	1,6	2,0	2,5	
- Lønns glidning	2,1	2,8	3,0	3,7	3,8	3,1
<i>HSH-bedrifter i varehandel:</i>						
Årslønnsvekst	3,5	3,9	4,2	5,0	4,4	
Herav:						
- Overheng	0,9	0,7	1,1	1,2	1,6	
- Tariff tillegg	0,6	0,6	0,9	1,2	1,3	
- Garantit tillegg	0,4	0,3	0,2	0,3	0,4	
- Lønns glidning	1,6	2,3	2,0	2,3	1,1	1,9
<i>Finanstjenester:</i>						
Årslønnsvekst	4,0	7,7	5,6	5,2	9,2	
Herav:						
- Overheng	0,5	1,5	1,1	1,4	1,3	
- Tariff tillegg	1,7	0,7	0,8	0,9	2,5	
- Lønns glidning	1,8	5,5	3,7	2,9	5,4	3,9
<i>Statsansatte:</i>						
Årslønnsvekst	3,7	3,4	4,5	5,1	6,7	
Herav:						
- Overheng	0,4	1,9	0,7	2,9	1,4	
- Tariff tillegg	2,9	1,2	3,0	1,5	4,2	
- Lønns glidning	0,3	0,3	0,8	0,6	1,0	0,6
<i>Undervisningspersonell i kommunene ¹:</i>						
Årslønnsvekst	3,2	3,0	2,6	3,6	5,7	
Herav:						
- Overheng	0,2	1,4	0,4	1,1	1,2	
- Tariff tillegg	2,9	1,3	2,4	2,6	4,2	
- Lønns glidning	0,1	0,3	- 0,2	- 0,1	0,3	0,1
<i>Kommuneansatte ²:</i>						
Årslønnsvekst	3,8	3,4	3,9	4,8	6,7	
Herav:						
- Overheng	0,5	1,5	0,4	1,6	1,4	
- Tariff tillegg	2,6	1,2	3,0	2,5	4,3	
- Lønns glidning	0,7	0,7	0,5	0,7	1,0	0,7

¹ Undervisningspersonell med i hovedsak sentral lønnsdannelse. Inklusiv Oslo kommune fra 2006

² Inklusiv Oslo kommune og undervisningspersonell i kommunesektoren.

Kilder: Statistisk sentralbyrå, KS og Fornyings- og administrasjonsdepartementet.

Boks 1.3 Lønnsglidningen¹

I tabell 1.3 framgår bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen for en del forhandlingsområder i de siste fem årene. Tabellen viser dekomponering av årslønnsveksten i overheng, bidrag fra tariff tillegg og bidrag fra lønnsglidning. Når en fokuserer på lønnsveksten fra dato til dato slik som i tabell 1.5, betyr normalt lønnsglidningen mer for lønnsveksten enn det som framgår av tabell 1.3 for alle forhandlingsområdene. For industriarbeidere bidro lønnsglidningen med 4,2 prosentpoeng av lønnsveksten fra 1. oktober 2006 til 1. oktober 2007, mens bidraget til årslønnsveksten fra 2006 til 2007 var 2,8 prosentpoeng i 2007. For staten bidro lønnsglidningen med 1,0 prosentpoeng av lønnsveksten fra 1. oktober 2006 til 1. oktober 2007, mens bidraget til årslønnsveksten fra 2006 til 2007 var 0,6 prosentpoeng i 2007. Forskjellen skyldes at en del av lønnsglidningen inngår i overhenget ved beregning av årslønnsvekst. For staten vil det si 0,4 prosentpoeng av overhenget til 2008 (1,0-0,6).

¹ Lønnsglidningen er nærmere omtalt i vedlegg 2 i NOU 2009:7.

1.2 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder

1.2.1 Lønnsutviklingen for industriarbeidere i LO-NHO-området.

For *industriarbeidere* steg lønn per årsverk (både heltid og deltid) med 5,7 prosent fra 2007 til 2008, mot 5,5 prosent året før.

Lønnsveksten for industriarbeidere i LO-NHO-området er basert på opplysninger om lønn og antall årsverk knyttet til om lag 50 tariffområder. De senere årene har sysselsettingen variert mer mellom bransjer/yrker enn tidligere og har påvirket gjennomsnittlig lønnsvekst.

For hvert tariffområde bestemmes lønnsveksten av endring i grunnlønn, gjennomsnittlig bonus (over et helt år), gjennomsnittlig skift tillegg og andre tillegg som er klassifisert som uregelmessige tillegg eller tillegg etter arbeidets art. I innrapporteringen fra bedriftene kan fordelingen på de enkelte lønnskomponentene variere. Fra 2007 til 2008 påvirket bonus og uregelmessige tillegg lønnsveksten i svært liten grad.

Når en fokuserer på lønnsveksten fra dato til dato, kan man dele lønnsveksten i tariff tillegg og lønnsglidning i perioden mellom måletidspunktene (tabell 1.5). Tariff tillegg per 1. april 2008 var høyere enn tilsvarende året før og bidro med 1,3 prosentpoeng til lønnsveksten fra 2007 til 2008. Lønnsglidning gjennom 2008 økte om lag i samme takt som i 2007. Lønnsglidningen i perioden 1. oktober 2007 til 1. oktober 2008 var 4,1 prosentpoeng av en totalvekst på 5,8 prosent i samme periode. Dette gir et bidrag til årslønnsveksten fra 2007 til 2008 på 2,6 prosentpoeng mot 2,8 prosentpoeng året før.

For industriarbeidere er lønnsoverhenget inn i 2009 beregnet til 1,8 prosent. Det sentrale lønnsoppgjøret i 2009 utgjorde 0,6 prosent fra 1. april. 2009. Dette bidrar til årslønnsveksten fra 2008 til 2009 med om lag 0,5 prosentpoeng. I disse beregningene er det tatt hensyn til generelt tillegg, lavlønnstillegg og automatiske virkninger av tariff tillegg på uregelmessige

tillegg som skift etc. Før bidraget fra lønnsglidningen i 2009 er lønnsveksten for industriarbeidere beregnet til 2,3 prosent fra 2008 til 2009.

I 2008 bidro lønnsglidningen med 2,6 prosent. Etter 2000 har bidraget fra lønnsglidningen variert mellom 1,4 og 2,8 prosentpoeng.

Tabell 1.4 Gjennomsnittlige tariff tillegg for industriarbeidere, (inklusive den direkte effekten av skift tillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art)

Våren/sommeren 1998: ¹	432 øre/time,	3,7 prosent
Per 1.april 1999:	28 øre/time,	0,3 prosent
Per 9.mai 2000:	220 øre/time,	1,7 prosent
Per 1.april 2001:	148 øre/time,	1,1 prosent
Våren 2002: ¹	386 øre/time	2,8 prosent
Per 1.april 2003:	80 øre/time	0,5 prosent
Våren 2004: ¹	168 øre/time	1,1 prosent
Per 1.april 2005:	106 øre/time	0,7 prosent
Våren 2006: ¹	207 øre/time	1,3 prosent
Per 1.april 2007	273 øre/time	1,7 prosent
Per 1.april 2008: ²	289 øre/time	1,7 prosent
Per 1. april 2009	112 øre/time	0,6 prosent

¹ Gjennomsnittstallet er summen av alle nivåmessige tillegg gitt i de forbundsvise områdene inklusive generelle tillegg, lavlønns tillegg, fagarbeidert tillegg, ansiennitetstillegg, minstelønnsatser, skift tillegg etc. De fleste forbundsvise tariff tilleggene ble gitt med ulik virkningstidspunkt mellom 1. april til 1. juni.

² Utslaget av generelt tillegg, lavlønns tillegg og forbundsvise tilpasninger.

Kilde: NHO

Tabell 1.5 Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester¹ eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke. Endring i prosent fra tilsvarende periode året før.

	Lønnsøkning per time	Herav: Tariff tillegg	Lønnsglidning ²	Lønnsglidning som prosent andel av total lønnsøkning
1999	4,7	1,3	3,4	72
2000	4,5	1,2	3,3	73
2001	4,9	1,5	3,4	69
1.okt.	4,3	1,1	3,2	74
2002	5,0	2,4	2,6	52
1.okt.	5,9	2,8	3,1	53
2003	3,5	0,9	2,6	74
1.okt.	3,3	0,5	2,8	85
2004	3,6	0,9	2,7	75
1. okt.	3,4	1,1	2,3	68
2005	3,4	0,9	2,5	74
1.okt	3,4	0,7	2,7	79
2006	3,6	0,9	2,7	75
1.okt	4,0	1,3	2,7	68
2007	5,5	1,7	3,8	69
1.okt	5,9	1,7	4,2	71
2008	5,7	1,7	4,0	70
1.okt	5,8	1,7	4,1	71

¹ Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenge o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden.

² Lønnsglidningen er basert på at hele lønnsveksten mellom tilsvarende registreringsperioder i to påfølgende år er dekomponert i tariff tillegg og lønnsglidning. Dette avviker fra dekomponeringen i tabell 1.3 hvor kalenderårslønsveksten er dekomponert i lønnsverheng (som består både av tariff tillegg og lønnsglidning), samt bidrag til kalenderårslønsveksten fra henholdsvis tariff tillegg og lønnsglidning.

Kilde: Grunnlagsmaterialet til SSBs strukturstatistikk

1.2.2 Lønnsutviklingen for andre arbeidergrupper i NHO-området.

For arbeidere i byggevirksomhet var det en årslønnsvekst på 5,4 prosent fra 2007 til 2008, mot 5,5 prosent året før. Bak gjennomsnittstallene skjuler det seg betydelige strukturelle lønns effekter og ulikheter mellom grupper. Arbeidere innenfor byggvirksomhet består av to hovedgrupper, arbeidere innenfor elektrofag (om lag 1/3) og andre byggfag som tømrere, murere, grunnarbeide innenfor stein-, jord- og sementarbeide, bygge- og tømmermestere, elektrotekniske installasjonsfirmaer, malermestere, rørleggerbedrifter, kobber- og blikkenslagermestere o.l.(om lag 2/3).

De to gruppene har ulik lønnsstruktur, men gjennomsnittstallene for arbeidere i byggevirksomhet generelt, er sterkt preget av at nytilsatte drar gjennomsnittlig årslønnsvekst ned i 2008, på samme måte som i 2006 og 2007.

Fra 1. oktober 2007 til 1. oktober 2008 økte gjennomsnittslønnen for arbeidere i byggevirksomhet samlet sett med 5,2 prosent. Arbeidstakere som er med på de to sammenlignbare tidspunktene ("identiske personer"), har en høyere lønnsvekst enn gjennomsnittlig lønnsvekst for alle arbeidere i bransjen. Grunnen til at ikke alle er med i begge årene kan også være utskifting av bedrifter (særlig småbedrifter) i utvalget. På grunnlag av dette kan man likevel anslå at netto sysselsettingsøkning trekker lønnsveksten ned med vel 2 prosentpoeng fra 1. oktober 2007 til 1. oktober 2008. Lavere gjennomsnittlige uregelmessige tillegg som skift etc. drar i tillegg lønnsveksten ned med 0,3 prosentpoeng. Noe av lønnsutviklingen i bransjen er også knyttet til bruken av akkord.

Bygge - og anleggsvirksomhet samlet (hvor også anleggs-, kraftlinje- og asfaltfirmaer inngår) viser en lønnsvekst på 5,4 prosent fra 2007 til 2008.

I bygg- og anleggsvirksomhet ble det gitt et generelt tillegg på 1 krone per time fra 1. april ved mellomoppgjøret i 2009. Dette bidrar til at lønnsveksten fra 2008 til 2009 i byggsektoren er 2,1 prosent før lønnsjustering. Som beskrevet ovenfor har sysselsettingsøkningen i bransjen dratt gjennomsnittsvæksten ned forholdsvis mye de siste årene. Lavere sysselsetting fremover kan endre dette.

Transportsektoren (arbeidere) i NHO-området omfatter blant annet rutebilssektoren, spedisjonsfirmaer, innenriks sjøfart, godstransport, og i noe mindre grad grossistbedrifter, oljeselskaper, ambulansfirmaer m.v. For arbeidere innenfor transportsektoren i NHO-området samlet, var det en årslønnsvekst fra 2007 til 2008 på 6,6 prosent, mot 4,5 prosent året før. Lønnsveksten fra 1. oktober 2007 til 1. oktober 2008 var 7,2 prosent.

Vel 40 prosent av årsverkene i transportsektoren er avtaler med lokal forhandlingsrett. I tillegg ble det i 2006 i rutebilssektoren, som utgjør om lag 50 prosent av arbeiderne i transportsektoren i NHO-området, inngått bransjeavtaler knyttet til nye eller reforhandlede kontrakter, som nå slår ut i lønnsvekst etter hvert som slike avtaler skal reforhandles helt frem til 2012. En god del bedrifter har reforhandlet nye avtaler i løpet av 2008, som blant annet har ført til at rutebilssektoren har en årslønnsvekst fra 2007 til 2008 på 7,8 prosent i gjennomsnitt, mens nivåøkningen fra 1. oktober 2007 til 1. oktober 2008 er om lag 1 prosentpoeng høyere. Det er foreløpig lagt til grunn at all lønnsvekst for gruppen i gjennomsnitt er gitt fra 1. april.

Andre deler av transportsektoren som for eksempel innenriks sjøfart og spedisjon drar gjennomsnittlig lønnsvekst for arbeidere i transportsektoren ned.

Store deler av bransjen fikk et generelt lønnstillegg på kr 1 per time fra 1. april 2009 samt kr 1 per time i lavlønnstillegg. For hele transportsektoren under ett (inklusive landtransport, fly, innenriks sjøfart, speditører etc.) i NHO-området, er lønnsveksten fra 2008 til 2009 2½ prosent før lønnsjustering inklusive eventuelle tillegg i 2009 som følge av nye reforhandlede kontrakter i bussektoren.

Arbeidere innenfor oljevirksomhet, offshore består av operatørarbeidere (om lag halvparten), og oljeboring - og oljeservicearbeidere. Den siste gruppen utgjør en stadig større andel av

totalgruppen for arbeidere. Ingeniører og sivilingeniører klassifiseres som funksjonærer og er ikke med i gruppen arbeidere. Samlet sett økte gjennomsnittlig lønn med 5,5 prosent for arbeidere i sektoren fra 2007 til 2008, mot 6,7 prosent året før. Økningen fra 1. oktober 2007 til 1. oktober 2008 var 6,6 prosent. Store endringer i organisering og sammenslåingen av blant annet Statoil/Hydro i løpet av 2007, har ført til at registrert lønnsvekst mellom årene innenfor oljevirksomhet, offshore, er preget av spesielle forhold. For en del personer i 2007 ble det utbetalt bonus knyttet både til 2006 og om lag $\frac{3}{4}$ av 2007 frem til sammenslåingen av det største selskapet, mens nesten ingen slike utbetalinger fant sted i 2008. Dette forhold dro ned lønnsveksten kraftig samlet sett.

Det antas at en automatisk virkning av ansiennitetstillegg per 1. januar hvert år bidrar med minst $\frac{1}{2}$ prosentpoeng til årslønnsveksten.

Lønnsveksten innenfor oljeindustrien fra 2008 til 2009 kan forventes å øke forholdsvis kraftig fordi bonus for 2008 og deler av 2007 blir betalt i 2009, mens bonus utbetalt i 2008 var svært beskjeden.

For *hotell og restaurantvirksomhet* var det en økning i årslønn fra 2007 til 2008 på 4,6 prosent, mot 4,2 prosent året før.

Avtalene for hotell og restaurant ble endret i 2006 ved at funksjonærgrupper som før hadde egen avtale, ble tatt inn i felles avtale med arbeidergruppene. Funksjonærgruppene dette gjaldt er resepsjonister og visse kontoryrker. Datagrunnlaget for hotell og restaurant, som også omfatter arbeidstakerkategoriene ovenfor, omfatter derfor om lag 10 prosent flere årsverk fra 2006. I veksttallene overfor er den utvidete gruppen tatt med.

Bransjen består av langt flere yngre arbeidstakere enn i de fleste andre grupper. Gjennomsnittlig alder var i 2008 om lag 10 år yngre enn gjennomsnittsalderen for alle ansatte i NHO-bedrifter. Man finner i 2008-materialet bare igjen om lag 50 prosent av de samme arbeidstakerne som i 2007. Selv om en del av dette kan tilskrives endring av utvalget, har sannsynligvis slike strukturendringer i sysselsettingen redusert lønnsveksten, og materialet viser at særlig ny sysselsetting gjennom 2008 har trukket lønnsveksten ned med om lag 2 prosentpoeng. Samlet var lønnsglidningen fra 2007 til 2008 null.

Generelt tillegg, lavlønnstillegg og garantitillegg utgjorde om lag kr 3 per time fra 1. april 2009. Sammen med lønnsoverhenget fra 2008 utgjør tariff tilleggene 2,6 prosent lønnsvekst fra 2008 til 2009, før bidrag fra lønnsglidning i 2009.

1.2.3 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.

For *industrifunksjonærene* i NHO-bedrifter, som utgjør om lag 40 prosent av alle funksjonærer i NHO-bedrifter, var det en årslønnsvekst på 6,3 prosent fra 2007 til 2008, mot 5,7 prosent året før. Fra 1. oktober 2007 til 1. oktober 2008 var lønnsveksten samlet for industrifunksjonærer 6,2 prosent, det samme som året før.

Lønnsveksten inneholder både endring i grunnlønn, bonus og uregelmessige tillegg som skift etc. Det er relativt store forskjeller grupper imellom.

Basert på data for hvilken måned lønnsreguleringen skjer innenfor de enkelte bransjegrupper, er årslønn beregnet for de ulike bransjene og vektet sammen til industrifunksjonærer totalt og totalt for alle bransjer. Som i andre områder forutsettes ingen lønnsendringer etter registreringstidspunktet 1. oktober. Ettersom det foreløpig er mangelfulle innberetninger på reguleringstidspunkt for 2008, legges det til grunn samme reguleringstidspunkter for de ulike bransjene som i 2006/2007. Også for funksjonærer kan det være ulike arbeidstidsordninger. Dette er det tatt hensyn til i den grad bedriftene har innberettet dette i datamaterialet.

Med beregnet lønnsoverheng inn i 2008 på 2,5 prosent, var bidraget fra lønnsglidning i løpet av 2008 3,8 prosent, mot 3,7 prosent året før.

Lønnsoverhenget inn i 2009 er beregnet til 2,5 prosent, det samme som inn i 2008.

Funksjonærgrupper ellers i NHO-området er ansatt innenfor bergverk, skogbruk, fiskeoppdrett, kraftforsyning, oljevirkosomhet, bygge- og anleggsvirkosomhet, samferdsel, forskning og undervisning, personlig og forretningsmessig tjenesteyting, hotell og restaurant og IKT – bedrifter. Disse utgjør til sammen om lag 60 prosent av alle funksjonærer i NHO-bedrifter.

Gjennomsnittlig lønnsvekst for *alle funksjonærer i NHO-området, eksklusive oljesektoren* ble 6,4 prosent fra 2007 til 2008.

Lønnsveksten avtok litt frem mot oktober 2008, mens den tiltok på samme tidspunkt i 2007. Gjennomsnittlig lønnsvekst fra 1.oktober 2007 til 1.oktober 2008 ble 6,4 prosent for alle funksjonærer eksklusive oljesektoren.

Lønnsinnberetningene for 2007 og 2008 inneholder spesielle periodiseringer av bonusutbetalinger innenfor oljesektoren knyttet til sammenslåingen av blant annet de to største bedriftene i sektoren. Dette forholdet drar faktisk utbetalt lønn for funksjonærer totalt sett i NHO-området ned med 0,6 prosentpoeng til 5,8 prosent fra 2007 til 2008, mot 6,3 prosent året før. Funksjonærer i oljesektoren isolert har en lønnsvekst på 3,3 prosent fra 2007 til 2008. Den tekniske endringen knyttet til bonusavlønningen i sektoren, vil sannsynlig dra lønnsveksten fra 2008 til 2009 oppover.

Tallene ovenfor inkluderer både tekniske og andre funksjonærgrupper inklusive lederstillinger. Ansatte med minstelønnsavtaler innenfor funksjonærgruppene i NHO-bedrifter omfatter ikke mer enn anslagsvis 10 prosent av alle funksjonærer.

I tillegg til lønnsstatistikk for arbeidere og funksjonærer er det grupper innenfor håndverk, handel, helse, organisasjoner etc. hvor man ikke kan skille mellom arbeidere og funksjonærer. I tillegg utgjør bemanningsbedrifter, som omfatter mange forskjellige yrkesgrupper i klassifikasjonene, etter hvert en betydelig gruppe. Disse gruppene utgjør nå 6 prosent av alle årsverk i NHO-bedrifter og er ikke med i forhandlingsstatistikken verken for arbeidere eller funksjonærer.

1.2.4 Lønnsutviklingen for industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter under ett (både heltid og deltid).

Innenfor NHOs industribedrifter (både heltid og deltid) utgjør funksjonærene om lag 42 prosent av årsverkene og om lag 52 prosent av lønssummen.

Det er store forskjeller i lønnsnivå og lønnsvekst for industriarbeidere og industrifunksjonærer. Tallene for industrifunksjonærer omfatter også ledere, både toppledere og mellomledere. Funksjonærene har utgjort en stadig økende del (med unntak av 2006-2007), noe som isolert har bidratt til en økning i gjennomsnittslønn for funksjonærer og arbeidere i industrien totalt sett.

Lønnsveksten for alle ansatte i NHOs industribedrifter ble 6,1 prosent fra 2007 til 2008, mot 5,3 prosent året før. Året før ble lønnsveksten 0,3 prosentpoeng lavere fordi andel arbeidere med lavere lønnsnivå enn gjennomsnittet økte dette året, mens i 2008 økte andel funksjonærer noe og bidro ned 0,2 prosentpoeng høyere lønnsvekst for arbeidere og funksjonærer i industrien samlet.

Deltid er med i tallene og inngår som heltidsekvivalenter, på samme måte både for arbeidere og funksjonærer. I tabell 1.6 vises fordelingen av industrisysselsettingen mellom arbeidere og funksjonærer basert på henholdsvis årsverk og lønssum, ifølge lønnsopplysninger fra SSB og opplysninger fra NHOs statistikkregister.

Tabell 1.6 Fordeling av årsverk i NHOs statistikkregister og lønssum basert på årslønnsnivå for henholdsvis arbeidere og funksjonærer. (Prosentandeler)

		Arbeidere	Funksjonærer
Årsverk:	2000	59,6	40,4
	2001	59,2	40,8
	2002	59,1	40,9
	2003	59,1	40,9
	2004	58,8	41,2
	2005	58,3	41,7
	2006	57,7	42,3
	2007	58,3	41,7
	2008	58,0	42,0
Lønssum:	2000	51,5	48,5
	2001	51,0	49,0
	2002	50,6	49,4
	2003	50,4	49,6
	2004	49,3	50,7
	2005	48,6	51,4
	2006	47,7	52,3
	2007	48,2	51,8
	2008	47,9	52,1

Kilder: NHO og SSB

1.2.5 Lønnsutviklingen i andre områder i privat næringsvirksomhet

I tariffoppgjøret for 2008 ble det enighet mellom Finansforbundet og Finansnæringsens Arbeidsgiverforening og mellom LO/ HK, og Norsk Post- og Kommunikasjonsforbund og Finansnæringsens Arbeidsgiverforening om at satsene i lønnsregulativet økes med 3,5 prosent eller minimum kr 10 000 per år fra 1. mai 2008. Dette ble av partene anslått til å bidra med 2,4 prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2007 til 2008.

Partene ble videre enige om en ny AFP-ordning tilsvarende ordningen i NHO-området, jf. vedlegg 1, undervedlegg 2 i NOU 2009:7.

Ifølge Finansnæringsens Arbeidsgiverforening ble det i medlemsbedriftene under ett gitt lokale tillegg per 1. januar 2008 på 0,9 prosent og per 1. juli 2008 på 1,5 prosent.

Ifølge lønnsstatistikken for 2008 steg den gjennomsnittlige månedslønnen for finanstjenester, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet¹ bank og forsikring, med 9,9 prosent for heltidsansatte fra 1. september 2007 til 1. september 2008. Bonusutbetalingene bidro til å trekke opp lønnsveksten i større grad enn i tidligere år.

Bonus har de siste årene utgjort en økende andel av månedslønnen i alt og synes å ha blitt en mer generell del av lønnsystemet i finanstjenester. I 2003 og 2004 utgjorde bonus i gjennomsnitt om lag 3,5 prosent av månedslønnen i alt. Denne andelen vokste til 6,5 prosent i 2005, videre til 8,5 prosent i 2007 og til 10,5 prosent i 2008.

For finanstjenester har utvalget på grunnlag av lønnsstatistikken for 2008 og lønnstilleggene i 2008, beregnet årslønnsveksten fra 2007 til 2008 til 9,2 prosent.

I mellomoppgjøret i 2009 ble det enighet mellom Finansforbundet og Finansnæringsen Arbeidsgiverforening og mellom LO/ HK, og Norsk Post- og Kommunikasjonsforbund og Finansnæringsen Arbeidsgiverforening om at det fra 1. mai 2009 gis et generelt tillegg på kr 1 950 per år på lønnsregulativet. Det ble gitt et ytterligere tillegg på kr 1 950 per år til arbeidstakere med lavere lønnsnivå enn kr 373 567. Tilleggene ble av partene anslått til å bidra med 0,5 prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2008 til 2009.

For ansatte i forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet gir overhenget til 2009 på 2,0 prosent og de avtalte tariff tilleggene i 2009 en lønnsvekst på 2½ prosent fra 2008 til 2009. I 2008 var bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten hele 5,4 prosentpoeng, mens det gjennomsnittlige bidraget i årene fra 2004 til 2008 var 3,9 prosentpoeng. Høye bonusutbetalinger har de siste årene trukket opp lønnsglidningen.

I varehandel ble det i hovedoppgjøret i 2008 på Landsoverenskomsten mellom LO og HSH og de tilhørende bransjeavtalene (Handel og Kontor (HK)) gitt et generelt tillegg fra 1. april på kr 2 per time og et ytterligere lav-/likelønnstillegg på kr 3,- per time på minstelønnssatsene i trinn 1-5. I tillegg kom resultatet av de forbundsvise tilpasningsforhandlingene på 50 øre per time.

¹ Antall ansatte som forhandlingsområdet omfatter, er begrenset til de som omfattes av Sentralavtalen mellom Finansforbundet og Finansnæringsens Arbeidsgiverforening og som lønnes etter regulativets satser. Det vil si at ansatte som har høyere lønn enn kr 633 743 per 1. mai 2007, ikke er med i beregningene. Dette omfatter fondsmeglere, assurandører, ledere og spesialister, til sammen om lag 5 000 ansatte.

For tillegg på andre overenskomster mellom LO og HSH og mellom YS og HSH samt overenskomster innen HUK²-området, vises det til vedlegg 1 i NOU 2009:7.

LO og HSH og YS og HSH ble også enige om en ny AFP-ordning tilsvarende ordningen i NHO-området, jf. vedlegg 1, undervedlegg 2 i NOU 2009:7.

Garantiordningen på Landsoverenskomsten mellom LO/Handel og Kontor og HSH som vanligvis gir et tillegg per 1. februar, ble i oppgjøret i 2008 omregnet og flyttet til 1. april. Dette ga et tillegg på kr 4 på trinn 6 og kr 2 på trinnene 1-5 samt på ungdomssatsen. Om lag 25 prosent av de sysselsatte på avtalen fikk dette tillegget.

Ifølge lønnsstatistikken for 2008 steg den gjennomsnittlige månedslønnen for heltidsansatte i varehandelen under ett med 3,6 prosent fra 1. september 2007 til 1. september 2008. For heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen var veksten 3,7 prosent i det samme tidsrommet. Dette tallet trekkes ned både av strukturendringer og stor turnover i bedriftene. For identiske personer – dvs. arbeidstakere som var med i tellingen på begge tidspunktene - var veksten i gjennomsnittlig månedslønn 8,3 prosent fra 1. september 2007 til 1. september 2008.

På grunnlag av lønnsstatistikken for 2008 og lønnstilleggene i 2008, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 2007 til 2008 for heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen til 4,4 prosent. Både nye bedrifter som kom inn i lønnsstatistikken i 2008 samt stor turnover trakk lønnsveksten ned.

For varehandelen totalt har SSB på grunnlag av strukturstatistikken per 1. september 2008 og den kvartalsvise lønnsindeksen, beregnet årslønnsveksten fra 2007 til 2008 til 4,3 prosent. Både i engroshandel og i detaljhandel er lønnsveksten beregnet til 4,5 prosent. For varehandelen totalt er motorkjøretøytjenester med i lønnsveksttallet. For denne gruppen var årslønnsveksten fra 2007 til 2008 lavere enn for varehandel under ett. Gruppen er ikke med i lønnsveksttallet for HSH-bedrifter i varehandelen.

I mellomoppgjøret i 2009 ble det på Landsoverenskomsten mellom LO/Handel og Kontor og HSH gitt et generelt tillegg fra 1. april på kr 1,- per time og et ytterligere tillegg fra samme dato på kr 1,- per time på minstelønnsatsene i trinn 1-6.

For tillegg på andre overenskomster mellom LO og HSH og mellom YS og HSH samt overenskomster innen HUK-området vises det til vedlegg 1.

Garantiordningen på Landsoverenskomsten mellom LO/Handel og Kontor og HSH som vanligvis gir et tillegg per 1. februar, ble også i 2009 omregnet og flyttet til 1. april. Dette ga et tillegg på kr 3,- på minstelønnsatsene.

For HSH-bedrifter i varehandel gir overhenget til 2009 på 0,9 prosent, de avtalte tariff tilleggene i 2009 (0,6 prosent) og tillegget på garantiordningen (0,4 prosent) en

² Omfatter virksomheter som eies og drives av private organisasjoner og/eller stiftelser innen helse, undervisning og kultur.

lønnsvekst på knapt 2 prosent fra 2008 til 2009. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2008 var bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten 1,1 prosentpoeng, mens det gjennomsnittlige bidraget i årene fra 2004 til 2008 var 1,9 prosentpoeng.

1.2.6 Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

I hovedoppgjøret i 2008 ble det etter mekling enighet i det statlige tariffområdet mellom staten v/Fornyings- og administrasjonsdepartementet og LO Stat, YS Stat, Unio Stat, Akademikerne og Norges Farmaceutiske Forening om følgende økonomiske hovedpunkter:

- Det ble gitt et kombinert krone- og prosenttillegg på hovedlønntabellen med virkning fra 1. mai 2008. Tillegget var på kr 16 000 opp til og med lønnstrinn (ltr) 45, og et prosentvis tillegg på 4,65 prosent fra og med ltr 46 til og med ltr 80, og et kronetillegg fra ltr 81 og oppover på kr 32 000.
- Det ble avsatt 0,1 prosent til justering av lønsspenn. Alle lønsspenn ble hevet med to lønnstrinn i bunn og to lønnstrinn på topp med virkning fra 1. mai 2008.
- Det ble avsatt 1 prosent til sentrale justeringer per 1. juli 2008. Likelønn skulle prioriteres.
- Det ble avsatt midler til lokale forhandlinger innenfor en ramme på 1,4 prosent av lønsmassen per dato med virkning fra 1. august 2008. Herav utgjorde midler som blir ledige ved lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere (resirkulerte midler) 0,1 prosentpoeng.

Tilleggene bidro til årslønnsveksten fra 2007 til 2008 med 4,2 prosentpoeng.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2008 og tarifftilleggene i 2008, kan årslønnsveksten fra 2007 til 2008 i det statlige tariffområdet beregnes til 6,7 prosent.

Partene ble enige om at eksisterende AFP-ordning i offentlig sektor skal avløses av en ny AFP-ordning som er tilpasset regelverket i den nye alderspensjonen. AFP-ordningen i offentlig sektor legges om etter mønster av omleggingen i privat sektor, jf. vedlegg 1, undervedlegg 2 og 3 i NOU 2009:7.

I mellomoppgjøret i 2009 ble staten v/Fornyings- og administrasjonsdepartementet og LO Stat, YS Stat, Unio Stat og Akademikerne og Norges Farmaceutiske Forening enige om et meklingsforslag 4. juni. Forslaget hadde følgende økonomiske hovedpunkter:

- Det ble gitt et kombinert krone- og prosenttillegg på hovedlønntabellen med virkning fra 1. mai 2009. Tillegget var på kr 2 400 opp til og med lønnstrinn (ltr) 45, og et prosentvis tillegg på 0,68 prosent fra og med ltr 46 til og med ltr 80, og et kronetillegg fra ltr 81 og oppover på kr 4 800.

Tilleggene bidrar til årslønnsveksten fra 2008 til 2009 med om lag 0,4 prosentpoeng.

Det ble ikke avsatt midler sentralt til lokale forhandlinger. Det ble imidlertid åpnet opp for slike forhandlinger dersom virksomhetene skyter inn egne midler.

I staten gir overhenget til 2009 på 3,4 prosent og tarifftilleggene i meklingsforslaget i 2009 en lønnsvekst fra 2008 til 2009 på 3,8 prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2008 var

bidraget fra glidningen til årslønnsveksten 1,0 prosentpoeng, mens det gjennomsnittlige bidraget i årene fra 2004 til 2008 var 0,6 prosentpoeng.

Partene ble videre enige om å sette ned en parts sammensatt arbeidsgruppe med representanter fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet og hovedsammenslutningene for å utarbeide konkrete forslag til tiltak for å sikre likelønn i staten. Arbeidsgruppas rapport skal senest foreligge 1. februar 2010.

Kommunesektoren/KS-området

I hovedoppgjøret i 2008 ble det etter meklingsenighet i det kommunale tariffområdet mellom KS og LO Kommune, Unio Kommune, YS Kommune og Akademikerne Kommune om følgende tillegg i 2008 for ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kapittel 4):

- et generelt tillegg 1. mai på 2,5 prosent av den enkeltes grunnlønn per 30. april 2008
- endringer i minstelønnsseter per 1. mai. Generelt tillegg fra 1. mai var inkludert i de nye satsene.
- en pott på 1,6 prosent til lokale forhandlinger per 1. mai.

I tillegg ble det foretatt endringer i fellesbestemmelser per 1. mai.

I meklingsforslaget ble det også enighet om tillegg i 2009. Fra 1. mai 2009 gis det et generelt tillegg på 3,1 prosent eller minimum kr 9 000 på den enkeltes grunnlønn. I tillegg blir også minstelønnsseter økt fra samme dato. Minstelønnsnivået ved 20 års ansiennitet på kr 300 000 fra 1. mai 2009 for stillinger uten særskilt krav om utdanning, skal i framtida reguleres med den prosentvise endringen per 1. mai i folketrygdens grunnbeløp.

For en del grupper i KS-området (kapittel 3 og 5) fastsettes lønnen gjennom lokale lønnsforhandlinger i den enkelte kommune og fylkeskommune uten noen sentral ramme. Virkningsdato for lønnstillegg er 1. mai med mindre annen dato avtales lokalt.

For ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4) i KS-området bidro tarifftilleggene i meklingsforslaget til lønnsveksten fra 2007 til 2008 på 4,7 prosentpoeng.

I *Oslo kommune* ble det i 2008-oppgjøret etter meklingsenighet med Kommuneansattes Hovedsammenslutning - Oslo (KAH), YS Kommune og Akademikerne Kommune om følgende tillegg:

- et generelt tillegg på 3,4 prosent fra 1. mai eller minimum kr 13 000.
- sentrale lønsmessige tiltak fra 1. mai på 1,5 prosent.
- en pott på 2,8 prosent til lokale forhandlinger per 1. juli. I tillegg kom resirkulerte midler på 0,2 prosentpoeng.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2008 og tarifftilleggene i 2008, er årslønnsveksten fra 2007 til 2008 for hele kommunesektoren, inkl. undervisningssektoren, Oslo kommune og diverse bedriftsmedlemmer, beregnet til 6,7 prosent. En oppjustering av minstelønnssetene for høyskolegruppene ekskl. undervisningssektoren per 1.1.2008 bidro med 0,2 prosentpoeng til lønnsveksten i 2008.

I mellomoppgjøret i 2009 i KS-området ble det etter mekling den 4. juni enighet mellom KS og LO Kommune, Unio Kommune, YS Kommune og Akademikerne Kommune om et meklingsforslag.

Det ble ikke avtalt nye tillegg i 2009 utover de som ble avtalt i 2008-oppgjøret. I hele kommunesektoren bidrar tilleggene som ble avtalt i KS-området for 2009 med 1,8 prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2008 til 2009 og med 2,2 prosentpoeng i KS-området for ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kapittel 4).

For ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4) i KS-området gir overhenget til 2009, beregnet til 2,3 prosent, og tariff tilleggene i 2009 en lønnsvekst fra 2008 til 2009 på 4,5 prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2008 ble det anslått et bidrag fra lønnsglidningen til årslønnsveksten på 0,3 prosentpoeng, mens det gjennomsnittlige bidraget i årene 2006-2008 var på 0,2 prosentpoeng.

I *Oslo kommune* gikk også oppgjøret til mekling. Den 4. juni ble partene enige om et meklingsforslag som ga et tillegg fra 1. mai 2009 på 1,95 prosent eller minimum kr 6 000 per år.

Undervisningspersonell

Tilleggene ved lønnsoppgjøret i KS-området i 2008 og i 2009 er også gjeldende for ansatte i undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4).

For undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse bidro tariff tilleggene i KS-oppgjøret i 2008 til lønnsveksten fra 2007 til 2008 med 4,3 prosentpoeng.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2008 og tariff tilleggene i 2008, er årslønnsveksten fra 2007 til 2008 for undervisningspersonell beregnet til 5,7 prosent.

Overhenget til 2009 for undervisningspersonell i KS-området med i hovedsak sentral lønnsdannelse er beregnet til 2,1 prosent. Medregnet tariff tilleggene i 2009, gir dette en lønnsvekst fra 2008 til 2009 på om lag 4½ prosent. I tillegg kommer lønnsglidning. I 2008 var bidraget fra glidningen til årslønnsveksten 0,2 prosentpoeng, mens det gjennomsnittlige bidraget fra lønnsglidningen i årene 2006-2008 var -0,1 prosentpoeng.

Pensjon i offentlig sektor

Under meklingen i offentlig sektor (staten, KS-området og Oslo kommune) ble partene enige om å sette ned en parts sammensatt gruppe for å arbeide videre med løsningen av spørsmålene knyttet til tjenstepensjon og AFP. Gruppen kom 4. juni fram til et enighetsdokument kalt avtale om offentlig tjenstepensjon og AFP i offentlig sektor. Dokumentet er vedlagt Riksmeklingsmannens møtebok. Der heter det bl.a. at dagens regler for offentlig tjenstepensjon (bruttoordningen) og AFP i offentlig sektor videreføres med nødvendige tilpasninger til innføring av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011, og med de tilpasninger som følger av Stortingets vedtak fra mai 2005. I Oslo kommune skal det ikke gjøres endringer i pensjonsvedtektenes formelle status, jf. fellesbestemmelsenes §7.1 annet ledd som garanterer 70 prosent av sluttlønn. Det vises til vedlegg 1 for nærmere omtale av pensjonsløsningen i offentlig sektor.

1.2.7 Lønnsutviklingen i Spekter-området

I tråd med forhandlingsmodellen i Spekter forhandles det først på nasjonalt nivå (A-nivå) om overenskomstens generelle del mellom Spekter og den enkelte hovedorganisasjon. Denne delen er felles for alle virksomheter innenfor et overenskomstområde og forplikter arbeidsgiver og den aktuelle hovedorganisasjonens medlemmer. Deretter forhandles overenskomstens spesielle del (B-delen) mellom den enkelte virksomhet på den ene siden og på den andre siden hovedorganisasjonenes forbund eller forhandlingsgrupper. Det kan avtales avvikende ordninger.

For Spekter-Helse er det for LO, YS, noen av Unios forbund og Den Norske Legeforening de siste årene avtalt et nasjonalt nivå II (A2) der det forhandles mellom Spekter-Helse og de enkelte foreninger/forbund i hovedorganisasjonene om særskilte lønns- og arbeidsvilkår for den enkelte forenings medlemmer.

I hovedoppgjøret i 2008 ble det på A-nivå mellom Spekter og LO Stat og mellom Spekter og YS Spekter enighet om et generelt tillegg fra 1. april 2008 på kr 3 900 per år. I tillegg ble det gitt ytterligere et tillegg på kr 5 850 per år til arbeidstakere med en årslønn lavere enn kr 301 320 i 2007. Det ble ført forhandlinger i de enkelte virksomheter (B-nivå) om ytterligere lønnstillegg. I disse forhandlingene ble det gitt noe varierende tillegg.

For akademikergruppene i Spekter (ekskl. Legeforeningen) gis det ikke sentrale generelle tillegg. Lønnstilleggene for disse gruppene avtales lokalt.

For LO Stat og YS Spekter bidro de avtalte tilleggene på A-nivå til en lønnsvekst på om lag 1 prosentpoeng fra 2007 til 2008.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2008 og de avtalte tilleggene gitt i forhandlingene i de ulike virksomhetene, er årslønnsveksten fra 2007 til 2008 i Spekter-området ekskl. helseforetakene beregnet til 6,2 prosent.

I mellomoppgjøret i 2009 ble det på A-nivå mellom Spekter og LO Stat og mellom Spekter og YS Spekter enighet om et generelt tillegg fra 1. april 2009 på kr 1 950 per år. Det ble gitt et ytterligere tillegg på kr 1 950 per år til arbeidstakere med en årslønn lavere enn ca. kr 319 000 i 2008. Det ble ført forhandlinger i de enkelte virksomheter (B-nivå) om ytterligere lønnstillegg. I disse forhandlingene ble det gitt noe varierende tillegg.

For LO Stat og YS Spekter gir overhenget inn i 2009 på 1,6 prosent og de avtalte tilleggene på A-nivå en lønnsvekst på om lag 2 prosent fra 2008 til 2009. I tillegg kommer lønnstillegg avtalt på den enkelte virksomhet (B-nivå) som i gjennomsnitt anslås til om lag 2 prosent og lønnsglidningen. I 2008 bidro lønnsglidningen med 0,3 prosentpoeng til årslønnsveksten, mens det gjennomsnittlige bidraget i årene fra 2004 til 2008 også var 0,3 prosentpoeng.

I 2008-oppgjøret i helseforetakene kom Spekter og forbundene i Unio med sentral forbundsvis avtaledel (Norsk Sykepleierforbund, Norsk Fysioterapeutforbund, Norsk Ergoterapeutforbund og Utdanningsforbundet) til enighet i de sentrale forbundsvis forhandlingene (A2) om endringer av minstelønnsatser. Det ble i tillegg ført lokale

forhandlinger i helseforetakene for disse gruppene i 2008. Øvrige forbund i Unio avtaler lønnstilleggene i sin helhet lokalt i helseforetakene.

Den norske legeforening og Spekter kom også til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A2). Det ble gitt tillegg fra 1. januar 2008 som varierte fra kr 20 000 til kr 25 000. Det ble i tillegg ført lokale forhandlinger for legene i de enkelte helseforetak/sykehus. De øvrige foreningene i Akademikerne Helse og Spekter gjennomførte også lokale forhandlinger.

For oversikt over forhandlingene i Spekters overenskomstområde 4, vises til vedlegg 1 i NOU 2009:7.

I lønnsoppgjøret i 2008 ble det enighet om at det innføres en ny AFP-ordning tilsvarende den AFP-ordningen som ble avtalt i NHO-området. For virksomheter med offentlig tjenstepensjonsordning, herunder AFP-ordning, har partene lagt til grunn at de endringer som eventuelt blir gjort i disse ordningene også får virkning for Spekters virksomheter.

I helseforetakene gir overhenget til 2008 på 1,4 prosent og de sentralt avtalte tilleggene for 2008 en lønnsvekst på $3\frac{3}{4}$ prosent fra 2007 til 2008. I tillegg kommer bidrag fra tillegg ved lokale forhandlinger på 2 prosentpoeng og lønnsglidningen.

Utvalget presenterer beregninger av årslønnsveksten fra 2007 til 2008 både etter SSBs lønnsstatistikk og Spekters lønnsmateriale for helseforetakene. Lønnsveksten i SSBs lønnsstatistikk per 1. oktober 2008 må ses på bakgrunn av at en del av de lokale tilleggene i 2008 ikke er kommet med, mens derimot lønnstillegg høsten 2007 først kom med per 1. oktober 2008. Spekter har innhentet lønnsstatistikk for helseforetakene etter tellingstidspunktet 1. oktober både i 2007 og 2008 slik at de nevnte lønnstilleggene er blitt registrert. På grunnlaget av Spekters lønnsstatistikk er årslønnsveksten per årsverk i helseforetakene beregnet til 3,7 prosent fra 2005 til 2006, til 4,9 prosent fra 2006 til 2007 og til 6,5 prosent fra 2007 til 2008. SSB har beregnet årslønnsveksten til henholdsvis 3,0 prosent, 6,8 prosent og 5,1 prosent for heltidsansatte for de tre årene. Sett over disse tre årene er samlet lønnsvekst om lag den samme i Spekters og i SSBs beregning.

I mellomoppgjøret i 2009 kom Spekter og forbundene i LO og YS til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A2) for helseforetakene samt Lovisenberg Diakonale sykehus. Forhandlingsløsningen innebærer at det gis et generelt tillegg på kr 9 000, og at minstelønnsatsene heves fra 1. september 2009. Tilleggene inkluderer tillegg gitt i de innledende sentrale forhandlingene.

I de sentrale forbundsvise forhandlingene (A2) for medlemmer av Norsk Sykepleierforbund ble det gitt et generelt tillegg på 2 prosent til spesialsykepleiere/jordmødre og på 1,5 prosent til øvrige medlemmer fra 1. november 2009. Dessuten ble minstelønnsatser hevet fra 1. november. For de øvrige forbundene³ ble det inngått avtaler med tilsvarende økonomiske tillegg.

Den norske legeforening og Spekter har kommet til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A2). Det ble fra 1. januar 2009 gitt tillegg til turnusleger og leger i

³ Norsk Fysioterapeutforbund, Norsk Ergoterapeutforbund og Utdanningsforbundet

spesialisering som varierte fra kr 14 000 til kr 23 000. For øvrige leger gjennomføres det lokale forhandlinger.

I tariffområdet Spekter ble partene i 2008 enige om at de endringene som blir gjort i de offentlige tjenstepensjonsordningene (med tilknyttet AFP-ordning) i kommunal sektor og i staten, vil gjøres gjeldende også i de av Spekters medlemsvirksomheter, herunder helseforetakene og Lovisenberg Diakonale Sykehus AS, som har slik ordning når endringen vedtas.

I helseforetakene gir overhenget til 2009 på 3,6 prosent og de sentralt avtalte tilleggene for 2009 en lønnsvekst på 4,2 prosent fra 2008 til 2009. I tillegg kommer bidrag fra tillegg ved lokale forhandlinger som av partene er anslått til 0,2 prosentpoeng og lønnsglidningen. I 2008 bidro lønnsglidningen med 0,8 prosentpoeng til årslønnsveksten, mens det gjennomsnittsnittlige bidraget var 0,4 prosentpoeng i årene fra 2004 til 2008.

1.3 Lønnsoverhenget

Lønnsoverhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Utvalget anslår overhenget til 2009 til 2,3 prosent for alle grupper under ett. Dette er høyere enn det gjennomsnittlige overhenget de tre foregående år som var på 1,7 prosent, og 0,3 prosentpoeng høyere enn overhenget til 2008. For de områdene utvalget har tall for, varierer overhenget til 2009 fra 0,9 prosent for ansatte i HSH-bedrifter i varehandel til 3,6 prosent for ansatte i helseforetakene.

I KS-området ble det under oppgjøret i 2008 avtalt tillegg for 2009 som i hele kommunesektoren bidro til årslønnsveksten fra 2008 til 2009 med 1,8 prosentpoeng. Tillegget bidro til samlet lønnsvekst for hele økonomien med om lag 0,3 prosentpoeng fra 2008 til 2009.

Tabell 1.7 Lønnsoverhenget fra året før i prosent.2004-2009.

Område/gruppe:	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Avtalte tillegg for 2009 ⁴
Ansatte i NHO-bedrifter:							
- Arbeidere i alt	1,3	1,1	0,9	1,3	1,8	1,7	
- Industriarbeidere	1,4	1,2	1,0	1,4	1,8	1,8	
- Industrifunksjonærer	1,7	1,5	1,6	2,0	2,5	2,5	
- Industrien i alt	-	-	1,3	1,6	2,2	2,1	
HSH-bedrifter i varehandel	0,9	0,7	1,1	1,2	1,6	0,9	
Finanstjenester ¹	0,5	1,5	1,1	1,4	1,3	2,0	
Staten	0,4	1,9	0,7	2,9	1,4	3,4	
Kommunene ² :	0,6	1,5	0,4	1,6	1,4	2,4	1,8
- Undervisningspersonale		1,4	0,3	1,1	1,2	2,2	2,1
Ansatte i Spekter-bedrifter:							
- Helseforetakene	0,7	1,5	0,9	1,7	1,4	3,6	
- Øvrige bedrifter	1,1	1,1	1,1	1,5	1,3	1,6	
Veid gjennomsnitt ³	1,1	1,4	1,1	2,0	2,0	2,3	0,3

¹ Forretnings- og sparebanker og forsikring under ett som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring.

² Inkl. undervisningspersonell fra 2005.

³ Overhenget er et gjennomsnitt for alle lønnstakergrupper under ett og omfatter således flere grupper enn de som er med i tabell 1.7.

⁴ Avtalt i oppgjøret i 2008.

Kilde: Beregningsutvalget.

1.4 Noen hovedtrekk ved lønnsutviklingen i 2009 i enkelte forhandlingsområder

For *industriarbeidere i NHO-bedrifter* gir lønnsoverhenget til 2009 på 1,8 prosent og tariff tilleggene i 2009 en lønnsvekst på 2,3 prosent fra 2008 til 2009. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2008 var bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten 2,6 prosentpoeng. I årene fra 2004 til 2008 var det gjennomsnittlige bidraget fra lønnsglidningen 2,0 prosentpoeng.

For *HSH-bedrifter i varehandel* gir overhenget til 2009 på 0,9 prosent, de avtalte tariff tilleggene i 2009 (0,6 prosent) og tillegget på garantiordningen i år (0,4 prosent) en lønnsvekst på knapt 2 prosent fra 2008 til 2009. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2008 var bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten 1,1 prosentpoeng, mens det gjennomsnittlige bidraget var 1,9 prosentpoeng i årene fra 2004 til 2008.

I *staten* gir overhenget til 2009 på 3,4 prosent og tariff tilleggene i 2009 en lønnsvekst fra 2008 til 2009 på 3,8 prosent. I tillegg kommer lønnsglidning. I 2008 var bidraget fra glidningen til årslønnsveksten 1,0 prosentpoeng, mens det gjennomsnittlige bidraget i årene fra 2004 til 2008 var 0,6 prosentpoeng.

For ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4) i *KS-området* gir overhenget til 2009, beregnet til 2,3 prosent, og tariff tilleggene i 2009 en lønnsvekst fra 2008 til 2009 på 4,5 prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2008 ble det anslått et bidrag fra lønnsglidningen til årslønnsveksten på 0,3 prosentpoeng, mens det gjennomsnittlige bidraget i årene fra 2006 til 2008 var på 0,2 prosentpoeng.

I *Spekter-bedrifter eksklusive helseforetakene* gir overhenget til 2009 på 1,6 prosent og de avtalte tilleggene i 2009 på A-nivå en lønnsvekst på om lag 2 prosent fra 2008 til 2009. I tillegg kommer lønnstillegg avtalt på den enkelte virksomhet (B-nivå) som i gjennomsnitt anslås til om lag 2 prosent og lønnsglidningen. I 2008 bidro lønnsglidningen med 0,3 prosentpoeng til årslønnsveksten, mens det gjennomsnittlige bidraget i årene fra 2004 til 2008 også var 0,3 prosentpoeng.

I *helseforetakene* gir overhenget til 2009 på 3,6 prosent og de sentralt avtalte tilleggene for 2009 en lønnsvekst på 4,2 prosent fra 2008 til 2009. I tillegg kommer bidrag fra tillegg ved lokale forhandlinger som er anslått til 0,2 prosentpoeng og lønnsglidningen. I 2008 bidro lønnsglidningen med 0,8 prosentpoeng til årslønnsveksten, mens det gjennomsnittsnittlige bidraget var 0,4 prosentpoeng i årene fra 2004 til 2008.

For ansatte i *forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet*, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring, gir overhenget til 2009 på 2,0 prosent og de avtalte tariff tilleggene i 2009 en lønnsvekst på 2½ prosent fra 2008 til 2009. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2008 var bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten hele 5,4 prosentpoeng, mens det gjennomsnittlige bidraget var 3,9 prosentpoeng i årene fra 2004 til 2008. Høye bonusutbetalinger har de siste årene trukket opp lønnsglidningen.

1.5 Lønnsutviklingen for ledere

I dette avsnittet presenteres først (avsnitt 1.5.1) lønnsveksten fra 2007 til 2008 for ledere i en del næringer basert på samme lønnsbegrep som i tabell 1.1, dvs. avtalt utbetalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus. Tallene er basert på SSBs ordinære lønnsstatistikk. Derneft (avsnitt 1.5.2) vises lønnsveksten for ledere de siste årene når en også inkluderer opsjons- og naturalytelser og overtid i lønnsbegrepet. Dette er en ny heldekkende lønnstatistikk for ledere basert på SSBs ordinære lønnsstatistikk med tilleggsinformasjon fra LTO-registeret (bl.a. om naturalytelser og fordel ved opsjoner). I avsnitt 1.5.3 vises lønnsutviklingen for toppledere i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper basert på opplysninger fra LTO-registeret alene. Utviklingen i lønningene for ledere i offentlig forvaltning vises i avsnitt 1.5.4.

1.5.1 Lønnsutviklingen eksklusive opsjons- og naturalytelser for ledere i enkelte næringer

Nedenfor presenteres tall for utviklingen i lederlønn i 2008 hentet fra SSBs ordinære lønnsstatistikk, der lønn er definert på samme måte som i tabell 1.1. Lønnsveksten er imidlertid regnet som endring i månedslønn fra september/oktober det ene året til samme tidspunktet året etter.

Det presenteres tall for to grupper av ledere i næringsvirksomhet (se boks 1.4):

- Gruppen med yrkeskode 1210, ”administrerende direktører” i store og mellomstore foretak, dvs. foretak med 10 eller flere ansatte. Gruppen kan omfatte flere personer med lederfunksjoner i hvert foretak.
- Gruppen med yrkeskode 1300, ”ledere av små foretak”, dvs. foretak med færre enn 10 ansatte.

Totalt omfatter utvalget til lønnsstatistikken i 2008 vel 21 000 heltidsansatte personer innen disse to ledergruppene.

Tabell 1.8 viser at lønnsveksten for administrerende direktører i finansnæringen fra september 2007 til september 2008 i gjennomsnitt var 28,6 prosent. Store bonusutbetalinger trakk lønnsveksten kraftig opp. Utenom bonus var lønnsveksten 10,9 prosent. I industrien og i varehandel var også lønnsveksten for administrerende direktører i det samme tidsrommet høy, henholdsvis 13,3 prosent og 10,0 prosent. For administrerende direktører i de andre næringene i tabell 1.8 varierte lønnsveksten mellom 4,8 prosent og 8,7 prosent.

Gjennomsnittlig lønnsvekst for administrerende direktører i alle næringer under ett var 10,3 prosent fra september/oktober 2007 til samme tidspunkt i 2008, mot 1,9 prosent året før. For ledere i små foretak i finansnæringen og i bygg- og anleggsvirksomhet var lønnsveksten også høy, om lag 12 prosent. For ledere i små foretak i de andre næringene i tabell 1.8 varierte lønnsveksten mellom 1,9 prosent og 9,0 prosent. Gjennomsnittlig lønnsvekst for ledere i små foretak i alle næringer under ett var 5,1 prosent fra september/oktober 2007 til samme tidspunkt i 2008, mot 8,3 prosent året før.

Lønnsveksten fra september/oktober 2007 til samme tidspunkt i 2008 for administrerende direktører i varehandel, industri og særlig i finanstjenester var klart høyere enn for lønnstakerne ellers i de samme næringene.

Tabell 1.8 Gjennomsnittslønn¹ per september/oktober 2008 for administrerende direktører² og ledere³ av små foretak i enkelte næringer. Eksklusive opsjons- og naturalytelser. Lønnsvekst fra året før i prosent.

	Administrerende direktører		Ledere av små foretak	
	Lønnsvekst	Lønnsnivå	Lønnsvekst	Lønnsnivå
Alle næringer	10,3	815 300	5,1	498 400
- Finanstjenester	28,6	1 602 900	12,0	891 800
- Industri	13,3	889 400	5,5	535 500
- Varehandel	10,0	733 200	1,9	441 800
- Bygg- og anlegg	6,2	685 600	12,1	533 800
- Olje- og gassutvinning og bergverk	5,9	1 172 000	-	-
- Samferdsel	4,8	853 100	9,0	509 900
- Hotell- og restaurant	8,7	495 300	4,5	400 400

¹ Månedslønn ekskl. overtid*12. Lønnsbegrepet omfatter avtalt utbetalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus.

² Administrerende direktører i foretak med 10 eller flere ansatte.

³ Ledere av små foretak med færre enn 10 ansatte.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, lønnsstatistikken.

1.5.2 Lønnsutviklingen for ledere inklusive opsjons- og naturalytelser

Beregningsutvalget presenterer i dette avsnittet en ny lønnsstatistikk fra Statistisk sentralbyrå for ledere i foretak utenom offentlig forvaltning og helseforetakene. Statistikken bygger på dataene Statistisk sentralbyrå innhenter til den ordinære lønnsstatistikken. Videre er det hentet tilleggsinformasjon fra LTO-registeret om opsjons- og naturalytelser.

I denne lederlønnsstatistikken kan en via yrkesklassifiseringen i større grad enn i statistikken basert på LTO-registeret alene (jf. avsnitt 1.5.3), være sikker på at de som inngår er ledere (jf. boks 1.4).

Tabell 1.9 viser at gjennomsnittlig lønnsvekst for administrerende direktører var 10,3 prosent fra september/oktober 2007 til samme tidspunkt i 2008, mot 2,6 prosent året før. Opsjons- og naturalytelser trakk ned lønnsveksten fra 2006 til 2007, men påvirket i liten grad lønnsveksten fra 2007 til 2008. For ledere i småbedrifter var lønnsveksten 5,1 prosent fra september/oktober 2007 til september/oktober 2008, mot 7,8 prosent i året før. For alle ledere var veksten 6,2 prosent fra september/oktober 2007 til september/oktober 2008, om lag den samme som året før.

Tabell 1.9 Gjennomsnittslønn¹ per september/oktober inklusive opsjons- og naturalytelser for administrerende direktører² og ledere³ av små foretak. Vekst fra året før i prosent.

	Administrerende direktører	Ledere av små foretak	Alle ledere
2005	5,5	0,7	3,3
2006	5,5	3,4	5,6
2007	2,6	7,8	6,3
2008	10,3	5,1	6,2
Lønnsnivå 2008	831 600	505 900	627 900
Opsjonsytelser og naturalytelser 2008	14 000	3 800	7 600
Antall ledere i utvalget 2008	9 063	12 240	21 303

¹ Månedslønn inkl. overtid *12 med tillegg av opsjons- og naturalytelser fra LTO-registeret. Lønnsbegrepet omfatter avtalt utbetalt lønn, uregelmessige tillegg, bonus, overtid samt opsjons- og naturalytelser.

² Administrerende direktører i foretak med 10 eller flere ansatte

³ Ledere av små foretak med færre enn 10 ansatte

Kilde: Statistisk sentralbyrå, lønnsstatistikken og LTO-registeret.

I tabell 1.10 er administrerende direktører rangert etter stigende lønnsnivå. Det er om lag 2 300 direktører i hvert kvartil. Lønnsveksten varierte lite mellom kvartilene. Tabellen viser at lederne i 4. kvartil har en gjennomsnittslønn på 1,5 mill. kroner per september/oktober 2008 og at veksten var 10,1 prosent fra samme tidspunkt i 2007. Opsjons- og naturalytelser påvirket ikke lønnsveksten for denne gruppen fra 2007 til 2008. I de tre andre kvartilene varierte lønnsveksten fra 9,2 prosent i 3. kvartil til 12,4 prosent i 2. kvartil.

Tabell 1.10 Gjennomsnittslønn¹ etter kvartiler per september/oktober 2007 og 2008 for administrerende direktører². Inklusive opsjons- og naturalytelser. Vekst i prosent fra året før.

Kvartil	Lønnsnivå		Lønnsvekst	Opsjons- og naturalytelser	
	2007	2008	2008	2007	2008
1. kvartil	367 800	405 700	10,3	2 200	2 700
2. kvartil	523 300	588 200	12,4	4 000	6 300
3. kvartil	758 300	827 800	9,2	8 100	9 600
4. kvartil	1 366 000	1 504 100	10,1	37 500	37 300
Alle	753 900	831 600	10,3	13 000	14 000

¹ Månedslønn inkl. overtid *12 med tillegg av opsjons- og naturalytelser fra LTO-registeret.

Lønnsbegrepet omfatter avtalt utbetalt lønn, uregelmessige tillegg, bonus, overtid samt opsjons- og naturalytelser

² Administrerende direktører i foretak med 10 eller flere ansatte.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, lønnsstatistikken og LTO-registeret.

Tabell 1.11 viser lønnsutviklingen og lønnsnivå for kvinnelige og mannlige ledere. Lønnsutviklingen for kvinnelige administrerende direktører var litt lavere enn for mannlige fra september/oktober 2007 til samme tidspunkt i 2008. På den annen side var lønnsveksten for kvinnelige ledere høyere i små foretak. Gjennomsnittlig lønnsnivå for kvinnelige ledere

var per september/oktober 2008 om lag 70 prosent av lønnsnivået for mannlige ledere, mot om lag 72 prosent året før.

Tabell 1.11 Gjennomsnittslønn¹ per september/oktober 2008 inklusive opsjons- og naturalytelser for administrerende direktører² og ledere³ av små foretak. Menn og kvinner. Vekst fra året før i prosent.

	Antall ledere i utvalget 2008		Gj. sn. lønn i 2008		Lønnsvekst 2007-08	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Adm. direktører	6 988	2 075	875 600	637 600	10,7	9,1
Ledere av små foretak	7 234	5 006	544 600	407 600	6,4	2,4
Alle	14 222	7 081	678 700	472 400	7,4	3,5

¹ Månedslønn inkl. overtid *12 med tillegg av opsjons- og naturalytelser fra LTO-registeret. Lønnsbegrepet omfatter avtalt utbetalt lønn, uregelmessige tillegg, bonus, overtid samt opsjons- og naturalytelser.

² Administrerende direktører i foretak med 10 eller flere ansatte

³ Ledere av små foretak med færre enn 10 ansatte

Kilde: Statistisk sentralbyrå, lønnsstatistikken og LTO-registeret.

Boks 1.4 Lønn for toppledere basert på Lønns- og trekkoppgaveregisteret (LTO) versus Statistisk sentralbyrås nye lederlønsstatistikk

Omfang/populasjon

Topplederlønn basert på LTO-registeret omfatter *alle* toppledere i aksjeselskaper og børsnoterte selskaper, inkl. offentlige eide¹ selskaper med mer enn 25 ansatte/lønnsforhold. Topplederen i et foretak er definert som den personen som har høyest lønn i foretaket to år etter hverandre.

Lederlønn basert på Statistisk sentralbyrås lønsstatistikk omfatter heltidsansatte ledere i foretak utenom offentlig forvaltning og helseforetakene. Lederne er hentet fra yrkeskode 1210, administrerende direktør, i foretak med flere enn 10 ansatte og yrkeskode 1300, ledere i små foretak med færre enn 10 ansatte. Statistikken kan omfatte flere personer med lederfunksjoner i hvert foretak. Lønnsstatistikken bygger på et representativt utvalg av virksomheter med fulltelling blant de største foretakene i hver næring, og et utvalg blant små foretak. Lønnsstatistikken er en strukturstatistikk, som skal ta inn over seg alle strukturelle endringer i arbeidsmarkedet fra år til år, som f. eks jobbskifter, sysselsettingsendringer, omstrukturering og sammenslåinger/oppsplitting av foretak. Det vil dermed skje en viss utskifting av ledere som er med i lederlønsstatistikken fra det ene året til det neste.

Lønnsbegrep m.m.

Lønnsbegrepet har i hovedsak samme innhold i de to statistikkene, Det omfatter avtalt utbetalt lønn, uregelmessige tillegg, bonus, overtid samt opsjons- og naturalytelser. Imidlertid presenteres i tabell 1.10 også lønnsutviklingen for ledere etter det samme lønnsbegrepet som i tabell 1.1, dvs. utenom opsjons- og naturalytelser og overtid. Det er imidlertid noen forskjeller som går på periodisering av kontantlønnen. LTO viser lønn og andre ytelser opptjent gjennom hele året (for heltidsansatte). Lønnsstatistikken viser avtalt lønn per 1. 9/1.10. Bonus er et beregnet gjennomsnitt per måned over ett år. Uregelmessige tillegg og overtid er et beregnet gjennomsnitt per måned fra 1. januar til tellingsmåneden.

I LTO-registeret er opplysningene hentet fra kode 111-A som omfatter all utbetalt lønn og annen kontantgodtgjørelse og fra 112-A som omfatter skattepliktige og trekkpliktige naturalytelser. Fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold er fra og med 2002 registrert på egen kode i LTO. Fordel ved kjøp av aksjer til underpris er også registrert på egen kode.

¹ Omfatter foretak hvor stat, kommune og fylkeskommune direkte eller indirekte eier mer enn 50 prosent av aksjekapitalen.

1.5.3 Lønnsutviklingen i 2008 for toppledere i næringsvirksomhet basert på LTO-registeret

I dette avsnittet vises lønnsutviklingen for toppledere i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper basert på opplysninger fra LTO-registeret alene. Dette er opplysninger som Beregningsutvalget har presentert siden 1996

Lønnsbegrepet som legges til grunn, omfatter all utbetalt lønn og annen kontantgodtgjørelse, dvs. lønn og honorarer m.m. for arbeid som ikke er utført som ledd i selvstendig næringsvirksomhet og skattepliktige og trekkpliktige naturalytelser som ikke er opptjent som ledd i selvstendig næringsvirksomhet. I tillegg inkluderes også fordel ved kjøp av aksjer til underpris i lønnsbegrepet. Det vises til boks 1.4 for nærmere omtale av datagrunnlag, lønnsbegrep m.m.

Fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold er med i lønnsbegrepet etter de verdiansettelser skattereglene fastlegger, jf. boks 1.5. Lønnsbegrepet avviker dermed på dette punktet fra det som brukes ellers i kapittel 1. I tillegg inneholder det en del naturalytelser som ikke er med i lønnsbegrepet, slik det ellers anvendes i lønnsstatistikken og f.eks. i tabell 1.1. Naturalytelsene utgjør en liten andel, om lag 1,9 prosent, av lønn og honorarer i alt, og er dermed av liten betydning for lønnsnivå og lønnsutvikling for lønnstakere under ett.

I LTO-registeret er det ingen opplysninger om stilling, noe som gjør det vanskelig å skille ut administrerende direktør/daglig leder i selskapene. «Leder» er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn to år etter hverandre. Det kan ikke utelukkes at en på denne måten i noen tilfeller har fått med personer som har høy lønn pga. spesialkompetanse, men ikke er toppleder.

Tabell 1.12 viser at fra 2007 til 2008 var lønnsveksten 2,7 prosent i gjennomsnitt for alle toppledere mot 6,8 prosent året før. Lønnsveksten for toppledere i 2008 varierte mellom 0,1 prosent og 5,7 prosent i små- og mellomstore foretak. I de største foretakene med over 250 lønnsforhold var lønnsveksten i 2008 ÷5,1 prosent mot hele 21,0 prosent i 2007. Toppledere i de minste foretakene (25-49 lønnsforhold) utgjorde i 2008 om lag 57 prosent av alle toppledere i materialet, mens lederne i de største foretakene (over 250 lønnsforhold) utgjorde om lag 6 prosent.

I offentlig eide foretak var lønnsveksten fra 2007 til 2008 7,9 prosent mot 1,6 prosent året før. Dette omfatter foretak hvor stat, kommune eller fylkeskommune direkte eller indirekte eier mer enn 50 prosent av aksjekapitalen.

Tabell 1.12 Gjennomsnittslønn¹ for administrerende direktør/daglig leder² i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper med 25 lønnsforhold og over. Alle ledere.

	Antall lønnsforhold ³				Alle	Herav offentlig eide foretak ⁵
	25-49	50-99	100-249	250 og over		
Vekst fra 2007 til 2008 ⁴	5,7	3,0	0,1	÷5,1	2,7	7,9
Samlet godtgjørelse ^{1,4} 2008	698 500	864 400	1 160 700	1 940 300	866 600	844 700
Herav: Fordel ved aksjekjøp til underkurs i 2008	636	95	1 255	4 937	814	489
Antall ledere	6 023	2 678	1 328	585	10 614	633

¹ Omfatter lønn (inkludert fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold), honorarer, naturalytelser og fordel ved kjøp av aksjer til underkurs.

² Administrerende direktør/daglig leder er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn to år etter hverandre.

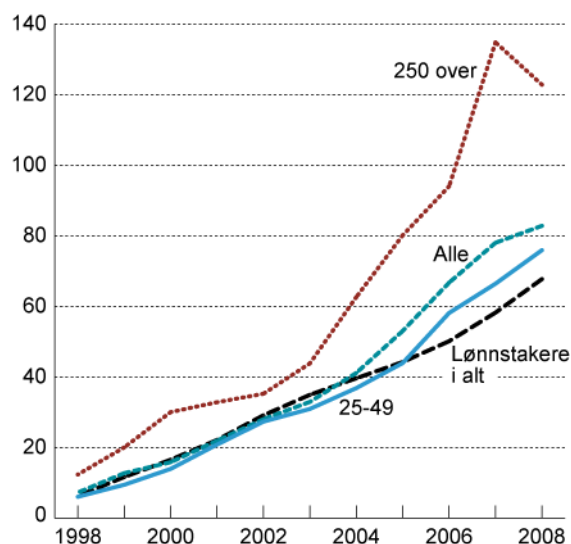
³ Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver fra samme foretak, noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.

⁴ Foreløpige tall

⁵ Omfatter foretak hvor stat, kommune og fylkeskommune direkte eller indirekte eier mer enn 50 prosent av aksjekapitalen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, LTO-registeret.

I boks 1.5 omtales opsjoner og kjøp av aksjer til underkurs og den skattemessige behandlingen.

Figur 1.1 Akkumulert vekst i lederlønninger og for lønnstakere i alt, 1997-2008

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 1.1 viser at for alle topledere i foretak med over 25 lønnsforhold var samlet lønnsvekst tilnærmet den samme som for lønnstakere i alt fra 1997 til 2003. Etter 2003 har veksten vært

høyere, og lønnsveksten for toppledere i alt for hele perioden 1997 til 2008 ble 83 prosent mot 68 prosent for lønnstakere i alt. For toppledere i små foretak med 25-49 lønnsforhold var samlet lønnsvekst lavere enn for lønnstakere i alt fram til 2005, men høy lønnsvekst i 2006 medførte at lønnsveksten for hele perioden 1997-2008 ble om lag 76 prosent. For toppledere i store foretak med over 250 lønnsforhold var lønnsveksten høy fra 1997 til og med 2000. Deretter var lønnsveksten forholdsvis moderat i 2001 og 2002. Etter 2002 økte lønnsveksten igjen og var høy i årene 2004 til 2007, særlig i 2007. Fra 2007 til 2008 var det imidlertid negativ lønnsvekst i gjennomsnitt for toppledere i de store foretakene. Samlet for perioden fra 1997 til 2008 var lønnsveksten for toppledere i foretak med over 250 lønnsforhold om lag 123 prosent, dvs. nær det dobbelte av lønnsveksten for lønnstakere i alt.

Den negative lønnsveksten i gjennomsnitt fra 2007 til 2008 for toppledere i de store foretakene kan skyldes flere forhold, bl.a. lavere opsjonsytelser og/eller bonuser. I tillegg kan tilgang og avgang av ledere i en forholdsvis liten gruppe av ledere påvirke lønnsutviklingen.

Det er i den siste tiden gjennomført endringer i aksjeloven mv. om lederlønnfastsettelse som innebærer at styret skal utarbeide en erklæring om fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse til ledende ansatte og at denne erklæringen skal behandles av generalforsamlingen. I eierskapsmeldingen (St. meld nr 13 2006-2007) gikk regjeringen inn for at Staten skal stemme nei på generalforsamlingen dersom det fremmes forslag om opsjoner i selskaper hvor staten er eier.

Tabell 1.13 Gjennomsnittslønn¹ etter kvartil i 2007 og 2008 for administrerende direktør/daglig leder² i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper med over 250 lønnsforhold³.

Kvartil	Gjennomsnittslønn		Lønnsvekst ⁴
	2007	2008 ⁴	
1. kvartil	760 000	795 600	4,7
2. kvartil	1 231 800	1 234 100	0,2
3. kvartil	1 849 200	1 828 100	÷1,1
4. kvartil	4 340 700	3 890 200	÷10,4
Alle	2 045 400	1 940 300	÷5,1

¹ Omfatter lønn (inkludert fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold), honorarer og naturaltelser og fordel ved kjøp av aksjer til underkurs.

² Administrerende direktør/daglig leder er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn to år etter hverandre.

³ Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver fra samme foretak, noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.

⁴ Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå, LTO-registeret.

I tabell 1.13 er topplederne i foretak med over 250 lønnsforhold rangert etter stigende lønnsnivå. Det er 146 ledere i hvert kvartil. Tabellen viser at det særlig var lønnsutviklingen til topplederne i 4. kvartil som i hovedsak bidro til at lønnsveksten for hele gruppen ble negativ fra 2007 til 2008. I de tre andre kvartilene varierte lønnsveksten fra 4,7 prosent i 1. kvartil til ÷1,1 prosent i 3. kvartil.

Tabell 1.14 viser at det er få kvinnelige administrerende direktører/daglig ledere i foretak med over 25 lønnsforhold. Andelen varierte i 2007 fra 17 prosent i størrelsesgruppen 25-49 lønnsforhold til 11 prosent i foretak med over 250 lønnsforhold. Gjennomsnittlig lønnsnivå for kvinnelige toppledere var i 2008 om lag 62 prosent av lønnsnivået for mannlige toppledere i alle foretak med over 25 lønnsforhold mot 65 prosent i 2007. I foretak med over 250 lønnsforhold var det relative lønnsnivået om lag 60 prosent. Gjennomsnittlig lønnsvekst fra 2007 til 2008 var lavere for kvinner enn for menn i alle foretaksstørrelser, bortsett fra i foretak med 100-249 lønnsforhold. Kvinnelige toppledere utgjør en forholdsvis liten andel av topplederne i de store foretakene. Nyansettelse og avgang av ledere i en forholdsvis liten gruppe, kan påvirke lønnsutviklingen betydelig.

Tabell 1.14 Gjennomsnittslønn¹ for administrerende direktør/daglig leder² i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. Foretak med 25 lønnsforhold og over. Menn og kvinner.

Antall lønnsforhold ³	Antall ledere		Gj. sn. lønn i 2008 ⁴		Lønnsvekst 2007-08 ⁴	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
25 – 49	5 021	1 002	739 500	492 600	6,5	2,5
50 – 99	2 279	399	913 800	582 200	3,5	1,9
100 – 249	1 184	144	1 207 500	776 400	÷0,1	1,0
250 og over	522	63	2 026 600	1 225 300	÷1,9	÷33,5
Alle	9 006	1 608	919 800	569 000	3,5	÷1,6

¹ Omfatter lønn (inkludert fordelt ved erverv og fordelt ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold), honorarer og naturallytelse.

² Administrerende direktør/daglig leder er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn to år etter hverandre.

³ Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver fra samme foretak, noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.

⁴ Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, LTO-registeret.

Boks 1.5 Nærmere om opsjoner og kjøp av aksjer til underkurs og den skattemessige behandlingen

Opsjonsordninger i arbeidsforhold innebærer normalt at det inngås en kontrakt mellom eierne av en bedrift og ledelsen og de ansatte om et fremtidig kjøp av f. eks. en aksje eller obligasjon til en forhåndsavtalt pris (kjøpsopsjon). Ved inngåelse av en opsjonsavtale utenfor arbeidsforhold, betaler kjøper en opsjonspremie som vederlag for retten til å utøve opsjonen. Opsjonspremien uttrykker normalt markedsverdien av opsjonen på det tidspunkt avtalen inngås. For opsjoner ervervet i arbeidsforhold settes gjerne opsjonspremien lavere dersom det i det hele tatt betales opsjonspremie.

Til og med inntektsåret 1995 ble gevinst ved innløsning eller salg av opsjon på aksje eller grunnfondsbevis i arbeidsforhold skattlagt som lønnsinntekt i det året opsjonen ble innløst eller solgt. Fra og med inntektsåret 1996 ble det innført nye regler som innebar at fordel ved en opsjon ble skattlagt som lønnsinntekt ved tildelingstidspunktet for opsjonen. (Unntak er ikke-børsnoterte salgsoptjoner i arbeidsforhold som først skulle skattlegges ved innløsning eller salg.) Videre ble ytterligere gevinst ved innløsning eller salg av opsjonen skattlagt som lønnsinntekt.

Ved innløsning, salg eller bortfall av opsjonen ble det gitt fradrag i alminnelig inntekt for differansen mellom utgangsverdien og den fordelen som det er skattlagt for ved tildelingstidspunktet.

I skatteopplegget for 1999 ble reglene for beskatning av opsjoner i arbeidsforhold igjen endret slik at bare opsjoner der den beregnede fordelen oversteg 600 000 kroner skulle beskattes ved ervervet. En forutsetning var at et visst antall ansatte ble tilbudt opsjoner. Var fordelen mindre enn 600 000 kroner, skulle fordelen beskattes ved salg eller innløsning av opsjonen. Fordelen som oppnås i ansettelsesforhold ved at ansatte får aksjer eller kjøper aksjer til underpris, er i utgangspunktet skattepliktig som lønn. Fordelen utgjør differansen mellom salgsverdien på ervervstidspunktet og det den ansatte eventuelt har betalt for aksjen. Dersom alle ansatte i et aksjeselskap etter en generell ordning i bedriften har fått tilbud om aksjekjøp i selskapet, kan imidlertid den skattepliktige fordelen settes til differansen mellom 80 prosent av antatt salgsverdi og det den ansatte har betalt for aksjen. Reduksjonen i den skattepliktige fordelen kan likevel ikke overstige 1 500 kroner per person. Gevinst ved realisasjon av aksjene skattlegges som kapitalinntekt (28 prosent).

Fra og med inntektsåret 2000 ble beskatning ved tildelingen av ikke-børsnoterte opsjoner i arbeidsforhold avvirket. Det skulle ikke lenger stilles noen beløpsmessig begrensning eller vilkår.

Gevinsten ved salg eller innløsning av opsjonen skulle beskattes som lønnsinntekt og inngå i grunnlaget for arbeidsgiveravgift. Dette gjaldt uavhengig av om underliggende aksjer eller grunnfondsbevis var børsnotert eller ikke.

Det ble ingen endringer for børsnoterte opsjoner, dvs. opsjon der selve opsjonen er børsnotert. Slike opsjoner skulle fortsatt beskattes ved tildelingen, ved at kursverdien ved tildeling (minus eventuelt vederlag) behandles som lønnsinntekt. Gevinst ved senere innløsning eller salg av opsjonen skulle fortsatt behandles som lønnsinntekt.

I 2002 ble skattereglene for opsjoner i arbeidsforhold endret slik at opsjonsfordelen skal kunne fordeles likt på hvert inntektsår i den perioden den blir opparbeidet. Endringen medførte redusert arbeidsgiveravgift og/eller toppskatt. Fra og med 2002 likebehandles børsnoterte opsjoner skattemessig med ikke-børsnoterte, dvs. at også de skal beskattes ved innløsning eller salg av opsjonen. Det har ikke skjedd endringer i skattereglene for opsjoner i arbeidsforhold etter 2002.

1.5.4 Lønnsutviklingen for toppledere i offentlig sektor

Utvalget presenterer i dette avsnittet tall for lønnsutviklingen for toppledere i offentlig sektor i fra 1. oktober/1. desember 2006 til samme tidspunkt i 2008. Følgende grupper inngår i denne statistikken:

- *Øverste administrative leder* (rådmenn) i kommuner og fylkeskommuner
- *Øverste leder* i forvaltningen, etater, direktorater og finansieringsinstitusjoner i staten.
- *Administrerende direktør* i de regionale helseforetakene herunder også de forskjellige helseforetakene.

Utplukket av ledere er basert på SSBs ordinære lønnsstatistikk. Lønnsbegrepet har samme innhold som ellers i kapittel 1, dvs. fast avtalt lønn (grunnlønn/regulativlønn) og faste og variable tillegg. I staten omfatter utplukket både toppledere som er lønnet etter lederlønnssystemet⁴ i staten og toppledere av etater som er lønnet etter lønnsregulativet i hovedtariffavtalen i staten.

Tabell 1.15 Gjennomsnittslønn¹ per oktober/desember for toppledere i offentlig sektor. Alle ledere.

	Antall	Gjennomsnittlig årslønn ¹	Lønnsvekst fra året før	
			2007	2008
Kommuner og fylkeskommuner	394	665 900	6,6	7,7
Staten	253	865 800	6,2	6,7
- Toppledere på lederlønnssystemet ²	135	930 700	5,8	8,6
- Toppledere ³ lønnet etter lønnsregulativet i hovedtariffavtalen	118	791 600	6,8	4,7
Offentlige toppledere i alt ⁴	677	766 500	7,1	6,8

¹ Omfatter grunnlønn, faste og variable tillegg. Gjennomsnittlig årslønn er definert som månedslønn per oktober/desember*12.

² Dersom det er flere ledere lønnet etter lederlønnssystemet på ulike nivåer innen samme enhet, er bare topplederen tatt med.

³ Den høyeste lønte i hvert foretak

⁴ Inkluderer administrerende direktører i helseforetakene

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Lønnsveksten for toppledere i offentlig sektor var i gjennomsnitt 6,8 prosent fra oktober/desember 2007 til oktober/desember 2008, mot 7,1 prosent året før. For toppledere i kommuner og fylkeskommuner var lønnsveksten fra desember 2007 til desember 2008 7,7 prosent, mot 6,6 prosent året før. I staten var veksten fra oktober 2007 til oktober 2008 6,7 prosent, mot 6,2 prosent året før. Gjennomsnittlig lønnsvekst for toppledere i offentlig sektor omfatter også administrerende direktører i helseforetakene. Lønnsnivået for denne gruppen var per oktober 2008 1 250 000 kroner, og lønnsveksten for alle var i gjennomsnitt -0,3 prosent fra oktober 2007 til oktober 2008, mot 16,7 prosent året før. Den store variasjonen i lønnsveksten må ses i sammenheng med avgangs- og sammensetningseffekter i en liten gruppe ledere i helseforetakene.

Gjennomsnittlig lønnsvekst for toppledere fra oktober/desember 2007 til samme tidspunkt i 2008 var lavere enn for lønnstakere ellers i offentlig sektor med unntak for toppledere i staten lønnet etter lederlønnssystemet og for øverste administrative ledere i kommuner og fylkeskommuner. Fra oktober/desember 2006 til samme tidspunkt i 2007 var lønnsveksten høyere for lederne i alle deler av offentlig sektor.

⁴ Staten inngår individuelle lederlønnskontrakter med alle ledere tilknyttet lederlønnssystemet. Stillingens ansvar, omfang og kompleksitet avgjør om den innplasseres. Systemet består av to elementer; basislønn/grunnlønn og et individuelt tillegg. Det er ca. 300 toppledere som er tilknyttet systemet, blant annet departementsråder og ekspedisjonssjefer i departementene samt toppledere i større etater og institusjoner, fylkesmenn og politimestere.

Per desember 2008 var gjennomsnittslønnen for toppledere i kommuner og fylkeskommuner om lag 666 000 kroner. I staten tjente topplederne i gjennomsnitt om lag 866 000 kroner per oktober 2008. Lønnen var en del høyere for toppledere på lederlønnssystemet enn for toppledere lønnet etter lønnsregulativet i hovedtariffavtalen.

1.6 Lønnsutviklingen for kvinner og menn

Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn avspeiler bl.a. forskjeller i utdanning, stillingsplassering og sektor/bransjetilknytning. Ulike konkurranseforhold sektorer og bransjer imellom kan også bidra til å forklare en del av forskjellene i lønn.

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn kan også avspeile ulike former for lønnsdiskriminering. Det kan skilles mellom det man kaller stillingsdiskriminering (ulik adgang til stillinger), direkte diskriminering (ulik lønn for likt arbeid) samt verdsettingsdiskriminering (kvinnedominerte yrker blir mindre verdsatt enn mannsdominerte yrker)

Lønnsforskjeller etter forhandlingsområder

Tabell 1.16 viser lønnsutviklingen for heltidsansatte⁵ kvinner og menn i en del forhandlingsområder. Tabellen tar utgangspunkt i TBUs årslønnsbegrep, jf. boks 1.1. Tabellen viser gjennomsnittlig årslønn for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i perioden 1999-2008. Dessuten gis gjennomsnittlig årslønn for kvinner og menn i 2008.

Når det gjelder utviklingen *fra 2007 til 2008* (tabell 1.16), har lønnsforskjellene blitt redusert for ansatte i kommunene og for industrifunksjonærer og industriarbeidere i NHO-bedrifter. For undervisningspersonell i kommunene og for ansatte i staten var lønnsforskjellene om lag uendret. For de andre områdene og spesielt for ansatte i finanstjenester har lønnsforskjellene økt. Tallet for ansatte i HSH-bedrifter for 2008 er ikke sammenliknbart med tallene for foregående år. Lønnsstatistikken for HSH-bedrifter er lagt om ved at populasjonen er utvidet med nye ledergrupper fom 2008. Disse gruppene har en klar overvekt av menn. Inkludering av disse gruppene medfører et nivåskift i tabellen, dvs. at kvinners lønn som andel av menns lønn blir lavere som følge av denne omleggingen.

I alle forhandlingsområdene var det for perioden *2004-2008* en tilnærming mellom kvinner og menns lønn med unntak av ansatte i finanstjenester og industriarbeidere i NHO-bedrifter.

I hovedgruppene i tabell 1.16 er det fortsatt forholdsvis store variasjoner i størrelsen på lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. Imidlertid er disse gruppene ikke sammenliknbare med hensyn til sammensetning. I gruppen industriarbeidere er stillingsstrukturen relativt enhetlig, mens den er mer sammensatt blant annet i finanstjenester og i helseforetakene der en også finner de største lønnsforskjellene mellom kvinner og menn.

⁵ For ansatte i kommunene, helseforetakene samt industriarbeidere, industrifunksjonærer og hotell og restaurantarbeidere i NHO-bedrifter er deltidsansatte inkludert.

Lønnsforskjeller etter næring

Tabell 1.17 viser heltidsansatte kvinners lønn som andel av menns fordelt etter næring. Det er her tatt utgangspunkt i SSBs næringsklassifisering og offisielle månedslønnsstatistikk (per september/oktober/desember). I boks 1.6 forklares forskjellene i datagrunnlaget mellom tabell 1.16 og 1.17.

For den siste femårsperioden (2004-2008) viser utviklingen en tilnærming i kvinner og menns lønninger for omtrent alle næringer. Et unntak her er ansatte i finansnæringen hvor lønnsforskjellene har økt sterkt i denne perioden. For finansnæringen kan de økte lønnsforskjellene først og fremst tilbakeføres til at menn i mye sterkere grad enn kvinner har mottatt økte bonusutbetalinger de senere årene. Men noe av den økte lønnsforskjellen er også et resultat av at gjennomsnittlig avtalt lønn for menn har økt sterkere enn gjennomsnittlig avtalt lønn for kvinner i denne perioden.

For utviklingen av lønnsforskjeller mellom kvinner og menn fordelt etter næring (2004-2008) og hvor deltid er inkludert, vises det til tabell 2.3 i vedlegg 2.

Tabell 1.16 Gjennomsnittlig årslønn¹ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i noen store forhandlingsområder. Heltidsansatte/heltidsekvivalenter

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Årslønn Menn 2008	Årslønn Kvinner 2008	Kvinne- andel ² 2008
Industriarbeidere i NHO-bedrifter ³	89,0	88,4	89,0	90,1	89,1	89,3	89,1	89,5	88,3	88,5	362 600	320 800	19
Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter ³	77,6	77,5	78,3	76,8	77,1	77,3	77,1	77,6	77,7	78,2	589 500	460 700	31
HSH-bedrifter i varehandel	84,5	85,4	86,2	86,4	88,1	87,6	87,5	87,4	87,8	85,3 ⁸	393 700	336 000	39
Ansatte i hotell og restaurant i NHO-bedrifter ³	92,9	93,0	93,3	92,3 ⁶	93,0	93,7	94,6	94,3	94,8	94,4	287 100	271 000	62
Finanstjenester ⁴	75,6	75,8	76,2	76,0	75,6	75,9	75,2	74,1	74,1	72,1	605 200	436 300	49
Statsansatte ⁷	89,0	89,1	89,1	89,0	88,9	89,8	89,9	90,9	91,4	91,5	438 500	401 400	44
Ansatte i kommunene ³	88,0	87,6	86,9	90,6 ⁵	90,8	90,0	89,9	90,9	90,4	91,3	401 200	366 300	74
Herav undervisningspersonell ⁶	93,9	94,0	94,2	95,0	95,5	96,2	97,0	96,4	96,6	96,7	428 400	414 300	65
Statlige eide helseforetak i Spekter-området	-	-	-	77,4	75,7	75,7	75,8	76,3	77,4	76,2	533 500	406 600	76
Spekter-området ekskl. statlige eide helseforetak	-	-	-	-	90,5	92,8	93,1	94,1	94,3	93,6	410 100	383 800	40

¹ Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.

² Andel heltidsansatte kvinner/årsverk kvinner innenfor det enkelte område

³ Gjelder heltid og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

⁴ Omfatter heltidsansatte i bank og forsikring, (Norges Bank er ikke inkludert). Statistikken omfatter noe mer enn tariffområdet for bank og forsikring.

⁵ Sykehusene ble skilt ut fra kommunene/fylkeskommunene fra og med 2002

⁶ Undervisningspersonale i skoleverket ble overført fra statlig tariffområde til kommunalt/fylkeskommunalt tariffområde fra og med 1. mai 2004. Oslo kommune er inkludert fra og med 2006.

⁷ Månedslønn per oktober*12 fra og med 2007.

⁸ Tallet for ansatte i HSH-bedrifter for 2008 er ikke sammenliknbart med tallene for foregående år. Lønnsstatistikken for HSH-bedrifter er lagt om ved at populasjonen er utvidet med nye ledergrupper fom 2008. Disse gruppene har en klar overvekt av menn. Inkludering av disse gruppene medfører et nivåskift i tabellen, dvs. at kvinners lønn som andel av menns lønn blir lavere som følge av denne omleggingen

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 1.17 Kvinners gjennomsnittslønn per dato¹ som andel av menns gjennomsnittslønn etter næring. Heltidsansatte.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Månedslønn per dato ¹ *12		Andel heltidsansatte kvinner
											Menn	Kvinner	
Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	80,4	80,3	81,3	86,6	88,8	87,0	87,7	89,1	90,9	89,6	638 100	572 000	19
Industri	86,9	88,0	88,2	88,2	87,8	88,5	89,6	89,9	89,0	90,4	415 700	375 600	21
Kraftforsyning	90,4	89,9	89,5	90,8	88,7	89,1	91,5	90,4	91,2				
Bygge- og anleggsvirksomhet	92,2	94,2	94,7	93,8	96,3	97,4	98,1	99,4	98,2	99,8	393 400	392 700	6
Varehandel i alt	81,9	81,5	82,8	83,6	84,5	85,1	84,2	84,4	83,1	85,0	421 800	358 400	37
Hotell- og restaurantvirksomhet	-	-	88,8	89,5	88,2	89,9	89,1	89,7	89,3	90,5	328 200	296 900	54
Samferdsel	86,0	86,8	86,6	88,1	88,1	89,0	90,0	89,8	89,6	89,4	431 700	385 800	26
Finanstjenester i alt	75,2	75,1	73,1	73,4	72,9	73,3	71,9	69,5	68,6	66,2	693 800	459 500	46
Eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting	76,8	76,6	77,5	78,1	78,6	79,6	80,0	80,8	80,9	81,8	504 400	412 400	33
Ansatte i staten	89,7	88,6	89,0	89,2	88,7	90,3	90,8	90,7	91,2	91,3	442 000	403 600	44
Undervisningspersonale i skoleverket	94,1	94,0	94,5	95,4	95,7	96,4	97,0	96,9	97,2	97,2	431 400	419 100	59
Kommune og fylkeskommune ²	87,3	87,9	91,7	92,4	92,8	92,3	91,9	92,6	92,2	92,1	392 100	361 000	67
Helseforetak			76,8	77,7	75,1	75,2	76,3	76,3	77,8	79,3	506 400	401 700	69
Privat undervisning	85,2	85,9	84,4	86,5	87,9	87,9	88,2	88,0	87,2	86,9	442 600	384 700	45
Private helse- og sosialtjenester	86,5	85,0	87,4	85,3	85,2	84,0	84,2	83,8	83,5	84,5	400 500	338 500	71
Sosiale og personlige tjenester	86,4	85,1	87,1	86,4	87,3	87,2	88,5	88,0	86,4	87,7	457 000	401 000	46
Gjennomsnitt heltidsansatte	85,2	85,5	85,5	86,0	86,2	86,6	86,8	86,8	86,5	87,1	444 600	387 400	35

¹ Per september/oktober/desember.

² Ansatte i kraftforsyning og undervisningspersonell i skoleverket er ikke med i statistikkgrunnet.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Lønnsforskjellen mellom alle sysselsatte kvinner og menn

Når en veier alle grupper sammen, får en et samletall som uttrykker de totale lønnsforskjellene mellom heltidsansatte kvinner og menn i Norge (se tabell 1.17).

Fra 2007 til 2008 har lønnsforskjellene mellom heltidsansatte kvinner og menn blitt redusert med 0,6 prosentpoeng. De heltidsansatte kvinnene tjente i gjennomsnitt 87,1 prosent av menns lønn i 2008 mot 86,5 i 2007. Også når deltid inkluderes har lønnsforskjellene blitt redusert fra 2007 til 2008 (se tabell 2.3 i vedlegg 2). Lønnsnivået for kvinner beregnet i heltidsekvivalenter utgjorde i gjennomsnitt 85,0 prosent av nivået for menn i 2008 mot 84,3 prosent i 2007. I perioden 2004-2008 økte det relative lønnsnivået for heltidsansatte kvinner med 0,5 prosentpoeng.

Boks 1.6 Forskjeller i statistikkgrunnlag i tabell 1.16 og 1.17

Tabell 1.16 viser lønnsutviklingen for kvinner og menn etter forhandlingsområdene. Tabell 1.17 tar utgangspunkt i næringer etter SSBs standard for næringsgruppering. Når vi sammenligner disse tabellene, kan utviklingen bli noe forskjellig innenfor den enkelte gruppe siden grupperingen ikke er helt den samme. Bl.a. er virksomheter som ikke er med i arbeidsgiverorganisasjoner med i tabell 1.17 og det skilles her heller ikke mellom arbeidere og funksjonærer. Undervisningspersonale inngår f.o.m. 2004 i tallene for kommunene i tabell 1.16 mens kommunene er eksklusive undervisningspersonell i tabell 1.17. I tabell 1.17 er toppledere inkludert i statistikkgrunnlaget. Disse er i stor grad ikke med i tabell 1.16 siden topplederne for de fleste områdene ikke er en del av forhandlingsområdet. Endelig beregnes årslønnsnivået på forskjellig måte da tabell 1.16 tar utgangspunkt i en gjennomsnittlig årslønn for hele året, mens tabell 1.17 tar utgangspunkt i registrert månedslønn *12 per september/oktober/desember.

Lønnsforskjellen mellom kvinner og menn etter utdanning

Tabell 1.18 viser kvinners lønn som andel av menns etter utdanningslengde. Fra 2007 til 2008 har lønnsforskjellene mellom kvinner og menn blitt redusert for ansatte med grunnskole- og videregående skoleutdanning, mens de har økt for ansatte med høyskole og universitetsutdanning.

Det er minst lønnsforskjeller for de som har kortest utdanning, dvs. de som har grunnskoleutdanning eller videregående skoleutdanning. Størst lønnsforskjeller er det for ansatte med universitets- eller høyskoleutdanning til og med 4 år.

For utviklingen av lønnsforskjeller mellom heltidsansatte kvinner og menn fordelt etter utdanningsnivå og næring (1998-2008) vises det til tabell 2.2 i vedlegg 2.

Tabell 1.18 Kvinneres gjennomsnittslønn per dato¹ som andel av menns etter lengste utdanning. Per årsverk²

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ³	2006 ³	2007 ³	2008 ³	Månedslønn per dato ¹ *12	
											Menn	Kvinner
Utdanning på grunnskolenivå	85,7	85,2	84,8	85,1	85,3	85,9	89,7	89,2	88,8	89,3	342 700	305 900
Utdanning på videregående skolenivå	84,9	84,4	84,2	84,6	85,0	85,4	83,8	83,4	82,3	82,7	419 500	346 800
Universitets- eller høgskoleutdanning, tom 4 år	79,6	79,9	79,1	80,1	80,2	81,1	80,5	79,6	79,2	79,0	521 900	412 000
Universitets- eller høgskole- utdanning lengre enn 4 år	82,0	82,1	82,1	81,7	82,3	82,5	82,4	81,9	81,1	80,5	631 100	508 200
Gjennomsnitt heltids- og deltidsansatte	83,4	83,5	83,3	83,9	84,3	84,7	84,7	84,6	84,3	85,0	438 400	372 700

¹ Per september/oktober/desember.

² Gjelder heltid og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

³ Endrede definisjoner på utdanningsnivåene for 2005 - 2008. I forhold til tidligere statistikk er det noen flere som har grunnskole og noen færre som har videregående skole som høyeste utdanning.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn etter alder

Tabell 1.19 viser heltidsansattes kvinners lønn som andel av menns etter alder. Fra 2007 til 2008 har lønnsforskjellene blitt redusert i alle aldersgrupper. Tabell 1.19 viser at lønnsforskjellen mellom kvinner og menn øker med økende alder.

Tabell 1.19 Kvinners gjennomsnittslønn per dato¹ som andel av menns fordelt på aldersgrupper. Heltidsansatte.

											Månedslønn per dato ¹ *12		Andel heltids-ansatte kvinner
											Menn	Kvinner	
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008	2008	2008
- 24 år	94,0	94,5	94,3	93,8	93,4	94,0	93,4	93,6	92,7	92,9	294 900	273 800	29
25 – 29 år	92,8	93,1	93,0	93,9	93,2	93,9	93,8	93,4	92,7	93,1	371 600	346 100	36
30 – 34 år	90,9	91,0	90,9	91,7	90,6	91,2	90,9	90,6	90,1	90,3	422 200	381 200	35
35 – 39 år	86,3	87,5	87,7	88,2	88,7	88,7	88,9	88,8	87,6	88,0	460 300	405 200	35
40 – 44 år	81,8	82,4	83,2	84,0	84,9	85,3	86,5	86,8	86,5	86,8	479 100	415 900	36
45 – 49 år	81,4	81,4	81,4	82,0	82,5	82,7	83,0	83,1	83,2	84,2	491 900	414 200	36
50 – 54 år	80,3	80,8	81,2	81,3	82,1	82,9	82,9	82,7	82,3	82,5	492 100	405 900	36
55 – 59 år	80,7	80,7	80,2	81,2	81,5	81,9	82,1	82,1	82,0	82,7	481 500	398 200	35
60 og over	81,0	80,9	81,4	81,7	81,0	81,7	81,5	80,9	80,7	81,6	478 900	390 800	32
Gjennomsnitt heltidsansatte	85,2	85,5	85,5	86,0	86,2	86,6	86,8	86,8	86,5	87,1	444 600	387 400	35

¹ Per september/oktober/desember.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Likelønnstrekk ved oppgjørene i 2009

Følgende trekk ved lønnsoppgjørene er av sentral betydning for hvordan de relative lønnsforskjellene mellom kvinner og menn utvikler seg:

1. Formen på de sentrale tilleggene, dvs. om det gis generelle prosenttillegg og/eller kronetillegg, om det gis spesielle lavlønnstillegg, tillegg til bestemte yrkesgrupper m.v. Et likt kronetillegg vil gi en noe sterkere gjennomsnittlig lønnsvekst for kvinner enn for menn, ettersom det ofte er flere kvinner enn menn i lavlønnslagene⁶
2. Fordelingen av de lokale tilleggene.
3. De relative lønnstilleggene i typiske kvinnesektorer og næringer til forskjell fra mannsdominerte sektorer og næringer.

Ved mellomoppgjøret 2009 ble det mellom LO og NHO enighet om et generelt tillegg på kr 1,- per time og et ytterligere tillegg på kr 1,- til arbeidstakere på overenskomster med gjennomsnittlig lønnsnivå lavere enn 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn (ca. kr 319 000). Nær halvparten av kvinnene i området får lavtlønnstillegget, mot under hver fjerde i alt.

I oppgjøret mellom YS og NHO ble det gitt de samme lønnstilleggene som i oppgjøret mellom LO og NHO.

Mellom LO og HSH og LO/HK og Samfo (samvirkeforetakene), ble det på Landsoverenskomsten gitt et generelt tillegg på kr 1,00 per time og ytterligere kr 1,00 på minstelønnsatsene. Kvinner er i større grad enn menn på minstelønnsatsene.

⁶ For staten er dette ikke tilfelle. Menn er nå i flertall innenfor de aller laveste lønnstrinnene.

Mellom YS og HSH ble det gitt tilsvarende tillegg på Kontoroverenskomsten og på Funksjonæravtalene.

I det *statlige tariffområdet* ble det gitt et tillegg på kr 2 400 opp til og med lønnstrinn (ltr) 45, og et prosentvis tillegg på 0,68 prosent fra og med ltr 46 til og med ltr 80, og et kronetillegg fra ltr 81 og oppover på kr 4 800.

Partene ble enige om følgende protokolltilførsel:

”Det nedsettes en partsammensatt arbeidsgruppe med representanter fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet og hovedsammenslutningene som skal utarbeide konkrete forslag til tiltak for å sikre likelønn i staten. Arbeidsgruppen skal gjøre nødvendige undersøkelser og vurderinger for å fremme forslag til tiltak. Tiltakene skal gi grunnlag for et likelønnsløft i tilknytning hovedoppgjøret 2010. Tiltakene må tilpasses statens særpreg og blant annet bygge på likelønnskommisjonens rapport. Arbeidsgruppas rapport skal senest foreligge 1.februar 2010”.

I det *kommunale tariffområdet* ble det ikke avtalt nye tillegg utover de som ble avtalt i 2008 for 2009.

Mellom *Spekter* og *LO Stat* og *Spekter* og *YS Spekter* ble det enighet om et generelt tillegg fra 1. april 2009 på kr 1 950 per år med årslønn lavere enn ca. kr 319 000.

For helseforetakene ble det enighet om et generelt tillegg på kr 9 000 fra 1. september for LO- og YS-forbundene. Til medlemmer i Unios medlemsforbund ble det gitt tillegg på 2 prosent fra 1. november til medlemmer med spesialistutdanning og 1,5 prosent til øvrige medlemmer.

Det vises til vedlegg 1 for en nærmere omtale av lønnsoppgjørene i 2009.

1.7 Lønnsutviklingen etter utdanning

I tabell 1.20 vises lønnsutviklingen⁷ for heltidsansatte etter næring og utdanningslengde for perioden 1998-2008. Tabellen er framkommet ved å koble lønnsstatistikken mot utdanningsregisteret. Tabellen viser at fordelingen av ansatte på de ulike utdanningslengdene varierer mellom næringene. I 2008 var det innenfor industri, bygg- og anlegg og varehandel 73 prosent eller flere av de ansatte som hadde grunnskole og videregående skole (inkludert fagutdanning) som lengste utdanning. Blant statsansatte var tilsvarende andel 34 prosent, og blant ansatte i helseforetakene 29 prosent.

Ansatte i finanstjenester hadde den høyeste lønnsveksten i perioden 2003-2008 med 42,4 prosent. I kommunene var lønnsveksten 29,3 prosent i denne perioden, mens den var 27,2 prosent i staten og 26,1 prosent i industrien.

⁷ Lønnsutviklingen i tabell 1.20 baserer seg på datolønnsvekst, dvs. fra 1.oktober/1.september/1 desember ett år til samme tidspunkt neste år. En sammenlikning av datolønnsveksten fra ett år til et annet *mellom* næringer blir ofte vanskelig gjort av at lønnsstatistikken først registrerer en del lønnstillegg året etter at de er gitt. F. eks. har dette vært tilfelle for staten og skoleverket. Dette er forhold som en korrigerer for ved beregning av årslønnsvekst, men som forstyrrer sammenlikningen når en ser på datolønnsveksten mellom to år. Over tid vil årslønnsveksten og datolønnsveksten være tilnærmet lik for samme næring/gruppe.

Fra 2007 til 2008 hadde ansatte med universitet- og høyskoleutdanning lengre enn 4 år høyest lønnsvekst innenfor næringene finanstjenester, skoleverket og industri. I bygg- og anlegg var det ansatte med universitet- og høyskoleutdanning til og med 4 år som hadde høyest lønnsvekst. Innenfor stat, helseforetak, kommune, og varehandel hadde ansatte med fagutdanning den høyeste lønnsveksten.

Tabell 1.20 viser videre at det er betydelige lønnsforskjeller for ansatte med samme utdanningslengde mellom de ulike næringer/sektorer.

Det vises også til tabellene 2.4 og 2.5 i vedlegg 2.

Tabell 1.20 Gjennomsnittslønn¹ per dato² for heltidsansatte etter næring³ og utdanningslengde⁴. Vekst fra året før i prosent.

	An- deler ⁵	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før										Samlet vekst fra 2003 til 2008	Måneds- lønn per dato ² *12 2008
		2008	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ⁸	2007		
Industri i alt	100	4,8	4,2	4,4	6,4	3,7	3,6	3,6	4,3	6,0	6,2	26,1	407 700
Utdanning på grunnskolenivå	22	3,2	3,8	3,7	5,6	3,0	3,1	3,6	4,1	5,4	5,8	24,0	336 400
Utdanning på videregående skolenivå	51	4,4	4,0	4,2	5,7	3,5	3,6	3,2	4,5	7,3	6,2	27,3	398 700
Av dette:													
Fagutdanning ⁶	29	5,1	4,2	4,5	5,2	3,7	3,3	3,2	4,7	8,0	6,4	28,2	400 700
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	14	6,9	5,5	5,0	6,7	2,3	2,5	3,7	4,5	6,4	6,0	25,3	530 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	5	6,1	6,1	5,2	7,5	2,2	2,0	3,3	5,8	6,1	6,6	26,0	676 100
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	100	4,9	4,4	4,6	6,0	2,8	3,5	3,4	4,1	6,0	5,9	25,1	393 400
Utdanning på grunnskolenivå	22	4,9	4,1	4,6	5,6	3,4	3,7	2,1	3,3	4,7	6,4	21,8	333 900
Utdanning på videregående skolenivå	57	5,1	4,7	4,9	5,7	2,7	3,8	3,4	4,9	7,1	6,3	28,2	407 600
Av dette:													
- Fagutdanning ⁶	42	6,8	5,4	5,7	6,1	2,5	4,1	3,8	4,7	7,7	6,2	29,4	408 500
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	8	4,7	4,7	5,2	7,5	3,4	2,0	5,1	5,0	6,2	9,1	30,4	546 100
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	2	3,1	6,5	4,4	5,7	6,4	0,0	7,8	7,5	2,7	8,5	29,2	695 700
Varehandel i alt	100	3,7	5,9	4,9	5,1	3,3	3,1	4,4	5,0	5,1	3,6	23,1	402 300
Utdanning på grunnskolenivå	26	3,8	4,5	5,3	5,3	2,9	4,9	3,8	3,9	4,1	1,6	19,6	330 500
Utdanning på videregående skolenivå	53	3,7	5,9	4,3	4,3	3,7	3,5	4,4	4,3	6,4	4,0	24,7	396 900
Av dette:													

	An-		Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før										Samlet vekst fra 2003 til 2008	Månedslønn per dato ² *12 2008
	deler ⁵		2008	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ⁸	2007		
- Fagutdanning ⁶	19		5,5	6,3	5,6	4,1	4,1	3,2	4,8	3,7	7,1	5,5	26,7	390 900
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	14		4,6	6,5	7,1	5,4	0,0	2,6	2,9	6,8	4,2	5,4	23,9	518 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	3		5,7	4,1	9,0	3,5	2,8	-3,5	4,4	6,8	7,5	4,7	21,1	634 100
Finanstjenester i alt⁷	100		4,0	5,4	4,4	5,8	2,9	4,1	8,4	7,2	6,2	10,8	42,4	585 300
Utdanning på grunnskolenivå	5		3,7	5,2	4,2	6,5	3,4	5,0	5,4	5,4	6,0	7,5	32,9	437 700
Utdanning på videregående skolenivå	44		4,1	4,4	4,2	6,4	1,6	4,9	6,5	5,7	5,5	7,7	34,2	478 300
Av dette:														
- Fagutdanning ⁶	3		2,2	5,6	4,3	5,7	5,1	3,1	8,0	0,9	7,5	7,3	29,6	453 500
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	38		2,8	5,7	3,9	3,6	2,8	2,9	10,0	6,7	5,9	11,1	42,2	666 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	10		1,0	9,3	0,2	4,6	2,1	3,8	6,4	6,8	4,4	13,1	39,3	809 200
Statsansatte i alt	100		2,8	7,9	3,9	6,6	3,2	3,9	3,5	4,8	4,7	7,8	27,2	425 200
Utdanning på grunnskolenivå	5		2,8	4,9	4,4	4,0	2,2	3,6	3,4	4,7	4,4	7,8	26,2	351 500
Utdanning på videregående skolenivå	29		2,2	6,8	2,7	6,3	2,4	3,3	2,6	4,5	4,6	7,9	25,0	374 900
Av dette:														
- Fagutdanning ⁶	6		2,9	5,5	3,1	6,1	2,2	2,7	2,5	5,1	4,9	9,4	27,0	369 500
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	31		2,4	6,6	4,1	6,2	1,5	3,6	3,2	4,9	4,8	7,8	26,8	418 500
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	31		2,7	5,5	5,4	6,6	2,3	3,5	3,5	4,6	4,6	7,2	25,7	492 300
Skoleverket i alt	100		1,9	9,7	4,3	10,5	2,5	3,4	1,9	3,1	3,6	6,3	19,6	424 000
Utdanning på grunnskolenivå	0		-0,8	8,4	1,2	9,6	2,0	6,4	1,8	8,1	6,7	4,2	30,2	363 400
Utdanning på videregående skolenivå	3		2,6	9,4	5,4	10,3	3,2	3,0	0,3	5,2	5,4	5,6	21,0	391 200
Av dette:														
- Fagutdanning ⁶	1		1,2	11,6	3,9	8,2	1,4	3,9	0,4	4,6	6,1	6,0	22,7	400 900
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	84		1,7	9,6	4,2	10,5	2,4	3,6	2,1	3,0	3,6	6,2	19,8	418 900
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	12		2,5	9,8	3,9	9,8	1,9	3,1	0,7	3,1	3,5	7,5	19,1	471 800
Kommune og fylkeskommune i alt	100		2,1	4,9	4,7	6,2	2,9	5,1	2,6	5,8	5,2	7,7	29,3	371 200

	An-		Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før										Samlet vekst fra 2003 til 2008	Månedslønn per dato ² *12 2008
	deler ⁵		2008	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ⁸	2007		
Utdanning på grunnskolenivå	12	1,1	4,7	5,4	6,7	1,9	4,9	2,3	5,0	4,7	7,3	26,6	316 300	
Utdanning på videregående skolenivå	38	1,3	4,4	4,7	6,4	2,3	4,8	2,4	5,5	5,1	8,1	28,7	342 000	
Av dette:														
- Fagutdanning ⁶	13	0,4	4,0	3,8	8,0	2,0	4,9	2,7	5,0	5,0	8,3	28,7	337 700	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	41	2,2	5,3	5,0	6,0	3,0	5,5	2,4	5,6	4,8	7,5	28,6	400 000	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	6	2,2	3,4	4,8	5,2	2,6	4,8	2,7	5,4	5,8	7,2	28,7	481 900	
Helseforetak	100	-	-	-	7,9	5,9	3,4	2,4	3,5	8,1	5,3	24,7	434 500	
Utdanning på grunnskolenivå	7	-	-	-	8,2	1,4	3,6	3,4	2,4	7,0	7,2	25,8	318 500	
Utdanning på videregående skolenivå	22	-	-	-	8,6	1,6	4,0	3,3	2,7	8,6	7,2	28,5	346 300	
Av dette:														
- Fagutdanning ⁶	6	-	-	-	-	1,8	5,6	3,6	3,3	9,0	8,3	33,4	354 200	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	47	-	-	-	9,4	3,7	3,4	3,1	2,8	8,9	5,6	26,0	405 500	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	19	-	-	-	10,1	11,9	0,2	1,0	3,5	2,5	1,3	8,8	632 300	

¹ Registrert månedslønn per dato*12. Dette begrepet må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 1.1, dvs avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

² Per september/oktober/desember.

³ NOS Standard for næringsgrupper

⁴ NOS Standard for utdanningsgruppering. Fra og med 2005 er nivå-tallene for utdanning basert på nye definisjoner av hvor mye utdanning som kreves. Endringene i utdanningsgrupperingen medfører først og fremst endringer i fordelingen mellom videregående utdanninger og utdanninger på grunnskolenivå.

⁵ Andeler av utvalget i den enkelte næring

⁶ Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.

⁷ Omfatter bank og forsikring og annen finansiell tjenesteyting.

⁸ For enkelte grupper, bl.a. for ansatte i staten, i deler av finanstjenester og i helseforetakene, ble det i 2006 gitt tariff tillegg som først kom med i lønnsstatistikken for 2007.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

1.8 Lønnsutviklingen for deltidsansatte

Tabell 1.21 viser lønnsutviklingen for deltidsansatte per heltidsekvivalent etter næringshovedområde i perioden 2003-2008. Tabellen viser også lønn for deltidsansatte som andel av lønn for heltidsansatte.

Deltidsansatte hadde en gjennomsnittlig årslønn (månedslønn*12) per heltidsekvivalent i 3. kvartal 2008 (september/oktober/desember) på kr 342 700, en vekst på 6,3 prosent fra 3. kvartal 2007. Til sammenlikning hadde alle heltidsansatte en gjennomsnittlig årslønn (månedslønn*12) på kr 424 800, en vekst på 6,0 prosent. Samlet over perioden 2003-2008 var lønnsutviklingen i gjennomsnitt lavere for deltidsansatte enn for heltidsansatte, 23,0 prosent mot 25,9 prosent. I kommunene (ekskl. undervisningssektoren) og varehandel, som er to områder med stor andel deltidssyssetning, var lønnsveksten per heltidsekvivalent for deltidsansatte henholdsvis 30,3 prosent (29,4 prosent for heltidsansatte) og 18,7 prosent (23,0 prosent for heltidsansatte) i perioden 2003-2008.

Deltidsansatte er i mindretall i alle næringshovedområder unntatt i kommunene (ekskl. undervisningspersonale), der deltidsandelen utgjør 59 prosent. For alle ansatte under ett utgjør deltidsansatte om lag 27 prosent. Der antallet deltidsansatte er lite, blir lønnsnivået for disse lettere påvirket av endringer i sysselsettingen, arbeidstid og sesongvariasjoner. Samlet sett viser likevel hovedtrekkene i lønnsutviklingen for deltidsansatte stort sett samme mønster som for heltidsansatte i perioden 2003 til 2008. Det samme trenger likevel ikke å være tilfelle i de enkelte næringshovedområdene i perioden, f. eks. i kommunene og i varehandel, som er to områder med relativt stor deltidsandel.

Lønnen til deltidsansatte per heltidsekvivalent som andel av heltidsansattes lønn, varierte i 2008 fra om lag 70 prosent for ansatte i eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting og i varehandel til 96 prosent for undervisningspersonale i skoleverket, med et gjennomsnitt for alle på 80,7 prosent. Forskjellen i lønn mellom gruppen deltidsansatte og gruppen heltidsansatte knytter seg blant annet til faktorer som yrke, stilling, utdanning og alder. For eksempel er deltidsansatte i varehandel relativt unge og jobber i lavere stillinger enn heltidsansatte. I skoleverket derimot er deltidsansatte og heltidsansatte mer like i alder og utdanning. Også andre forhold kan virke inn, for eksempel at deltidsansatte i enkelte områder stort sett har høyere turnover enn heltidsansatte.

Tabell 1.21 Vekst i prosent fra året før i gjennomsnittlig årslønn¹ per heltidsekivalent² for deltidsansatte etter næringer³. Deltidsansattes lønn som andel av heltidsansattes lønn.

	Andel deltid 2008 ⁴	<i>Vekst fra året før i prosent</i>					Vekst fra 2003til 2008	Måneds- lønn*12 1.9/1.10/ 1.12.2008	Lønns- andel ⁵
		2004	2005	2006	2007	2008			
I alt		3,7	2,8	4,4	4,0	6,3	23,0	346 900	80,7
Industri	9	3,6	2,3	2,4	3,7	6,6	20,0	411 300	85,1
Kraftforsyning	8	5,9	7,5	1,2	7,1	11,0	37,0	360 400	83,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	4	1,8	3,7	5,3	6,3	3,4	22,2	282 900	91,6
Varehandel	45	2,4	3,1	5,0	2,4	4,6	18,7	252 400	70,3
Hotell- og restaurantvirksomhet	57	3,7	2,9	3,8	-	1,9		356 700	81,1
Samferdsel	20	4,1	4,4	5,0	7,0	2,9	25,6	400 200	84,6
Finanstjenester	11	5,3	4,3	2,1	7,7	6,2	28,3	331 600	68,4
Eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting	25	-0,7	0,3	1,8	4,7	5,5	12,0	387 600	70,0
Staten	18	6,4	3,7	4,7	4,5	8,0	30,4	408 600	91,2
Undervisningspersonale i skoleverket	33	4,7	2,6	3,7	1,7	6,6	20,8	350 200	96,4
Kommune og fylkeskommune	59	5,1	2,9	6,4	4,3	8,6	30,3	400 700	94,3
Helseforetak	48	5,1	2,0	3,2	8,4	8,0	29,5	370 900	92,2
Privat undervisning	37	-2,7	4,9	1,9	5,6	1,8	11,8	335 500	89,9
Private helse- og sosialtjenester	44	1,2	3,3	2,7	5,9	4,4	18,7	357 500	94,4
Sosiale- og personlige tjenester	30	2,3	3,2	5,2	2,2	4,9	19,1	346 900	82,8

¹ Registrert månedslønn i alt per 1/9/1.10/1.12*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 1.1, dvs. avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

² Omfatter deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Månedslønnen per heltidsekivalent for deltidsansatte er regnet ut på grunnlag av gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke for de heltidsansatte, dvs. alle med avtalt arbeidstid på 33 timer per uke eller mer. Dersom gjennomsnittlig arbeidstid for heltidsansatte er 37 timer i uka, vil for eksempel en deltidsansatt som arbeider 15 timer i uka ha en vekt på 0,41 (15/37) regnet som heltidsekivalent. Lønnen for deltidsansatte regnet per heltidsekivalent framkommer ved å multiplisere lønnen til vedkommende deltidsansatt med 2,47 (37/15).

³ NOS Standard for næringsgrupper.

⁴ Andel sysselsatte som jobber deltid innenfor den enkelte næring (prosent).

⁵ Deltidsansattes lønn som andel av heltidsansattes lønn.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

1.9 Lønnsfordelingen før skatt for lønnstakere 1997-2008

Tallene som presenteres i dette avsnittet, omfatter en sammenveining av lønnen for alle⁸ lønnstakere basert på et materiale fra Statistisk sentralbyrå. Lønnsbegrepet er det samme som benyttes i tabell 1.1, dvs. avtalt utbetalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

Tabell 1.22 viser fordelingen av samlet lønn for alle ansatte i 1997 og 2008. Den viser hvor stor del av samlet lønnssum de ulike lønnsgruppene (desilene) mottar. I 2008 mottok de 10 prosentene (desil 1) med lavest lønn 5,6 prosent av samlet lønnssum, mens de 10 prosentene med høyest lønn (10. desil) mottok i 19,4 prosent.

Fordelingen av samlet lønnssum blant lønnstakere fra 1997 til 2008 viser en forskyvning i lønnsfordelingen over denne perioden mot høyere andeler av samlet lønn for gruppene (desilene) med de høyeste lønningene. Gini-koeffisienten har økt fra 0,165 til 0,193. Gini-koeffisientene er et summarisk mål på inntektsulikhet og antar verdier mellom 0 og 1. Verdien 0 tilsier at inntektene er helt likt fordelt, mens en Gini-koeffisient lik 1 tilsier at en person mottar all inntekt, se for øvrig boks 5.3. De 10 prosentene av lønnstakerne med de høyeste lønningene (desil 10), har økt sin andel av samlet lønn med 1,3 prosentpoeng til 19,4 prosent og desil 9 har økt sin andel med 0,3 prosentpoeng til 12,8 prosent. Dette har særlig skjedd på bekostning av desilene 1-5. Siden personer vil kunne bevege seg mellom lønnsgrupper i perioden, kan ikke fordelingen si noe direkte om lønnsutviklingen for den enkelte.

Tabell 1.22 viser også en oppsplitting av desil 10 i persentiler. Andelen som hver av persentilene 91 til 100 mottok av samlet lønnssum økte med 0,1-0,4 prosentpoeng fra 1997 til 2008. Persentil 100 (prosenten med høyest lønn) hadde 3,1 prosent av samlet lønn i 1997 og 3,5 prosent i 2008. For denne gruppen, som besto av om lag 20 000 lønnstakere i 2008, var gjennomsnittslønnen dette året 1 433 700 kroner.

Siste kolonne i tabellen viser den prosentvise endringen i gjennomsnittlig lønnsinntekt fra 1997 til 2008. Samlet sett økte gjennomsnittlig lønnsinntekt i perioden med 70,1 prosent. Det var økende lønnsvekst fra desil 1 til 10. I desil 1 var lønnsveksten 49,0 prosent og i desil 10 81,9 prosent. Oppsplittingen av desil 10 viser også en økende lønnsvekst fra persentil 92 til persentil 100.

Tabell 1.22 viser også fordelingen av lønnsinntekt blant menn og kvinner. Spredningen i lønnsinntekt målt ved Gini-koeffisienten er større blant menn enn kvinner; 0,210 for menn og 0,155 for kvinner i 2008. På den annen side har økningen i spredningen i prosent fra 1997 til 2008 vært større blant kvinner enn for menn, jf. figur 1.2.

⁸ I datamaterialet er lønnen til deltidsansatte omregnet til hva den ville vært hvis de jobbet heltid. Lønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med lønnen for de heltidsansatte slik at man kan beregne gjennomsnittlig lønn per heltidsekvivalent for alle ansatte.

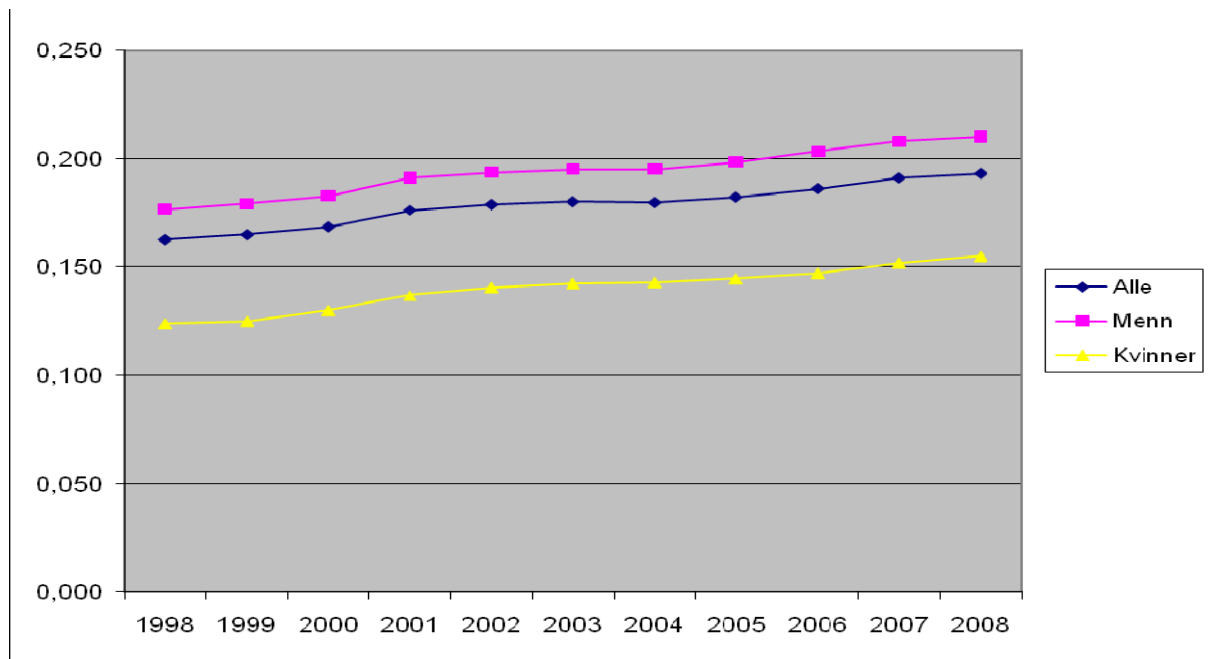
Tabell 1.22 Fordelingen av samlet lønn per heltidsekvivalent for alle ansatte. Per september/oktober/desember 1997, 2007 og 2008.

	1997		2007	2008		Vekst i årslønn i prosent 1997-08
	Årslønn ¹	Andel ²	Andel ²	Årslønn ¹	Andel ²	
Alle	241 500	100	100	410 700	100	70,1
Desil 1	155 200	6,4	5,8	231 300	5,6	49,0
Desil 2	178 700	7,4	7,0	286 800	7,0	60,5
Desil 3	191 700	7,9	7,6	312 900	7,6	63,2
Desil 4	203 400	8,4	8,2	337 600	8,2	66,0
Desil 5	214 400	8,9	8,8	360 400	8,8	68,1
Desil 6	227 100	9,4	9,4	385 100	9,4	69,6
Desil 7	242 500	10,0	10,1	414 800	10,1	71,1
Desil 8	263 400	10,9	11,1	454 800	11,1	72,7
Desil 9	300 800	12,5	12,9	527 600	12,8	75,4
Desil 10	437 600	18,1	19,3	796 000	19,4	81,9
Gini-koeffisient		0,165	0,191		0,193	
Herav desil 10 oppdelt i persentilene:						
91	338 000	1,4	1,5	597 900	1,5	76,9
92	348 900	1,4	1,5	616 600	1,5	76,7
93	359 100	1,5	1,6	638 800	1,6	77,9
94	372 200	1,5	1,6	664 300	1,6	78,5
95	388 700	1,6	1,7	695 400	1,7	78,9
96	408 600	1,7	1,8	732 200	1,8	79,2
97	433 100	1,8	1,9	780 000	1,9	80,1
98	467 000	1,9	2,1	845 500	2,1	81,0
99	521 600	2,2	2,3	955 700	2,3	83,2
100	738 900	3,1	3,4	1 433 700	3,5	94,0
Menn	259 300	100	100	438 400	100	69,1
Desil 1	160 700	6,2	5,4	233 900	5,3	45,6
Desil 2	187 000	7,2	6,7	295 000	6,7	57,8
Desil 3	200 400	7,7	7,4	324 900	7,4	62,1
Desil 4	212 500	8,2	8,0	350 700	8,0	65,0
Desil 5	225 700	8,7	8,6	376 000	8,6	66,6
Desil 6	241 400	9,3	9,2	405 200	9,2	67,9
Desil 7	260 500	10,1	10,1	441 000	10,1	69,3
Desil 8	287 600	11,1	11,3	492 800	11,2	71,3
Desil 9	333 800	12,9	13,3	581 100	13,3	74,1
Desil 10	483 200	18,6	20,0	883 200	20,2	82,8
Gini-koeffisient		0,178	0,208		0,210	
Kvinner	217 000	100	100	372 700	100	71,8
Desil 1	150 400	6,9	6,3	229 000	6,2	52,3
Desil 2	172 100	7,9	7,5	279 200	7,5	62,2
Desil 3	181 800	8,4	8,1	300 800	8,1	65,5
Desil 4	192 500	8,9	8,6	321 500	8,6	67,0
Desil 5	202 900	9,4	9,2	343 700	9,2	69,4
Desil 6	212 900	9,8	9,7	363 800	9,8	70,9
Desil 7	224 000	10,3	10,4	387 200	10,4	72,9
Desil 8	237 900	11,0	11,2	415 800	11,2	74,8
Desil 9	257 500	11,9	12,3	457 800	12,3	77,8
Desil 10	338 100	15,6	16,8	627 900	16,9	85,7
Gini-koeffisient		0,126	0,152		0,155	

¹ Gjennomsnittlig årslønn per september/oktober/desember.

² Andel av samlet lønnssum i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 1.2 Utviklingen i Gini-koeffisienten for lønntakere. 1997-2008.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kvinner er i større grad enn menn i de laveste desilene. I 2008 var 12 prosent av kvinnene og 9 prosent av mennene i desil 1. Desil 10 omfattet 14 prosent av mennene og 4 prosent av kvinnene. I desilene 1-5 var 59 prosent av kvinnene og 44 prosent av mennene, se tabell 1.23. Fra 1997 til 2008 er andelen av kvinnene i laveste desil gått ned, mens den har økt i de tre øverste desilene.

Tabell 1.23 Andelen av kvinner og menn i de ulike desilene. 1997 og 2008. Prosent.

Desil	Menn		Kvinner	
	1997	2008	1997	2008
1	7	9	15	12
2	7	8	14	13
3	9	9	11	12
4	9	9	11	11
5	9	9	11	11
6	10	10	11	11
7	10	10	10	10
8	11	11	8	9
9	13	12	6	7
10	15	14	3	4
Alle	100	100	100	100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Lavlønn

I forbindelse med tariffoppgjørene har det vært benyttet ulike grenser for utmåling av lavlønnstillegg. Det har også vært brukt ulike prinsipper for omfanget av de lavlønnstillegg som er gitt. Ofte har avtaleområdets gjennomsnitt vært avgjørende, ved andre anledninger bedriftens eller den enkeltes lønnsnivå.

En grense som også ble benyttet for den såkalte lavtlønnsgarantiordningen for LO-NAF-området (nå LO-NHO-området), var 85 prosent av industriarbeiders gjennomsnitt i dette tariffområdet. En slik definisjon av lavtlønns grensen ville tilsvare kr 301 200 for et fullt årsverk uten overtid i 2008.

Med denne grensen for lavtlønn var 17 prosent av alle heltidsansatte lønnstakere lavtlønte i 2007 og 2008 jf. tabell 1.24. I perioden 1997-2008 har andelen vært stabil mellom 16 og 18 prosent. Blant kvinner var andelen lavtlønte 20 prosent i 2008 og blant menn 15 prosent. Fra 1997 til 2008 er andelen blitt lavere for kvinner og har økt svakt for menn.

Lavtlønns grensen i 2008 på kr 301 200 tilsvarer 71 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for alle heltidsansatte (på kr 424 800). Dette kan tilskrives flere forhold:

- lønnsinntekten på kr 424 800 kan skrive seg fra mer enn ett normalårsverk
- industriarbeidernes lønnsnivå er noe lavere enn gjennomsnittet for alle

Tabell 1.24 Andel lavtlønte¹, beregnet lavtlønnsnivå¹, gjennomsnittlig årslønn og median² årslønn for alle. 1997-2008. Prosent og kroner.

	1997	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
I alt	18	16	16	18	17	18	17	17	16	17	17
Menn	14	12	12	14	13	15	14	14	14	15	15
Kvinner	25	23	23	25	23	24	22	22	21	22	20
Lavtlønnsnivå ¹	186 800	206 500	215 800	226 400	237 700	246 600	252 600	260 600	270 100	284 600	301 200
Gj. sn. årslønn, alle ³	248 000	278 100	292 800	306 100	326 700	337 400	349 400	361 700	378 700	400 600	424 800
Median årslønn, alle	225 000	252 000	265 200	276 100	295 000	304 200	315 000	325 000	339 500	360 000	381 600

¹ Definert som lønnsnivå lavere enn 85 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for industriarbeidere i LO-NHO-området

² Median årslønn finner en ved å sortere lønnen for lønnstakerne etter størrelse og så finne lønnsnivået for den personen som blir liggende i midten.

³ Månedslønnen per september/oktober/desember*12

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kapittel 5

Inntektsutviklingen for husholdningene

For avsnittene 5.1 til 5.3 vises det til NOU 2009:7. Tabell 5.2 er korrigert siden mars, jf. tabell 2.9 i vedlegg 2.

5.4 Fordeling av inntekt

Beregningsutvalget legger i dette avsnittet fram en del statistikk som kaster lys over fordelingen av inntekt for individer. Det er spesielt lagt vekt på å redegjøre for enkelte trekk ved fordelingen av arbeids- og kapitalinntekter. Det er gjort nærmere rede for inntektsbegrepet som er lagt til grunn i boks 5.4.

- Inntektsulikheten i yrkesbefolkningen økte noe fra 2006 til 2007. Ulikheten i fordelingen av inntekt målt ved Gini-koeffisienten økte fra 0,216 i 2006 til 0,227 i 2007.
- Endringene i inntektsulikhet i perioden 2004-2007, må ses i sammenheng med de store svingningene i kapitalinntekter. Dette skyldes først og fremst tilpasninger til innføringen av utbytteskatten fra 2006. I 2005 utgjorde aksjeutbytte for husholdninger 100 mrd. kroner. I 2006 og 2007 ble utbetalt utbytte redusert til hhv. knapt 8 og om lag 17 mrd. kroner.
- Andelen av samlet inntekt som betales i skatt var lavere i 2007 enn i 1997 for alle desiler med unntak for desil 10. Redusert toppskatt og økte bunnfradrag i beskatningen av lønn i denne perioden, er en medvirkende årsak til at skatteandelene er redusert.

5.4.1 Fordelingen av samlet inntekt etter skatt for yrkestilknyttede

I dette avsnittet ses det på sammensetningen og fordelingen av samlet inntekt for individer som er yrkestilknyttet. For å få en best mulig oversikt over utviklingen og sammensetningen av samlet inntekt for de personene som antas å være yrkestilknyttet på "fulltid", er det nødvendig skille ut de personene som har reduserte stillingsbrøker (blant annet jobber mange studenter ved siden av studiene). Utvalget har valgt å definere yrkestilknyttede som de personene som har en sum av lønnsinntekt og næringsinntekt som minst utgjør 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Samlet sett utgjør denne gruppen nesten 1,9 mill. personer i 2007.

Tabell 5.8 viser sammensetningen av de ulike inntektskomponentene for yrkestilknyttede i 1997 og 2007 etter at individene er sortert etter stigende inntekt etter skatt (desiler), jf. boks 5.3. Tabellen viser at lønnsinntekt er den viktigste inntektskilden i alle desiler. Kapital- og næringsinntekt betyr mye mer i desil 10 enn i de øvrige inntektsgruppene og det reduserer betydningen av lønn kraftig. Lønnsandelen er økt for alle desiler fra 1997 til 2007.

Det har vært store svingninger i både lønnsandelen og andelen kapitalinntekter for desil 10 i de senere år. Dette skyldes først og fremst tilpasninger til innføringen av utbytteskatten fra

2006. Innføringen av utbytteskatt på avkastning ut over en normalavkastning (skjermingsmetoden for aksjonærer), var kjent i god tid før den ble iverksatt. Aksjeutbytte ble tatt ut for deretter å bli skutt inn igjen som ny egenkapital fordi dette økte aksjonærens skjermingsgrunnlag, samt at innskutt kapital senere kan tas ut fra selskapene uten ekstra beskatning.⁹ Nivået på aksjeutbytte i 2005, samt reduksjonen i aksjeutbytte i 2006 og 2007, viser da også at en slik tilpasning har foregått i stor stil.¹⁰

Andelen som næringsinntekt utgjorde for gruppene samlet falt fra 8,6 prosent i 1997 til 7,2 prosent i 2007. Andelen er relativt høy for desil 1 og faller så til og med desil 6 i 1997 og til og med desil 5 i 2007. Deretter stiger næringsinntektsandelen.

Tabell 5.8 Sammensetning av inntekt innenfor de ulike desilene for yrkestilknyttede.¹ Andel i prosent av gruppens samlede inntekt før skatt der ikke annet framgår. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Nivå i 2007-priser. 1997 og 2007

1997 Desil	Lønns- inntekt	Nærings- inntekt	Kapital- inntekt ²⁾	Over- føringer	Samlet gj.sn. inntekt før skatt		Skatt mm.	Inntekt etter skatt
					Andel	Nivå		
1	86,8	11,7	-0,8	2,2	100	191 400	27,1	72,9
2	89,3	6,4	0,8	3,5	100	227 900	26,4	73,6
3	90,2	5,3	0,9	3,7	100	251 800	26,8	73,2
4	90,6	4,8	0,9	3,6	100	272 700	27,1	72,9
5	90,7	4,7	1,0	3,7	100	293 600	27,6	72,4
6	90,3	4,8	1,1	3,8	100	315 800	28,2	71,8
7	89,4	5,3	1,2	4,0	100	341 900	28,8	71,2
8	87,7	6,4	1,6	4,3	100	378 400	29,8	70,2
9	84,8	8,6	2,4	4,1	100	444 700	31,7	68,3
10	62,6	15,9	19,5	2,0	100	831 300	33,8	66,2
Alle	82,6	8,6	5,5	3,4	100	354 950	29,8	70,2
2007								
Desil								
1	92,2	8,0	-2,2	2,0	100	241 400	26,0	74,0
2	91,6	4,4	1,0	3,1	100	288 800	24,1	75,9
3	91,8	3,9	1,1	3,3	100	320 400	24,6	75,4
4	91,6	3,8	1,2	3,5	100	348 500	24,9	75,1
5	91,3	4,0	1,3	3,4	100	377 500	25,3	74,7
6	91,1	4,2	1,5	3,2	100	408 600	25,9	74,1
7	90,4	4,8	1,7	3,1	100	446 000	26,7	73,3
8	89,0	6,0	2,2	2,8	100	501 600	28,0	72,0
9	86,3	8,0	3,5	2,2	100	607 300	30,5	69,5
10	68,5	13,1	16,7	1,7	100	1 148 200	34,9	65,1
Alle	84,8	7,2	5,3	2,6	100	468 800	28,7	71,3

¹ Yrkestilknyttede er definert som lønnstakere og selvstendig næringsdrivende med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Disse utgjorde 1 648 245 personer i 1997 og 1 887 506 personer i 2007.

² Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.8 viser også at andelen av samlet inntekt som betales i skatt i alle desiler med unntak av desil 10 var lavere i 2007 enn i 1997. Redusert toppskatt og økte bunnfradrag i

⁹ Dette har sammenheng med at innskutt kapital i skattemessig forstand allerede er skattlagt kapital.

¹⁰ I 2003 og 2004 var aksjeutbytte til husholdninger og ideelle organisasjoner hhv. 55,5 mrd. kroner og 63,2 mrd. kroner. Reinvestert utbytte var disse to årene var på hhv. 36,5 mrd. kroner og 38,7 mrd. kroner. I 2005 utgjorde utbytte 103,5 mrd. kroner, mens reinvestert utbytte var på 70,0 mrd. kroner. I 2006 og 2007 var utbytte redusert til hhv. 7,6 mrd. og 17,3 mrd. kroner.

beskatningen av lønn i denne perioden, er en medvirkende årsak til at skatteandelene er redusert i de fleste desiler. Også endringer i renter og dermed rentefradrag vil kunne påvirke skatteandelene i tabellen.

Tabell 5.9 viser hvordan de samlede inntektene fra de ulike inntektskomponenter fordeler seg på de ulike inntektsdesiler (etter skatt) i 1997 og 2007. Desilenes andeler av lønnsinntekt, næringsinntekt og overføringer endret seg relativt lite fra 1997 til 2007. Det er en svak tendens til at de med høyest samlet inntekt mottar en økende andel av den samlede lønnsinntekten.

I 2005 utgjorde desil 10 sin andel av samlede inntekter etter skatt hele 30,5 prosent, jf. NOU 2009:7 Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 2009. Som nevnt må dette høye nivået ses i sammenheng med innføringen av utbytteskatten fra 2006. Fra 2005 til 2006 ble desil 10 sin andel av samlede inntekt etter skatt redusert til 21,4 pst. Fra 2006 til 2007 har imidlertid desil 10 sin andel av samlede inntekter økt noe igjen, til 22,4 prosent.

Tabell 5.9 Fordelingen av ulike inntektskomponenter for yrkestilknyttede¹. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 2007-priser. 1997 og 2007

1997 Desil	Lønns- inntekt	Nærings- inntekt	Kapital- inntekt ²⁾	Over- føringer	Skatt mm.	Inntekt etter skatt		Vekst 97-07
						Andel	Nivå	
1	5,7	7,3	-0,8	3,6	4,9	5,6	139 600	
2	6,9	4,8	0,9	6,6	5,7	6,7	167 600	
3	7,7	4,4	1,1	7,8	6,4	7,4	184 400	
4	8,4	4,3	1,3	8,4	7,0	8,0	198 900	
5	9,1	4,5	1,5	9,1	7,7	8,5	212 600	
6	9,7	5,0	1,8	10,1	8,4	9,1	226 800	
7	10,4	5,9	2,2	11,6	9,3	9,8	243 300	
8	11,3	7,9	3,1	13,8	10,7	10,7	265 500	
9	12,9	12,6	5,5	15,5	13,3	12,2	303 700	
10	17,8	43,3	83,3	13,7	26,6	22,1	550 600	
Alle	100	100	100	100	100	100	249 300	
Gini-koeffisient		0,217						
2007								
Desil								
1	5,6	5,7	-2,1	3,9	4,7	5,3	178 500	27,9
2	6,6	3,7	1,1	7,3	5,2	6,6	219 100	30,7
3	7,4	3,6	1,4	8,6	5,9	7,2	241 700	31,1
4	8,0	3,9	1,7	9,8	6,4	7,8	261 800	31,6
5	8,7	4,4	2,0	10,4	7,1	8,4	281 900	32,6
6	9,4	5,1	2,4	10,6	7,9	9,1	302 700	33,5
7	10,1	6,3	3,1	11,2	8,9	9,8	327 000	34,4
8	11,2	8,8	4,5	11,5	10,5	10,8	361 100	36,0
9	13,2	14,3	8,4	11,1	13,8	12,6	422 300	39,1
10	19,8	44,2	77,4	15,7	29,8	22,4	748 000	35,9
Alle	100	100	100	100	100	100	334 400	34,1
Gini-koeffisient		0,227						

¹ Lønnstakere og selvstendige med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Dette var en gruppe på 1 648 245 personer i 1997 og 1 887 506 personer i 2007.

² Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I vedleggstabell 2.6 er det gitt en nærmere oversikt over fordelingen av de ulike kategorier kapitalinntekter for yrkestilknyttede.

5.4.2 Fordelingen av samlet inntekt etter skatt for pensjonister og trygdede

Tabell 5.10 viser desilenes andel av de ulike inntektskomponentene for pensjonister og trygdede. Samlet inntekt etter skatt har økt mer enn gjennomsnittet for desil 1 til 6 fra 1997 til 2007, mens de øvrige desilene har hatt en noe lavere vekst. Dette er hovedsakelig på grunn av en utjevning i overføringene hvor desil 1 til 6 har fått økt andel overføringer. Dette skyldes først og fremst at samordningsfradraget for ektefeller er redusert i perioden.

Sammensetningen av inntekten innfor de ulike inntektsgruppene for pensjonister framgår av vedleggstabell 2.7.

Tabell 5.10 Fordelingen av ulike inntektskomponenter for pensjonister¹. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 2007-priser. 1997 og 2007

1997 Desil	Lønns- inntekt	Nærings- inntekt	Kapital- inntekt ²⁾	Over- føringer ³⁾	Skatt mm.	Inntekt etter skatt		Vekst 97-07
						Andel	Nivå	
1	2,8	-5,7	1,0	4,5	2,6	4,4	57 100	
2	2,7	1,2	2,9	5,9	2,8	6,0	78 900	
3	3,1	3,6	3,9	6,7	3,4	6,9	90 500	
4	3,6	5,4	3,7	7,8	4,6	7,8	102 000	
5	4,4	5,9	3,8	8,8	6,1	8,6	112 700	
6	6,2	7,2	4,2	9,9	8,1	9,5	124 200	
7	8,0	8,3	4,9	11,1	10,3	10,5	137 400	
8	11,3	10,4	6,0	12,4	12,5	11,8	153 600	
9	18,4	15,6	8,3	14,1	15,7	13,5	176 700	
10	39,6	48,2	61,2	18,9	34,0	21,0	273 900	
Alle	100	100	100	100	100	100,0	130 700	
Gini-koeffisient						0,241		
2007								
Desil								
1	2,7	-11,6	-0,2	5,0	3,2	4,6	87 500	53,2
2	3,1	0,8	2,9	6,2	3,0	6,3	120 200	52,3
3	3,8	2,6	3,3	7,2	3,8	7,2	138 000	52,5
4	4,2	3,1	3,2	8,1	4,8	8,0	153 000	50,0
5	5,5	4,2	3,5	9,0	6,3	8,7	167 000	48,2
6	6,8	4,8	3,9	9,9	8,0	9,5	181 700	46,3
7	8,8	6,6	4,8	11,0	10,0	10,4	198 300	44,3
8	12,2	10,2	6,1	12,1	12,2	11,5	219 000	42,6
9	18,5	18,2	8,7	13,7	15,3	13,1	250 300	41,7
10	34,4	61,2	63,8	17,9	33,5	20,7	395 100	44,2
Alle	100	100	100	100	100	100	191 000	46,1
Gini-koeffisient						0,228		

¹ Omfatter trygdede og pensjonister hvor trygdeytelsene overstiger eventuell yrkesinntekt og er minst lik minstepensjon. Dette var en gruppe på 942 529 personer i 1997 og 1 060 348 personer i 2007.

² Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

³ Inkluderer både offentlig- og privat tjenestepensjon.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I gjennomsnitt utgjør overføringer om lag 86 prosent av pensjonistenes samlede inntekt i 2007, jf. tabell 5.11. Tabell 5.11 viser utviklingen i overføringer for pensjonister fra 1997 til 2007 for de ulike inntektsdesilene. Det har vært en reell vekst i overføringene for alle desilene i gjennomsnitt. For desil 1 har veksten vært størst (60,4 prosent), mens desil 10 har hatt den

laveste veksten (37,3 prosent). Veksten i overføringer skyldes først og fremst økningen i grunnbeløpet og at nye pensjonister har opptjent høyere tilleggspensjon. I tillegg har særtillegget blitt økt flere ganger i perioden, spesielt ble særtillegget økt mye i 1998. Det har også vært en opptrapping av ektefellepensjonene i denne perioden.

Overføringenes andel av samlet inntekt er redusert siden 1997 for alle desilene unntatt for desil 1, som har fått økt andelen av samlet inntekt siden 1997. For årene 2004, 2005 og 2006 har desil 1 i gjennomsnitt en overføringsandel som overstiger 100 prosent, noe som skyldes negative kapitalinntekter.

Tabell 5.11 Utvikling i overføringer¹ for pensjonister fra 1997 til 2007 i målt i 2007- kroner og som prosentandel av samlet inntekt. Desilfordelt etter inntekt etter skatt.

Desil	I 2007- kroner					Andel av samlet inntekt før skatt					Vekst 97-07. Pst,
	1997	2004	2005	2006	2007	1997	2004	2005	2006	2007	
1	61 400	87 600	90 700	93 500	98 500	96,5	101,7	100,7	101,3	98,7	60,4
2	80 800	110 400	113 900	116 400	122 600	94,1	95,2	95,4	94,6	93,2	51,7
3	92 000	126 500	131 100	134 500	141 900	93,2	95,0	95,1	94,4	92,9	54,2
4	106 500	143 900	148 700	152 200	160 600	94,0	95,3	95,5	94,8	93,6	50,8
5	120 300	159 800	165 000	168 900	178 200	94,2	95,2	95,2	94,6	93,1	48,1
6	135 000	177 600	182 800	186 600	197 300	93,7	94,6	94,7	94,0	92,8	46,1
7	151 800	197 100	202 700	206 500	217 500	93,2	94,0	94,0	93,4	91,9	43,3
8	170 100	219 200	224 600	228 500	240 200	92,2	92,9	92,8	92,0	90,2	41,2
9	193 900	247 700	253 800	257 400	271 100	90,0	90,7	90,3	89,5	87,6	39,8
10	259 400	322 600	326 900	335 300	356 100	72,5	69,6	60,6	72,5	67,9	37,3
Alle	137 000	179 200	184 000	188 000	198 400	88,2	88,6	85,7	88,9	86,4	44,8

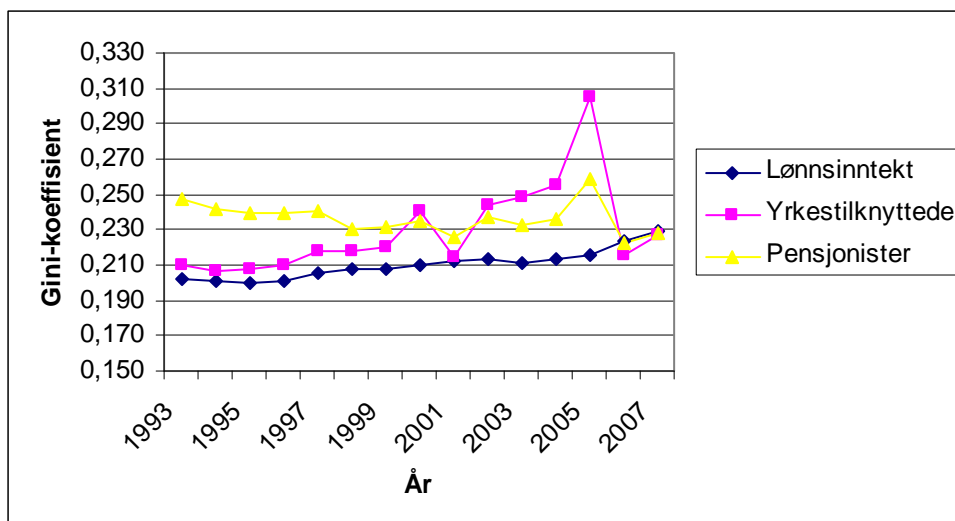
¹ Inkluderer både offentlig- og privat tjenstepensjon.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Beregningsutvalget.

5.4.3 Utviklingen i inntektsfordelingen i perioden 1993 – 2007

Den vanligste metoden for å sammenlikne inntektsfordelingen over tid, og mellom land, er å benytte Gini-koeffisienter, se boks 5.3 for definisjon. En Gini-koeffisient på 0 innebærer at inntekten er helt likt fordelt, mens en Gini-koeffisient lik 1 betyr at en person mottar all inntekt.

Figur 5.3 viser utviklingen i Gini-koeffisienten, i perioden 1993 – 2007 for personer med yrkesinntekt over 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn og for pensjonister. I tillegg viser figuren fordelingen av lønnsinntekt, jf. vedleggstabell 2.8. For de to individgruppene ser vi på inntektene etter skatt, mens fordelingen av lønnsinntekt er før skatt. Figuren viser at fordelingen av samlet inntekt i disse to gruppene er sterkt preget av de store svingningene i utbytteinntektene de senere år, jf. tabell 5.12. Figuren viser også at fordelingen av lønnsinntekt før skatt har blitt noe skjevare siden midten av 1990-tallet.

Figur 5.3 Utviklingen i fordelingen av samlet inntekt etter skatt for yrkestilknyttede og pensjonister og utvikling i lønnsinntekt¹ før skatt i perioden 1993 til 2007. Målt ved Gini-koeffisienten per person.

¹ Lønn er definert som i selvangivelsen, dvs. kontant lønn, naturalytelser, arbeidsledighetstrygd og sykepenger.

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdningene (1993 – 2007). Statistisk sentralbyrå.

At mye av endringen i ulikhet i perioden 2000 til 2007 er knyttet til endringer i utbytte illustreres også i tabell 5.12. Tabell 5.12 viser hhv. utviklingen i Gini-koeffisienten med og uten utbytte i inntektsbegrepet. Når utbytte holdes utenfor, var inntektsulikhetene om lag uendret i perioden 1999 til 2004. Men selv når utbytte holdes utenfor inntektsbegrepet, var det likevel en viss økning i Gini-koeffisienten fra 2004 til 2005. En viktig forklaring på dette er at det fra 2004 til 2005 også var en betydelig økning i aksjegevinster, som er inkludert i inntektsbegrepet. Gevinstene var også betydelige i 2006 og bidro til en noe større ulikhet enn i årene før 2005.

Tabell 5.12 Utvikling i fordeling av samlet inntekt etter skatt hhv. med og uten utbytte i perioden 1999 til 2007 for yrkestilknyttede¹ målt ved Gini-koeffisienter

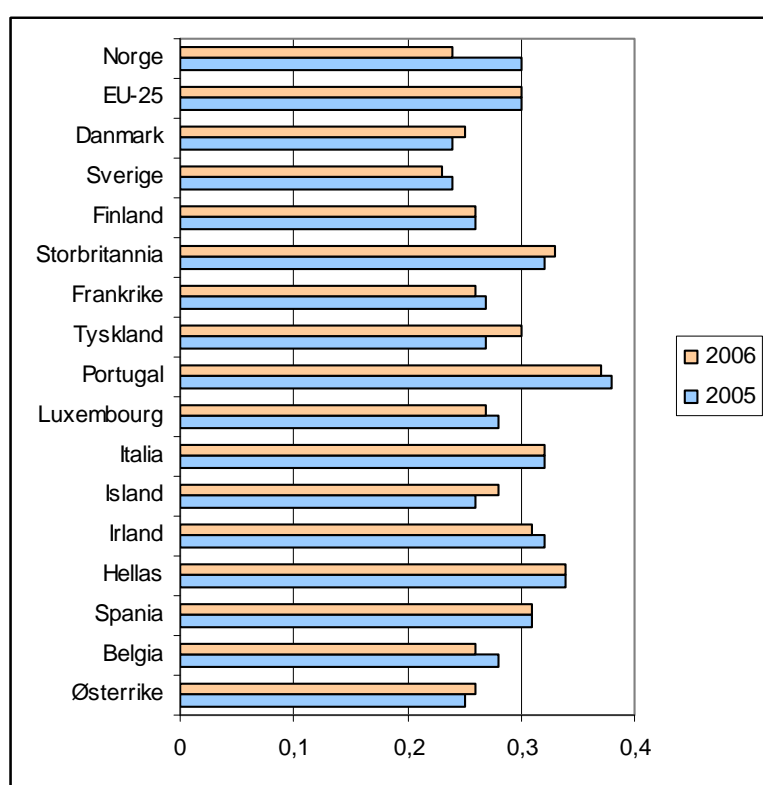
År	Inntektsulikhet med utbytte i inntektsbegrepet	Inntektsulikhet uten utbytte i inntektsbegrepet
1997	0,217	0,199
1998	0,217	0,196
1999	0,220	0,197
2000	0,241	0,208
2001	0,215	0,205
2002	0,244	0,202
2003	0,248	0,195
2004	0,255	0,199
2005	0,305	0,223
2006	0,216	0,212
2007	0,227	0,219

¹ Lønnstakere og selvstendig næringsdrivende med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn det enkelte år.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

Ulikheter i fordelingen av inntekt målt ved Gini-koeffisienter varierer mellom europeiske land. Figur 5.4 viser Gini-koeffisienten i EU-25 og for enkelte land i Europa for årene 2005 og 2006. Telleenheten i utregningene av Gini-koeffisientene i figuren er den enkelte person, og hver person (også barn) har blitt tilordnet sin husholdnings disponible inntekt per forbruksenhet. Gini-koeffisientene for yrkestilknyttede og pensjonister mv. som presenteres i tabellene og figurene for øvrig i avsnitt 5.4, er derimot kun basert på inntekt per person.

Figur 5.4 viser at inntektsfordelingen er relativt jevn i Norge og de andre skandinaviske landene sammenlignet med øvrige land i Europa. Figuren viser en Gini-koeffisient for Norge på om lag 0,24 i 2006, noe som er vesentlig lavere enn nivået i 2005. Det relativt høye nivået på Gini-koeffisienten for Norge i 2005, må som nevnt ses i sammenheng med det høye nivået på utbytteinntektene i 2005, jf. avsnitt 5.4.1. Eurostat har estimert Gini-koeffisienten for EU-25 til 0,3 for 2006.¹¹

Figur 5.4 Fordelingen av husholdningenes inntekt per forbruksenhet i EU-25¹ og for enkelte land i Europa i 2005 og 2006. Målt ved Gini-koeffisienten.

¹ Gini-koeffisienten for EU-25 er beregnet av Eurostat.

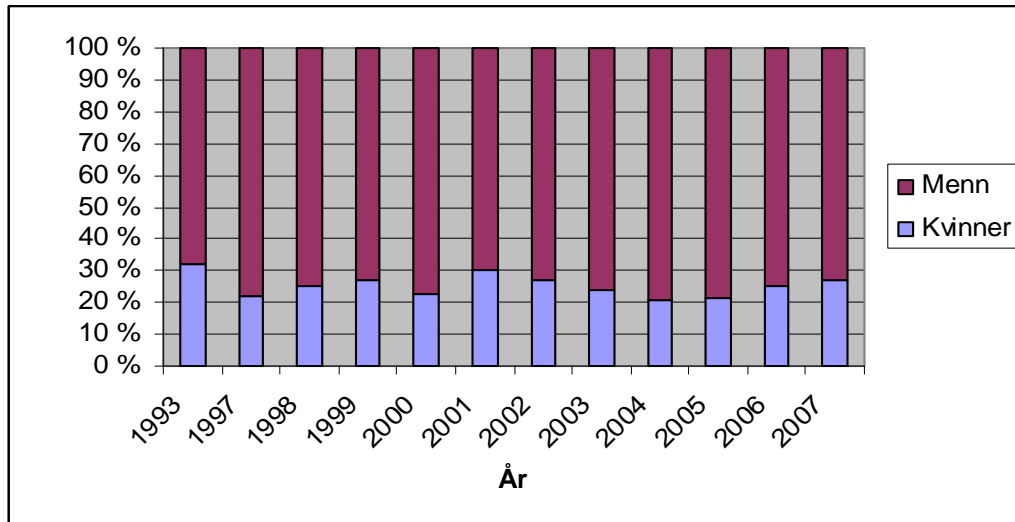
Kilde: Eurostat.

5.4.4 Fordelingen av kapitalinntekter mellom kvinner og menn

Som vist i tabell 5.9 er fordelingen av kapitalinntekter mellom de ulike inntektsgruppene relativt skjevt fordelt, men fordelingen av kapitalinntekter er også skjevt fordelt mellom kvinner og menn. Figur 5.5 viser at denne forskjellen økte betydelig mellom 1993 og 1997,

¹¹ På sine hjemmesider oppgir Eurostat Gini-koeff. for inntektsårene 2005 og 2006 som hhv. Gini-koeff. for 2006 og 2007. At de likevel oppgir det som tall for hhv. 2006 og 2007 skyldes at det var da de gjennomførte undersøkelsen for de ulike landene.

ble redusert fram til 2001, men økte igjen fra 2001 til 2004. Fra 2004 til 2005 var det ingen nevneverdig endring i fordelingen av kapitalinntekter mellom kvinner og menn. Fra 2005 til 2007 har kvinners andel av kapitalinntektene økt igjen med om lag 6 prosentpoeng.

Figur 5.5 Prosentvis fordeling av kapitalinntekter mellom kvinner og menn.¹ 1993 og 1997-2007. Populasjonen er definert som bosatte kvinner og menn 17 år og over.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 5.3 Begreper i fordelingsanalyser

Desil- og persentiltabeller:

I fordelingsanalyser rangeres ofte individene etter inntekt etter skatt og grupperes deretter i like store grupper. En vanlig type gruppering er å dele antallet individer i 10 like store deler. Disse gruppene kalles ofte for desiler, hvor de 10 prosent med lavest inntekt kalles desil 1, de neste 10 prosent for desil 2 osv. til de 10 prosent med høyest inntekt, som kalles desil 10.

Individene kan også grupperes i mindre grupper. En inndeling i 100 like store grupper kalles ofte for persentiler. Den prosenten med lavest inntekt kalles persentil 1, og prosenten med høyest inntekt kalles persentil 100. I tabell 5.10 er desil 10 oppdelt i fem like store deler. Dvs. at hver gruppe inneholder to persentiler.

Gini-koeffisienten:

I analyser av inntektsfordelinger er det behov for et summarisk mål på ulikhet som kan benyttes ved sammenlikning av inntektsfordelinger i ulike situasjoner. For eksempel kan virkninger på inntektsulikheten av endringer i skatte- og overføringsordninger belyses ved hjelp av endring i Gini-koeffisienten. Gini-koeffisienten (G) varierer mellom 0 og 1, og ulikheten er større jo større G er. Dersom $G=0$ er inntekten likt fordelt mellom alle individer i gruppen som studeres, mens $G=1$ betyr at det er en person som mottar all inntekt. Gini-koeffisienten representerer bare en av flere mulige metoder for å kvantifisere ulikhet mellom fordelinger. Det viser seg at Gini-koeffisienten vektlegger sterkeste endringer som skjer i den sentrale delen av fordelingen og i mindre grad endringer som skjer i toppen og bunnen av fordelingen.

Boks 5.4 Inntektsbegrep

Inntektsbegrepet som blir lagt til grunn i hoveddelen av avsnitt 5.4, er inntekt etter skatt. Dette begrepet kommer fram på følgende måte:

Yrkesinntekt

- Lønn (inkl. sykepenger og arbeidsledighetstrygd)
- Netto næringsinntekt

+ *Kapitalinntekter*

- Renteinntekter
- Aksjeutbytte
- Netto realisasjonsgevinster
- Andre kapitalgevinster

+ *Skattepliktige overføringer*

- Pensjoner fra folketrygden
- Tjenestepensjon mv.

+ *Skattefrie overføringer*

- Barnetrygd
- Bostøtte
- Stipend
- Sosialhjelp
- Kontantstøtte
- Barnebidrag

= *Samlet inntekt*

- *Utlignet skatt og negative overføringer*

- Utlignet skatt
- Negative overføringer (tvungen pensjonspremie i arbeidsforhold og betalt barnebidrag administrert av det offentlige)

= *Inntekt etter skatt*

Nærmere om begrepet inntekt etter skatt i forhold til velferd

Inntektsstatistikken omfatter alle kontante inntekter som husholdningene mottar. Det er likevel andre forhold som også påvirker den enkeltes forbruksmuligheter og som ikke inngår i statistikken. Dette gjelder for eksempel for noen typer av naturalytelser og ikke-realiserede gevinster, verdien av alle offentlige tjenester, familieoverføringer (arv og gaver), verdien av boligjenester og andre varige forbruksgoder mv. Flere av disse komponentene er beheftet med betydelige måleproblemer og er derfor ikke inkludert i statistikken. Heller ikke renteutgifter er inkludert i inntektsbegrepet som er lagt til grunn i denne analysen.

Vedlegg 1

Lønnsoppgjør i 2009

For de fleste tariffområder ble det i 2008 inngått toårige avtaler med bestemmelser som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 2009.

I dette vedlegget gis en oversikt over avtalte lønnstillegg i en del store forhandlingsområder. I avsnitt 1.4 er det gitt anslag på lønnsutviklingen fra 2008 til 2009 i disse områdene. For oversikt over lønnsoppgjørene i 2008 vises det til vedlegg 1 i NOU 2009:7.

1 Vedtak foran lønnsoppgjørene i 2009

Representantskapet i LO behandlet kravene foran mellomoppgjøret 17. februar. I vedtaket het det bl.a.:

”Et viktig prinsipp for LOs krav også i 2008 var at inntektsutviklingen måtte tilpasses utfordringene i konkurranseutsatt næringsliv og arbeidet for full sysselsetting. Som vedtatt av kongressen, må næringer utsatt for internasjonal konkurranse sette rammene for inntektsutviklingen (frontfagsmodellen). Ved sammenligning mellom sektorer må alle yrkesgrupper tas med. Frontfagsmodellen er ikke opprettholdbar over tid hvis enkelte områder/grupper systematisk får lavere lønnsvekst enn lønnsveksten i de internasjonalt konkurranseutsatte sektorene. Frontfagsmodellen gir således mulighet til kompensasjon til områder/grupper som systematisk over tid er blitt hengende etter i lønnsutviklingen.

Ut fra hensynet til å forsvare de sentrale oppgjørenes betydning for lønnsdannelsen, vil kravene til lønn for 2009 være:

- Generell bedring av kjøpekraften
- Likelønnsprofil på sentralt og lokalt avtalte tillegg, bl.a. ved mer enn forholdsmessig andel til kvinner der slik styring er mulig.
- Garantiordninger, heving av overenskomstenes lønnsatser og særskilte tillegg til lavlønte.

I arbeidet for en samfunnsmessig fornuftig lønnsdannelse er det avgjørende at alle grupper omfattes. I nedgangstider er det særlig viktig å unngå at enkeltgrupper kommer svært godt ut, mens andre bærer ekstra byrder som følge av et svekket arbeidsmarked.”

Representantskapet ga sekretariatet/forhandlingsutvalgene fullmakt til å utforme de endelige kravene på basis av de ovennevnte retningslinjene.

Hovedstyret i NHO vedtok 10. februar følgende retningslinjer for mellomoppgjøret i 2009:

”Tariffoppgjøret 2009 representerer en særskilt utfordring. Samlet sett må lønnsveksten ikke medføre at norsk næringslivs konkurransevne over tid svekkes ytterligere ved at vi får en lønnsvekst som er høyere enn i våre konkurrentland. Det er også viktig at bedriftenes evne til å komme igjennom den økonomiske krisen verden nå opplever ikke svekkes grunnet kostnadsøkninger knyttet til årets tariffoppgjør. I dagens situasjon er det viktig å styrke konkurranseutsatt sektor slik at sysselsettingen kan opprettholdes. Det sterkeste bidraget fra partene i arbeidslivet i så måte vil være å få en lavere lønnsvekst. Eventuelle lønnstillegg både sentralt og lokalt må i den aktuelle økonomiske situasjonen begrenses. For den enkelte vil kjøpekraften bli opprettholdt i 2009 selv uten lønnstillegg.”

Styret i Unio vedtok 10. mars en tariffpolitisk uttalelse foran mellomoppgjøret 2009 der det ble lagt vekt på følgende:

- Mellomoppgjøret 2009 gjennomføres i en tid med stor usikkerhet og lav økonomisk vekst både internasjonalt og i Norge. Dette må ikke påvirke de langsiktige utfordringene som vil prege oppgjøret. Tilpasningen av de offentlige tjenstepensjonsordningene til ny folketrygd må gjøres uten at dette svekker de offentlige tjenstepensjonene. 2009-oppgjøret må ha fokus på likelønn og den negative utviklingen må snus. Videre må kompetanse- og rekrutteringspolitikken i arbeidslivet utnytte det rom som finanskrisa åpner for. Offentlige arbeidsgivere må satse på og verdsette kompetanse, kvalitet, ansvar og sikkerhet.

Unio vil arbeide for:

- Gode offentlige tjenstepensjonsordninger og AFP.
- En lønsmessig prioritering av utdanningsgruppene.
- At den samlede lønnsveksten for arbeidere og funksjonærer i konkurranseutsatt industri og andre sammenlignbare tariffområder legges til grunn når det forhandles om økonomisk ramme.
- En opptrappingsplan for likelønn gjennom særskilte lønnstiltak for kvinnedominerte utdanningsgrupper i offentlig sektor.
- At offentlig sektor er attraktiv og konkurransedyktig i kampen om kompetent arbeidskraft.
- At bruken av deltid reduseres, og at retten til heltid styrkes.

Representantskapet i *Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund* (YS) vedtok den 25. februar følgende retningslinjer/krav for mellomoppgjøret 2009:

- YS legger til grunn at den økonomiske veksten avtar både i Norge og internasjonalt som følge av finanskrisen
- I privat sektor må det gjennomføres reelle forhandlinger etter overenskomstenes bestemmelser og gis lønnstillegg i virksomheter hvor det er rom for tillegg
- YS legger til grunn at meklingsresultatet i KS-oppgjøret for 2008, som inneholdt tillegg per 1.mai 2009, får betydning for lønnsoppgjørene i andre offentlig relaterte tariffområder
- YS vil prioritere å få videreført offentlig tjenstepensjon som en modifisert brutto ordning, som sikrer alle ansatte en pensjon på linje med dagens tjenstepensjon samtidig som arbeidslinjen understøttes

Vedtakene i representantskapsmøtene i LO og YS foran mellomoppgjøret 2009 gjaldt også for offentlig sektor.

Akademikerne uttalte:

- Kunnskap, kompetanse, innsats og faglig og administrativt ansvar i større grad må legges til grunn for lønnsutvikling, både for grupper og individer.
- Offentlig sektor må ha mulighet til å bruke lønssystemet på en slik måte at den kan rekruttere og beholde kvalifisert personell. Akademikerne går inn for at offentlige virksomheter gis større handlefrihet i lokale lønnsforhandlinger.
- I privat sektor må de sentrale avtaleparters rolle være begrenset til å fastsette retningsgivende kriterier for den lokale lønnsdannelsen. De lokale forhandlingene ved bedriftene skal ta utgangspunkt i den enkelte bedrifts situasjon; økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurranseevne.
- Akademikerne vil arbeide for at menn og kvinner skal kunne utnytte sine egenskaper og ressurser i arbeidslivet på en likeverdig måte. Det er viktig at rekrutteringen til de ulike sektorene blir mest mulig kjønnsmessig balansert. Det samme gjelder rekruttering til lederstillinger.

KS la følgende til grunn følgende hovedretningslinjer for mellomoppgjøret 2009:

”I hovedtariffoppgjøret 2008 ble det avtalt lønntillegg for 2009 for stillinger som følger forhandlingsbestemmelsene i hovedtariffavtalens kapittel 4. Disse tilleggene, samt overheng til 2009 og anslått lønnsglidning i 2009, utgjør samlet sett en lønnsvekst på om lag 4,7 %. Kombinert med et anslag for prisvekst i 2009 på om lag 2 % innebærer dette en betydelig reallønnsvekst og kjøpekraftsforbedring uten at det gis ytterligere tillegg ved årets oppgjør. Det er derfor ikke grunnlag for ytterligere sentrale lønnsendringer ved årets oppgjør.

For stillingene som omfattes av hovedtariffavtalens kapitler 3, pkt 3.4 og Kap 5 føres lokale forhandlinger i 2009 i henhold til de respektive forhandlingsbestemmelsene.

Offentlige tjenestepensjoner er en viktig del av arbeidet med pensjonsreformen. De offentlige tjenestepensjonsordningene må tilpasses endringene i folketrygden og underbygge de overordnede målene for pensjonsreformen. KS vil arbeide for at det fortsatt skal være tilnærmet like tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor.

Pensjonsordningen i offentlig sektor bør:

- Gi pensjonsbestemmelser i samsvar med pensjonsforliket og meklingsresultatet fra 2008
- Være enkel
- Være et godt personalpolitisk verktøy.
- Ha akseptable og forutsigbare kostnader som sikrer en økonomisk bærekraftig ordning.
- Bidra til effektiv bruk av samfunnets ressurser; understøtte arbeidslinjen.”

2 Oppgjørene i privat sektor

2.1 LO-NHO-oppgjøret

Forhandlingene mellom LO og NHO ble gjennomført som et samordnet oppgjør. Forhandlingene startet opp 20. mars. Den 31. mars kom partene fram til et anbefalt forhandlingsresultat som senere er vedtatt.

Fra 1. april ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time. I tillegg ble det gitt ytterligere kr 1,- per time, dvs. totalt kr 2,- per time, til arbeidstakere på overenskomster med gjennomsnittslønn under 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn i 2008 (ca. 319 000 kroner).

På bakgrunn av bedriftenes økonomiske situasjon kan partene lokalt avtale at tillegg helt eller delvis skal bortfalle eller utsettes til et senere tidspunkt. Det er en forutsetning at eventuell enighet ikke skal medføre avlønning i strid med overenskomstens lønnsbestemmelser.

Om lokale forhandlinger heter det at de skal føres på basis av de enkelte overenskomster og slik at tillegg skal gis på grunnlag av den enkelte bedrifts økonomiske virkelighet, dvs. bedriftens økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurranseevne. De lokale forhandlingene skal være reelle.

Partene forutsatte at den samlede lønnsveksten som avtales sentralt og lokalt skal være normgivende både for ledere og andre grupper av arbeidstakere i bedriftene, og for hele arbeidsmarkedet for øvrig.

2.2 Oppgjørene i privat sektor utenom LO-NHO-området

Den 31. mars kom også *YS og NHO* fram til et anbefalt forhandlingsresultat som senere er vedtatt av partene. Det ble gitt de samme lønnstilleggene som i oppgjøret mellom LO og NHO.

Mellom *HSH og LO* og mellom *HSH og YS* foreligger det vedtatte forhandlingsresultater som blant annet omfatter varehandel, transport, reiseliv, renhold, IT, apoteker og begravellesbyråer med flere. Mellom LO og HSH ble det på Landsoverenskomsten (Handel og Kontor (HK)) gitt et generelt tillegg fra 1. april på kr 1,- per time og et ytterligere tillegg fra samme dato på kr 1,- per time på minstelønnsatsene i trinn 1-6. På Grossistoverenskomsten (Norsk Transportarbeiderforbund) ble det også gitt kr 1,- per time i generelt tillegg fra 1. april og et ytterligere tillegg på kr 1,- på minstelønnsatsene. Andre avtaler fulgte modellen fra LO-NHO-oppgjøret med hensyn til tillegg.

På bakgrunn av bedriftenes økonomiske situasjon kan partene lokalt avtale at tillegg helt eller delvis skal bortfalle eller utsettes til et senere tidspunkt. Det er en forutsetning at eventuell enighet ikke skal medføre avlønning i strid med overenskomstens lønnsbestemmelser.

Mellom YS og HSH ble det på Funksjonæravtalene og på Kontoroverenskomsten gitt et generelt tillegg fra 1. april på kr 1,- per time, og ytterligere et tillegg på kr 1,- fra samme dato til arbeidstakere på minstelønnsatsene i trinn 1-6. På Grossistoverenskomsten (Parat og Yrkestrafikkforbundet) ble det også fra 1. april gitt kr 1,- per time i generelt tillegg og ytterligere et tillegg på kr 1,- på minstelønnsatsene. Andre avtaler fulgte modellen fra YS-NHO-oppgjøret med hensyn til tillegg.

På bakgrunn av bedriftenes økonomiske situasjon kan partene lokalt avtale at tillegg helt eller delvis skal bortfalle eller utsettes til et senere tidspunkt. Det er en forutsetning at eventuell enighet ikke skal medføre avlønning i strid med overenskomstens lønnsbestemmelser.

Garantiordningen på Landsoverenskomsten mellom LO/Handel og Kontor og HSH som vanligvis gir et tillegg per 1. februar, ble i år omregnet og flyttet til 1. april. Dette ga et tillegg på kr 3,- på minstelønnsatsene. På Grossistoverenskomsten (LO/NTF) ble garantitillegget kr 0,42 fra 1. april.

Også innen YS-HSH-området ble tillegg etter garantiordningen fra 1. februar omregnet og flyttet til 1. april.

I HUK¹²-området ble forhandlingene avsluttet 16. juni med enighet mellom HSH og arbeidstakerorganisasjoner for private virksomheter innen helse, utdanning, kultur og frivillig sektor. Området omfatter syv landsomfattende overenskomster inngått som parallelle avtaler med til sammen 33 arbeidstakerorganisasjoner for 800 virksomheter med ca. 30 000

¹² Omfatter virksomheter som eies og drives av private organisasjoner og/eller stiftelser innen helse, undervisning og kultur.

arbeidstakere. Tilleggene på de ulike overenskomstene følger resultater i korresponderende områder (staten, KS-området og helseforetakene).

I tillegg ble det avtalt at det skal nedsettes et utvalg som skal beskrive om det kan være mulig å være tilknyttet AFP-ordningen i privat sektor i kombinasjon med pensjonsbestemmelser i de ulike HUK-avtalene. Frist for dette arbeidet settes til 31. januar 2010.

Når det gjelder pensjon for HUK-virksomheter som i dag har en offentlig lik tjenstepensjon, avtalte partene å forholde seg til resultatet av meklingen i offentlig sektor, og forutsetter at tilpasninger for virksomheter på HUK-området vil skje tilsvarende det som framkommer av Riksmeklingsmannens møtebok.

Mellom *LO/HK og Samfo* (samvirkeforetak) foreligger det et godkjent forhandlingsresultat for Landsoverenskomsten som ga tilsvarende tillegg som for Landsoverenskomsten (HK) i LO-HSH-oppgjøret. På andre overenskomster med et lønnsnivå under 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, er det gitt et lavlønnstillegg på kr 1,- per time i tillegg til det generelle tillegget på kr 1,- per time fra 1. april 2009.

På bakgrunn av bedriftenes økonomiske situasjon kan partene lokalt avtale at tillegg helt eller delvis skal bortfalle eller utsettes til et senere tidspunkt. Det er en forutsetning at eventuell enighet ikke skal medføre avlønning i strid med overenskomstens lønnsbestemmelser.

For ansatte i *forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet* foreligger det vedtatte forhandlingsresultat mellom Finansforbundet og Finansnæringen Arbeidsgiverforening og mellom LO/ HK og Norsk Post- og Kommunikasjonsforbund og Finansnæringen Arbeidsgiverforening. Med virkning fra 1. mai 2009 ble det på lønnsregulativet gitt et generelt tillegg på kr 1 950 per år. Det ble gitt et ytterligere tillegg på kr 1 950 per år til arbeidstakere med lavere lønnsnivå enn kr 373 567.

På bakgrunn av bedriftenes økonomiske situasjon kan partene lokalt avtale at tillegg helt eller delvis skal bortfalle eller utsettes til et senere tidspunkt. I en ensidig protokolltilførsel fra LO heter det at LO reagerer meget sterkt på og beklager at det i årets oppgjør mellom Finansnæringens Arbeidsgiverforening og Finansforbundet er enighet om å kunne lønne under tariffavtalens lønnsregulativ. Mellom LO og Finansnæringen Arbeidsgiverforening er det enighet om i fellesskap å gjennomgå systemet for lønnsdannelse i finanssektoren før hovedoppgjøret i 2010.

3 Oppgjørene i offentlig sektor

I det *statlige tariffområdet* startet forhandlingene 3. april. Den 30. april ble det brudd i forhandlingene mellom staten v/Fornyings- og administrasjonsdepartementet og LO Stat, YS Stat, Unio Stat og Akademikerne. Norges Farmaceutiske Forening brøt også forhandlingene 30. april. Oppgjørene gikk så til mekling. Den 4. juni ble partene enige om et meklingsforslag. Fornyings- og administrasjonsdepartementet godtok forslaget, mens arbeidstakerorganisasjonene anbefalte forslaget. Svarfrist ble satt til 25. juni. Forslaget hadde følgende økonomiske hovedpunkter:

- Det ble gitt et kombinert krone- og prosenttillegg på hovedlønnstabellen med virkning fra 1. mai 2009. Tillegget var på kr 2 400 opp til og med lønnstrinn (ltr) 45, og et

prosentvis tillegg på 0,68 prosent fra og med ltr 46 til og med ltr 80, og et kronetillegg fra ltr 81 og oppover på kr 4 800.

Det ble åpnet opp for lokale forhandlinger. Det ble imidlertid ikke avsatt midler sentralt til slike forhandlinger.

Om likelønn i staten ble partene enige om følgende protokolltilførsel:

”Det nedsettes en partsammensatt arbeidsgruppe med representanter fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet og hovedsammenslutningene som skal utarbeide konkrete forslag til tiltak for å sikre likelønn i staten. Arbeidsgruppen skal gjøre nødvendige undersøkelser og vurderinger for å fremme forslag til tiltak. Tiltakene skal gi grunnlag for et likelønnsløft i tilknytning hovedoppgjøret 2010. Tiltakene må tilpasses statens særpreg og blant annet bygge på likelønnskommisjonens rapport. Arbeidsgruppas rapport skal senest foreligge 1.februar 2010”.

Under oppgjøret i 2008 ble partene enige om å sette ned et partssammensatt utvalg som skulle forberede behandling av offentlig tjenstepensjon, og vurdere den endelige tilpassing og utforming av AFP i offentlig sektor i lønnsoppgjøret i 2009. Utvalget skulle også vurdere særaldersgrensene. Tilsvarende formuleringer lå også i avtalen for kommunene.

I det *kommunale tariffområdet* startet forhandlingene i KS-området 15. april. Den 30. april ble det brudd i forhandlingene mellom KS og LO Kommune, Unio Kommune, YS Kommune og Akademikerne Kommune. Oppgjørene gikk så til mekling. Den 4. juni ble partene enige om et meklingsforslag.

Det ble ikke avtalt nye tillegg i 2009 utover de som ble avtalt i 2008-oppgjøret.

I 2008-oppgjøret ble det avtalt at det fra 1. mai 2009 skulle gis et generelt tillegg på 3,1 prosent på den enkeltes grunnlønn eller minimum kr 9 000. Minstelønnsatser ble også økt fra samme dato. Videre ble det enighet om at minstelønnsnivået ved 20 års ansiennitet på kr 300 000 fra 1. mai 2009 for stillinger uten særskilt krav om utdanning, i framtida skal reguleres med den prosentvise endringen per 1. mai i folketrygdens grunnbeløp.

I *Oslo kommune* gikk også oppgjøret til mekling. Den 4. juni ble partene enige om et meklingsforslag som gir et tillegg fra 1. mai på 1,95 prosent eller minimum kr 6 000 per år.

Pensjon i offentlig sektor

Under meklingen i offentlig sektor (staten, KS-området og Oslo kommune) ble partene enige om å sette ned en partsammensatt gruppe for å arbeide videre med løsningen av spørsmålene knyttet til tjenstepensjon og AFP. Gruppen kom 4. juni fram til et enighetsdokument kalt avtale om offentlig tjenstepensjon og AFP i offentlig sektor. Der heter det:

”Dagens regler for offentlig tjenstepensjon (bruttoordningen) og AFP i offentlig sektor videreføres med nødvendige tilpasninger til innføring av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011, og med de tilpasninger som følger av Stortingets vedtak fra mai 2005.

I tråd med Stortingets vedtak skal alderspensjon fra offentlige tjenstepensjonsordninger levealdersjusteres og reguleres etter nye regler på samme måte og fra samme tidspunkt som alderspensjon fra folketrygden.

Levealdersjustering i dagens offentlige tjenstepensjon gjennomføres slik at grunnlovsvernet ivaretas. Det gis en individuell garanti for opptjente rettigheter i tjenstepensjonsordningene pr. 1. januar 2011

som sikrer at medlemmer av offentlige tjenstepensjonsordninger med 15 år eller mindre igjen til 67 år er sikret 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved 67 år etter 30 års opptjening.

Personer som velger å ta ut alderspensjon fra folketrygden før 67 år kan ikke i tillegg ta ut folketrygd- eller tjenstepensjonsberegnet AFP.

Beregning av tjenstepensjon – herunder samordning med alderspensjon i folketrygden – skal skje slik at tjenstepensjonen ikke påvirkes av når den nye fleksible alderspensjonen fra folketrygden tas ut. Det gis anledning til å kompensere for levealdersjusteringen av tjenstepensjonen ved å stå i stilling ut over 67 år.

Det vises til at Fornyings- og administrasjonsdepartementet har en pågående prosess i samarbeid med partene i arbeidslivet for vurdering av særaldersgrenser og fratreden ved disse. Det avtales ikke endringer i gjeldende særaldersgrenser i forbindelse med lønnsoppgjøret 2009.”

I Oslo kommune skal det ikke gjøres endringer i pensjonsvedtektenes formelle status, jf. fellesbestemmelsenes §7.1 annet ledd som garanterer 70 prosent av sluttlønn.

Brev av 3. juni 2009 fra statsministeren til Riksmeklingsmannen (jf. undervedlegg 1) ble vedlagt Riksmeklingsmannens møtebok.

I den partsammensatte arbeidsgruppen under meklingen ble det også lagt fram et kombinasjonsalternativ som ble vedlagt Riksmeklingsmannens møtebok.

Tabell 1.1 Minstelønssatser i KS-området med hovedsakelig sentral lønnsdannelse.
Ingen ansiennitet (0 år) og maksimal ansiennitet (10 år eller 16 år).

Stillingsgrupper	Ansiennitet 0 år			Ansiennitet 10 år		
	1. mai	1. mai	Endring	1. mai	1. mai	Endring
	2008	2009		2008	2009	
Stillinger uten særskilt krav om utdanning ¹	223 700	232 700	9 000	280 000	289 000	9 000
Fagarbeiderstillinger/ tilsvarende fagarbeiderstillinger	263 100	272 100	9 000	306 000	316 500	10 500
Stillinger med krav om høyskoleutdanning	301 300	310 700	9 400	343 000	353 700	10 700
Stillinger med krav om høyskoleutdanning med ytterligere spesialutdanning	320 300	330 300	10 000	362 000	375 400	13 400
Stillinger med krav om mastergrad	340 500	351 100	10 600	402 000	414 500	12 500
	Ansiennitet 0 år			Ansiennitet 16 år		
	1. mai	1. mai	Endring	1. mai	1. mai	Endring
	2008	2009		2008	2009	
Lærer	306 200	316 400	10 200	380 000	391 800	11 800
Adjunkt	334 400	349 000	14 600	401 000	414 700	13 700
Adjunkt (med tilleggsutdanning)	348 300	364 100	15 800	422 000	437 400	15 400
Lektor	363 600	381 400	17 800	452 000	468 900	16 900
Lektor (med tilleggsutdanning)	375 800	395 000	19 200	474 000	492 200	18 200

1. Per 1. mai 2008 skal arbeidstakere med minimum 20 års lønnsansiennitet ikke ha lavere grunnlønn enn kr 290 000 i 100 % stilling og per 1. mai 2009 ikke lavere enn kr 300 000.

4 Oppgjørene i Spekter-området

Forhandlingsordningen er hjemlet i fem hovedavtaler som er inngått mellom Spekter og hhv. hovedorganisasjonene LO, YS, Unio, Akademikerne og mellom Spekter og Sammenslutningen av akademikerorganisasjoner i Spekter, SAN.

I tråd med forhandlingsmodellen i Spekter forhandles det først på nasjonalt nivå (A-nivå) om overenskomstens generelle del mellom Spekter og den enkelte hovedorganisasjon. Denne delen er felles for alle virksomheter innenfor et overenskomstområde og forplikter arbeidsgiver og den aktuelle hovedorganisasjonens medlemmer. Deretter forhandles overenskomstens spesielle del (B-delen) mellom den enkelte virksomhet på den ene siden og på den andre siden hovedorganisasjonenes forbund eller forhandlingsgrupper. Det kan avtales avvikende ordninger.

På A-nivå ble det mellom Spekter og LO Stat og mellom Spekter og YS Spekter enighet om et generelt tillegg fra 1. april 2009 på kr 1 950 per år. Det ble gitt ytterligere et tillegg på kr 1 950 per år til arbeidstakere med en årslønn lavere enn kr ca. 319 000 i 2008. Også i dette oppgjøret kan de lokale parter avtale at tilleggene skal bortfalle helt eller delvis eller utsettes

til et senere tidspunkt. Det ble ført forhandlinger i de enkelte virksomheter (B-nivå) om ytterligere lønnstillegg. I disse forhandlingene ble det gitt noe varierende tillegg.

For akademikergruppene i Spekter (ekskl. Legeforeningen) gis det ikke sentrale generelle tillegg. Lønnstilleggene for disse gruppene avtales lokalt.

For helseforetakene samt Lovisenberg Diakonale sykehus kom Spekter og forbundene i LO og YS til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A2). Avtalen innebærer at det gis et generelt tillegg på kr 9 000, og at minstelønnssatsene heves fra 1. september 2009. Tilleggene inkluderer tillegg gitt i de innledende sentrale forhandlingene. Avtalen innebærer også at minstelønnen i stillingsgruppe I for ansatte med 20 års ansiennitet (stillinger hvor det ikke kreves særskilt utdanning), skal være minimum kr 300 000 fra 1. september 2009. Det skal ikke gjennomføres lokale forhandlinger i 2009.

For helseforetakene samt Lovisenberg Diakonale sykehus er Spekter og forbundene i Unio med sentral forbundsvise avtaledel (Norsk Sykepleierforbund, Norsk Fysioterapeutforbund, Norsk Ergoterapeutforbund og Utdanningsforbundet) kommet til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A2). For medlemmer av Norsk Sykepleierforbund ble det gitt et generelt tillegg på 2 prosent til spesialsykepleiere/jordmødre og på 1,5 prosent til øvrige medlemmer fra 1. november 2009. Dessuten ble minstelønnssatser hevet fra 1. november. Det skal ikke gjennomføres lokale forhandlinger i 2009. For de øvrige forbundene ble det inngått avtaler med tilsvarende økonomiske tillegg.

Den norske legeforening og Spekter har kommet til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A2). Det ble fra 1. januar 2009 gitt tillegg til turnusleger og leger i spesialisering som varierte fra kr 14 000 til kr 23 000. For leger i spesialisering er lønnsoppgjøret avsluttet ved de sentrale tilleggene, mens forhandlingene fortsetter lokalt for de øvrige legene. De øvrige foreningene i Akademikerne Helse og Spekter har gjennomført lokale forhandlinger. Akademikerne Helse og Spekter har ved avslutningen av denne rapporten ikke gjennomført de avsluttende sentrale forhandlingene.

I tariffområdet Spekter ble partene i 2008 enige om at de endringene som blir gjort i de offentlige tjenstepensjonsordningene (med tilknyttet AFP-ordning) i kommunal sektor og i staten, vil gjøres gjeldende også i de av Spekters medlemsvirksomheter, herunder helseforetakene og Lovisenberg Diakonale Sykehus AS, som har slik ordning når endringen vedtas.

Tabell 1.2 Minstelønnssatser for stillingsgrupper i Spekter-området for Unios medlemsforbund. Ingen ansiennitet (0 år) og maksimal ansiennitet (10 år)

	Ansiennitet 0 år			Ansiennitet 10 år		
	1. juli/ 1. august 2008	1. november 2009	Endring	1. juli/ 1. august 2008	1. november 2009	Endring
Grunnstillinger	300 000	310 000	10 000	345 000	354 000	9 000
Stillinger med spesialkompetanse	325 000	330 000	5 000	380 000	385 000	5 000

Tabell 1.3 Minstelønssatser for stillingsgrupper i Spekter-området for LO- og YS-forbundene. Ingen ansiennitet (0 år) og maksimal ansiennitet (10 år)

	Ansiennitet 0 år			Ansiennitet 10 år		
	1. juli 2008	1. september 2009	Endring	1. juli 2008	1. september 2009	Endring
Stillinger hvor det ikke kreves særskilt utdanning ¹	230 000	239 000	9 000	280 000	289 000	9 000
Fagarbeiderstillinger/ 3 års videregående utdanning m.m.	265 000	274 000	9 000	305 000	317 000	12 000
Stillinger med krav om høyskoleutdanning	300 000	310 000	10 000	345 000	354 000	9 000
Stillinger med krav om høyskoleutdanning med spesialutdanning	325 000	330 000	5 000	380 000	385 000	5 000

1. Etter 20 års ansiennitet er mistelønssatsen fra 1. juli 2008 kr 290 000 og fra 1. september 2009 kr 300 000.

Undervedlegg 1

Riksmeklingsmannen
Grensen 3
0159 Oslo

Oslo, 3. juni 2009

Jeg viser til årets lønnsoppgjør i offentlig sektor der det også forhandles om tilpasninger i offentlig tjenestepensjon. Disse forhandlingene bygger på avtalen om AFP i offentlig sektor i lønnsoppgjøret 2008. Jeg viser også til arbeidet i den partssammensatte arbeidsgruppen under ledelse av arbeids- og inkluderingsminister Dag Terje Andersen som har resultert i at partene er enig om videreføring av dagens regler for offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor. Dette er nedfelt i et dokument av 3. juni 2009.

Partene har blitt enige om at dagens regler for offentlig tjenestepensjon (bruttoordningen) og AFP i offentlig sektor videreføres med nødvendige tilpasninger til innføring av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011, og med de tilpasninger som følger av Stortingets vedtak fra mai 2005.

I tråd med Stortingets vedtak skal alderspensjon fra offentlige tjenestepensjonsordninger levealdersjusteres og reguleres etter nye regler på samme måte og fra samme tidspunkt som alderspensjon fra folketrygden.

Levealdersjustering i dagens offentlige tjenestepensjon gjennomføres slik at grunnlovsvernet ivaretas. Det gis en individuell garanti for opptjente rettigheter i tjenestepensjonsordningene pr. 1. januar 2011. Denne sikrer at medlemmer av offentlige tjenestepensjonsordninger med 15 år eller mindre igjen til 67 år er sikret 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved 67 år etter 30 års opptjening.

Personer som velger å ta ut alderspensjon fra folketrygden før 67 år kan ikke i tillegg ta ut folketrygd- eller tjenestepensjonsberegnet AFP.

Beregning av tjenestepensjon – herunder samordning med alderspensjon i folketrygden – skal skje slik at tjenestepensjonen ikke påvirkes av når den nye fleksible alderspensjonen fra folketrygden tas ut. Det gis anledning til å kompensere for levealdersjusteringen av tjenestepensjonen ved å stå i stilling ut over 67 år.

Regjeringen er innstilt på å fremme forslag for Stortinget om endringer i de lovbestemte offentlige tjenestepensjonsordningene i tråd med innholdet i enighetsdokumentet. Regjeringen legger til grunn at hovedtrekkene i endringene i reglene for tjenestepensjon i staten også gis virkning for øvrige offentlige tjenestepensjonsordninger.

Med vennlig hilsen

Jens Stoltenberg

Vedlegg 2

Tabellvedlegg

Tabell 2.1 Beregnet årslønnsvekst¹ fra året før for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 1.1

Arbeidere i NHO-bedrifter ² :										
År	Arbeidere i alt	Industri- arbeidere i alt	Nærings- og nytelse	Tekstil- og bekledning	Treindustri	Treforedling- og papirvareind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Elektrokjemisk industri	Jern- og metall- industri
1999	4,9	4,7	4,2	3,1	2,5	5,3	4,2	3,2	6,0	5,3
2000	4,5	4,5	3,9	3,9	4,3	8,1	4,4	2,9	4,3	4,1
2001	4,9	4,9	4,2	4,7	4,3	5,3	7,7	5,3	5,8	5,0
2002	5,6	5,0	6,1	4,6	6,1	4,8	3,4	5,4	4,0	5,5
2003	4,0	3,5	4,0	4,6	3,0	4,3	2,9	4,2	7,8	2,5
2004	3,6	3,6	4,0	4,6	3,1	3,6	3,9	2,5	2,3	4,0
2005	3,2	3,4	3,6	3,4	3,1	3,5	3,8	3,3	3,9	3,6
2006	4,2	3,6	3,3	2,5	3,9	4,2	3,3	3,8	3,3	3,8
2007	5,4	5,5	5,4	4,8	5,8	4,2	3,9	6,3	6,7	6,4
2008	5,7	5,7	5,7	4,8	5,8	3,8	5,0	6,2	6,7	5,9
1998-08	56,7	54,4	54,4	49,3	50,6	58,3	51,5	52,4	63,9	56,8
Gj. sn per år	4,6	4,4	4,4	4,1	4,2	4,7	4,2	4,3	5,1	4,6
Årslønn 2008	kr 357 800	kr 354 400	kr 325 700	kr 288 900	kr 326 600	kr 340 900	kr 405 900	kr 341 800	kr 395 200	kr 367 300
Arbeidere i NHO-bedrifter ² :										
ÅR	Bygg- og anleggsvirksomhet		Transport- sektoren	Funksjonærer i NHO-bedrifter		Forretnings- og sparebanker ⁵	Varehandel			Hotell- og rest. ³
	I alt	Byggevirk.		I alt	Industriefunk.		I alt	Engroshandel	Detaljhandel	
1999	5,7	5,8	4,8	4,8	4,7	5,1	4,7	5,1	4,0	4,1
2000	5,3	5,5	4,2	4,6	4,7	5,3	4,5	4,6	4,2	4,4
2001	4,9	5,2	5,3	7,1	5,3	4,7	5,2	5,3	4,6	3,6
2002	5,3	5,3	5,4	5,6	6,1	6,2	4,4	4,2	5,5	5,6
2003	3,7	3,9	5,2	5,1	4,6	4,5	4,6	4,2	5,0	3,1
2004	3,6	3,6	4,0	4,1	3,8	4,0	3,9	3,3	4,3	1,5
2005	2,7	2,9	3,8	4,1	4,3	7,7	3,7	4,0	3,9	2,5
2006	3,9	4,1	3,9	5,1	4,6	5,6	3,4	3,4	4,6	3,3
2007	5,4	5,5	4,4	6,3	5,7	5,2	5,9	5,5	5,0	4,2
2008	5,4	5,4	6,6	5,8	6,3	9,2	4,3	4,5	4,5	4,6
1998-08	56,6	58,5	59,2	66,9	62,9	74,7	54,7	53,9	56,2	43,6
Gj. sn per år	4,6	4,7	4,8	5,3	5,0	5,7	4,5	4,4	4,6	3,7
Årslønn 2008	kr 382 000	kr 378 200	kr 328 500	kr 527 800	kr 533 300	kr 523 000	kr 398 800	kr 441 100	kr 340 800	kr 281 000

ÅR	Kommunene			Spekter-bedrifter		
	Forretningsm. tj. yt	Staten	I alt	Undervisnings- sektoren	Helseforetakene	Øvrige bedrifter
1999	5,6	4,7	5,0	4,5	-	-
2000	5,2	4,6	4,0	6,0	-	-
2001	4,1	4,2	3,5	7,8	-	-
2002	4,6	5,9	6,0	8,2	5,3	5,5
2003	4,8	4,3	4,4	5,4	7 ⁵	3,8
2004	3,5	3,7	3,8	3,2	3 ⁶	3,4
2005	2,4	3,4	3,4	3,0	3,3 ⁶	3,6
2006	3,2	4,5	3,9	2,6	3,7 ⁷	4,8 ⁸
2007	5,0	5,1	4,8	3,6	4,9 ⁷	5,3
2008	4,8	6,7	6,7 ⁹	5,7	6,5 ⁷	6,2
1998-08	52,6	58,4	56,0	62,6	-	-
Gj. sn per år	4,3	4,7	4,5	5,0	-	-
Årslønn 2008	kr 467 700	kr 410 600	kr 367 200	kr 411 400	kr 411 200	kr 393 900

¹ Veksttallene er per årsverk for arbeidere i NHO-bedrifter, funksjonærer i NHO-bedrifter fra og med 2002, staten, skoleverket, kommunene, hotell- og restaurantvirksomhet og Spekter-bedrifter. For de andre er de for heltidsansatte.

² Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.

³ Omfatter månedslønte, prosentlønte og timelønte arbeidstakere. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for fastlønte og prosentlønte.

⁴ Forretnings- og sparebanker og forsikring under ett som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring. Forsikring er inkludert fra og med 2003.

⁵ Legene trakk opp lønnsveksten med om lag 2 prosentpoeng

⁶ Heltidsansatte

⁷ Lønnsveksten i 2006, 2007 og 2008 er per årsverk og er beregnet av Spekter på grunnlag av et datamateriale de har innhentet per oktober i årene 2005 – 2008 supplert med innhenting også på andre tidspunkter. Spekter beregnet også lønnsveksten for årene 2002 og 2003. For årene 2004 og 2005 er lønnsveksten for heltidsansatte og er beregnet av SSB. På grunnlag av innhentet lønnsdata per oktober i årene 2005 - 2008 har SSB beregnet lønnsveksten for heltidsansatte til 3,0 prosent fra 2005 til 2006, til 6,8 prosent fra 2006 til 2007 og til 5,1 prosent fra 2007 til 2008.

⁸ Ekskl. flygeledere var lønnsveksten 4,4 prosent.

⁹ En oppjustering av minstelønnsatsene for høyskolegruppene pr 1.1.2008 bidro med 0,2 prosentpoeng til lønnsveksten i 2008.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 2.2 Kvinners lønn som andel av menns fordelt på utdanning, herunder fagutdanning og næring. Heltidsansatte. 1999-2008

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ¹	2006 ¹	2007 ¹	2008 ¹	Månedslønn*12 1.9/1.10/1.12.2008	
											Menn	Kvinner
<i>Utdanning på grunnskolenivå</i>												
Industri i alt	89,1	88,8	88,9	89,1	88,3	89,6	92,8	92,5	92,2	91,7	342 200	313 900
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	90,3	89,1	92,9	85,9	87,4	92,3	100,8	102,8	100,4	102,1	333 600	340 800
Varehandel i alt	83,5	84,1	84,6	85,4	85,4	86,0	87,6	86,4	86,3	89,3	341 900	305 300
Finanstjenester i alt	82,7	82,7	81,7	79,4	77,4	77,4	79,3	77,1	74,9	75,4	514 100	387 400
Skoleverket i alt	89,0	95,9	98,3	92,4	93,3	96,6	96,5	101,1 ³	103,4	102,5	358 100	367 100
Staten i alt	92,9	92,8	91,6	92,6	91,7	93,6	92,8	92,6	94,4	93,8	362 300	339 800
Kommune og fylkeskommune i alt ²	92,2	91,9	92,7	92,7	92,5	92,1	94,5	94,1 ³	94,0	93,4	330 300	308 400
Helseforetak			92,3	92,1	93,1	91,4	95,7	95,9	94,6	93,8	332 800	312 000
<i>Utdanning på videregående skolenivå</i>												
Industri i alt	88,3	89,8	89,4	89,6	89,2	89,4	90,3	90,4	88,8	88,9	406 700	361 700
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	92,0	94,2	93,6	93,4	94,2	95,5	94,6	93,6	91,5	92,6	408 900	378 700
Varehandel i alt	83,2	82,7	84,0	84,2	85,3	85,6	83,8	83,5	82,5	83,5	416 700	348 200
Finanstjenester i alt	79,9	80,3	79,2	78,6	78,7	78,8	78,5	76,4	75,5	75,2	552 800	415 600
Skoleverket i alt	90,3	89,8	91,0	91,4	93,1	92,1	91,4	93,5 ³	95,8	95,5	397 800	379 800
Staten i alt	90,4	88,2	89,0	88,5	87,9	89,9	90,4	90,3	91,1	91,0	390 100	354 800
Kommune og fylkeskommune i alt ²	92,9	92,8	93,3	92,9	93,5	93,0	92,3	92,8	92,6	92,5	359 100	332 100
Helseforetak			90,8	92,0	91,2	90,1	89,1	88,8	87,8	87,0	379 800	330 400
<i>Utdanning på videregående skolenivå herav fagutdanning</i>												
Industri i alt	91,3	92,4	92,1	92,3	90,5	89,8	91,0	90,8	88,0	88,3	405 300	357 900
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	91,1	88,5	92,4	90,7	89,4	90,9	90,7	88,2	88,3	90,7	409 100	371 100
Varehandel i alt	85,4	86,9	86,0	85,3	86,2	87,2	85,5	85,1	84,0	84,3	399 600	336 700
Finanstjenester i alt	81,5	80,1	78,5	79,9	80,5	81,6	83,7	83,7	77,7	77,5	503 200	390 000
Skoleverket i alt	87,4	87,7	89,1	87,9	88,6	86,5	86,2	86,3 ³	91,6	91,6	404 800	370 800
Staten i alt	89,0	87,6	89,0	89,0	88,0	90,2	90,7	90,0	90,3	89,1	380 400	338 800
Kommune og fylkeskommune i alt ²	93,5	92,5	92,2	92,2	92,3	91,5	91,2	91,5	90,9	90,6	353 700	320 600
Helseforetak				89,9	89,5	87,8	87,7	87,1	85,7	85,2	377 500	321 700
<i>Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år</i>												
Industri i alt	82,1	82,2	83,2	83,8	83,3	82,5	82,7	82,0	81,9	83,4	555 700	463 500
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	79,6	82,4	84,3	78,5	84,6	84,6	83,2	83,8	86,2	84,5	559 000	472 400
Varehandel i alt	77,0	76,7	75,8	77,8	78,0	78,4	79,8	79,9	77,0	78,4	561 200	440 200
Finanstjenester i alt	78,5	78,7	75,2	76,0	74,9	75,6	73,7	71,0	69,5	66,5	768 400	511 300
Skoleverket i alt	95,2	95,1	95,5	96,4	96,6	97,3	97,9	97,7 ³	97,9	97,9	478 500	415 600
Staten i alt	93,0	91,5	91,3	91,2	91,9	94,2	94,8	94,1	94,0	93,8	430 800	404 100
Kommune og fylkeskommune i alt ²	92,2	93,2	92,3	91,7	91,8	91,5	90,6	91,3 ³	90,4	90,4	430 700	389 400

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 ¹	2006 ¹	2007 ¹	2008 ¹	Månedslønn*12 1.9/1.10/1.12.2008	
											Menn	Kvinner
fylkeskommune i alt ²												
Helseforetak			95,3	95,4	94,5	93,3	93,6	93,8	94,3	93,7	426 800	399 700
<i>Universitets- eller høgskoleutdanning, lengre enn 4 år</i>												
Industri i alt	79,7	80,6	82,9	81,4	81,4	81,3	82,0	81,5	81,6	81,0	708 300	573 800
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	78,1	79,5	79,4	81,0	87,1	87,2	81,8	92,3	83,1	85,5	710 100	607 200
Varehandel i alt	82,3	78,7	81,1	81,0	86,2	87,3	91,2	87,3	81,5	82,0	677 100	555 100
Finanstjenester i alt	79,5	77,9	78,5	78,2	80,3	78,9	76,6	74,7	73,9	69,1	892 300	616 400
Skoleverket i alt	94,9	95,2	95,7	95,9	96,3	96,6	96,6	96,6	96,5	97,0	478 500	464 300
Staten i alt	90,7	89,8	90,1	90,2	90,4	90,8	91,1	90,9	90,4	90,3	513 200	463 200
Kommune og fylkeskommune ialt ²	85,9	85,7	85,4	92,1	91,1	91,3	90,3	90,9	90,7	90,4	505 700	457 400
Helseforetak			82,8	81,6	80,1	78,6	78,4	78,6	78,5	79,4	703 000	558 400

¹ Endrede definisjoner på utdanningsnivåene for 2005 - 2008. I forhold til tidligere statistikk er det noen flere som har grunnskole og noen færre som har videregående skole som høyeste utdanning.

² Ansatte i kraftforsyning og undervisningspersonell i skoleverket er ikke med i statistikkgrunnlaget.

Kilder: SSB og Beregningsutvalget

Tabell 2.3 Kvinners gjennomsnittslønn som andel av menns gjennomsnittslønn etter næring per 1.9/1.10/1.12. Heltids- og deltidsansatte hvor deltid er omgjort til heltidsekvivalenter

											Månedslønn*12	
											1.9/1.10/1.12	
											Menn	Kvinner
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008	2008
Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	79,8	79,2	80,5	85,3	87,6	85,3	86,7	88,3	90,4	88,8	637 600	566 100
Industri	86,2	87,4	87,3	87,5	87,0	87,5	88,5	88,9	87,9	88,9	414 300	368 400
Kraftforsyning	88,0	87,7	87,4	89,3	87,2	87,6	89,8	88,7	89,2	89,0	501 700	446 400
Bygge- og anleggsvirksomhet	91,1	92,4	92,6	92,4	94,9	95,8	96,5	97,6	97,0	98,0	393 000	385 200
Varehandel	79,1	78,5	79,4	79,7	80,6	81,0	79,9	79,8	78,8	80,5	412 000	331 800
Hotell- og restaurant virksomhet			89,5	90,4	88,4	89,8	89,0	89,4	88,9	90,2	308 100	277 800
Samferdsel	85,8	86,3	86,2	87,6	88,0	88,3	89,5	89,2	89,2	88,3	428 200	378 200
Finanstjenester	74,2	73,7	71,6	71,9	71,9	72,4	70,6	68,1	67,6	65,3	690 100	450 500
Eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting	75,4	75,1	76,3	76,4	77,6	78,5	78,9	79,3	79,6	80,9	490 000	396 400
Staten	88,9	87,3	88,0	88,2	87,7	89,2	89,7	89,7	90,2	90,4	441 200	398 700
Undervisningspersonale i skoleverket	93,5	93,4	93,9	94,8	95,1	96,0	96,7	96,4	96,7	96,7	429 400	415 300
Kommune og fylkeskommune ¹	86,6	87,0	90,2	91,4	91,7	91,4	91,2	91,9	91,4	91,7	386 600	354 500
Privat undervisning	84,9	85,1	83,8	85,5	87,1	87,3	87,0	87,3	86,9	86,6	436 300	377 800
Private helse- og sosialtjenester	87,3	85,3	87,3	85,9	86,3	84,7	85,2	84,6	85,2	85,5	393 800	336 700
Helseforetak			76,7	78,6	76,0	76,1	78,2	78,2	79,5	81,0	493 800	400 200
Sosiale og personlige tjenester	85,5	83,8	85,6	84,6	86,6	86,6	87,4	87,0	85,4	86,4	451 500	390 100
Gjennomsnitt (heltids- og deltidsansatte)	83,4	83,5	83,3	83,9	84,3	84,7	84,7	84,6	84,3	85,0	438 400	372 700

¹ Ansatte i kraftforsyning og undervisningspersonell i skoleverket er ikke med i statistikkgrunlaget.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.4 Gjennomsnittlig lønnsvekst fra året før og månedslønn*12¹ per 1.9/1.10/1.12 for heltidsansatte etter utdanningsgrupper³ og næring². Kroner og prosent. 1998-2008

	An- deler ⁴ 2008	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før										Samlet vekst 2003- 2008	Månedslønn*12 ¹ 1.9/1.10/ 1.12 2008
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ⁷	2007	2008		
<i>Utdanning på grunnskolenivå</i>													
Industri i alt	22	3,6	4,1	4,4	5,6	2,9	3,2	-0,3	4,4	4,7		24,0	336 400
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	22	3,2	3,8	3,7	5,6	3,0	3,1	3,6	4,1	5,4	5,8	21,8	333 900
Varehandel i alt	26	4,9	4,1	4,6	5,6	3,4	3,7	2,1	3,3	4,7	6,4	19,6	330 500
Finanstjenester i alt ⁶	5	3,8	4,5	5,3	5,3	2,9	4,9	3,8	3,9	4,1	1,6	32,9	437 700
Skoleverket i alt	0	3,7	5,2	4,2	6,5	3,4	5,0	5,4	5,4	6,0	7,5	30,2	363 400
Staten i alt	5	-0,8	8,4	1,2	9,6	2,0	6,4	1,8	8,1 ⁸	6,7	4,2	26,2	351 500
Kommune og fylkeskommune i alt	5	2,8	4,9	4,4	4,0	2,2	3,6	3,4	4,7	4,4	7,8	26,6	316 300
Helseforetak	12	1,1	4,7	5,4	6,7	1,9	4,9	2,3	5,0 ⁸	4,7	7,3	25,8	318 500
<i>Utdanning på videregående skolenivå</i>													
Industri i alt	7	-	-	-	8,2	1,4	3,6	3,4	2,4	7,0	7,2	25,8	318 500
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	51	4,0	4,8	4,2	5,8	2,8	2,9	7,3	4,9	6,5		27,3	398 700
Varehandel i alt	51	4,4	4,0	4,2	5,7	3,5	3,6	3,2	4,5	7,3	6,2	28,2	407 600
Finanstjenester i alt ⁶	57	5,1	4,7	4,9	5,7	2,7	3,8	3,4	4,9	7,1	6,3	24,7	396 900
Skoleverket i alt	53	3,7	5,9	4,3	4,3	3,7	3,5	4,4	4,3	4,1	4,0	34,2	478 300
Staten i alt	44	4,1	4,4	4,2	6,4	1,6	4,9	6,5	5,7	5,5	7,7	25,0	374 900
Kommune og fylkeskommune i alt	3	2,6	9,4	5,4	10,3	3,2	3,0	0,3	5,2 ⁸	5,4	5,6	28,7	342 000
Helseforetak	22	2,2	6,8	2,7	6,3	2,4	3,3	2,6	4,5	4,6	7,9	28,5	346 300
<i>Utdanning på videregående skolenivå herav fagutdanning⁵</i>													
Industri i alt	29	5,1	4,2	4,5	5,2	3,7	3,3	3,2	4,7	8,0	6,4	28,2	400 700
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	42	6,8	5,4	5,7	6,1	2,5	4,1	3,8	4,7	7,7	6,2	29,4	408 500
Varehandel i alt	19	5,5	6,3	5,6	4,1	4,1	3,2	4,8	3,7	7,1	5,5	26,7	390 900
Finanstjenester i alt ⁶	3	2,2	5,6	4,3	5,7	5,1	3,1	8,0	0,9	7,5	7,3	29,6	453 500
Skoleverket i alt	1	1,2	11,6	3,9	8,2	1,4	3,9	0,4	4,6 ⁸	6,1	6,0	22,7	400 900
Staten i alt	6	2,9	5,5	3,1	6,1	2,2	2,7	2,5	5,2	4,9	9,4	27,0	369 500
Kommune og fylkeskommune i alt	13	0,4	4,0	3,8	8,0	2,0	4,9	2,7	5,0 ⁸	5,0	8,3	28,7	337 700
Helseforetak	6	-	-	-	-	1,8	5,6	3,6	3,3	9,0	8,3	33,4	354 200
<i>Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år</i>													
Industri i alt	14	4,0	5,8	5,6	7,1	2,7	2,3	3,8	5,0	5,7		25,3	530 800
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	8	6,9	5,5	5,0	6,7	2,3	2,5	3,7	4,5	6,4	6,0	30,4	546 100
Varehandel i alt	14	4,7	4,7	5,2	7,5	3,4	2,0	5,1	5,0	6,2	9,1	23,9	518 000
Finanstjenester i alt ⁶	14	4,6	6,5	7,1	5,4	0,0	2,6	2,9	6,8	4,2	5,4	42,2	666 400
Staten i alt	38	2,8	5,7	3,9	3,6	2,8	2,9	10,0	6,7	5,9	11,1		

Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før

	An- del ⁴ 2008	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ⁷	2007	2008	Samlet vekst 2003- 2008	Månedslønn*12 ¹ 1.9/1.10/ 1.12 2008
Skoleverket i alt	84	1,7	9,6	4,2	10,5	2,4	3,6	2,1	3,0	3,6	6,2	19,8	418 900
Staten i alt	31	2,4	6,6	4,1	6,2	1,5	3,6	3,2	4,9	4,8	7,8	26,8	418 500
Kommune og fylkeskommune i alt	41	2,2	5,3	5,0	6,0	3,0	5,5	2,4	5,6	4,8	7,5	28,6	400 000
Helseforetak	47	-	-	-	9,4	3,7	3,4	3,1	2,8	8,9	5,6	26,0	405 500
<i>Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år</i>													
Industri i alt	5	4,1	5,5	5,8	7,1	3,2	2,4	3,7	4,7	6,1		26,0	676 100
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	2	6,1	6,1	5,2	7,5	2,2	2,0	3,3	5,8	6,1	6,6	29,2	695 700
Varehandel i alt	3	3,1	6,5	4,4	5,7	6,4	0,0	7,8	7,5	2,7	8,5	21,1	634 100
Finanstjenester i alt ⁶	10	5,7	4,1	9,0	3,5	2,8	-3,5	4,4	6,8	7,5	4,7	39,3	809 200
Skoleverket i alt	12	1,0	9,3	0,2	4,6	2,1	3,8	6,4	6,8	4,4	13,1	19,1	471 800
Staten i alt	31	2,5	9,8	3,9	9,8	1,9	3,1	0,7	3,1	3,5	7,5	25,7	492 300
Kommune og fylkeskommune i alt	6	2,7	5,5	5,4	6,6	2,3	3,5	3,5	4,6	4,6	7,2	28,7	481 900
Helseforetak	19	-	-	-	10,1	11,9	0,2	1,0	3,5	2,5	1,3	8,8	632 300

¹ Registrert månedslønn i alt per 1.9/1.10/1.12*12. Dette begrepet må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 1.1, dvs avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

² NOS Standard for næringsgrupper

³ NOS Standard for utdanningsgruppering. Fra og med 2005 er nivå-tallene for utdanning basert på nye definisjoner av hvor mye utdanning som kreves. Endringene i utdanningsgrupperingen medfører først og fremst endringer i fordelingen mellom videregående utdanninger og utdanninger på grunnskolenivå.

⁴ Andeler av utvalget i den enkelte næring

⁵ Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.

⁶ Omfatter bank og forsikring og annen finansiell tjenesteyting.

⁷ For enkelte grupper, bl.a. for ansatte i staten, i deler av finanstjenester og i helseforetakene, ble det i 2006 gitt tariff tillegg som først kom med i lønnsstatistikken for 2007.

Kilder: SSB og Beregningsutvalget

Tabell 2.5 Gjennomsnittlig lønnsvekst fra året før og årslønn (månedslønn*12)¹ per 1.9/1.10/1.12 for alle ansatte per heltidsekvivalent etter næring² og utdanningsgrupper³. Kroner og prosent. 1998-2008

	Vekst i prosent av samme tidspunkt året før										Samlet vekst 2003-2008	Månedslønn*12 ¹ 1.9/1.10/ 1.12 2008
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ⁶	2007	2008		
<i>Industri i alt</i>	4,7	4,4	4,2	6,4	3,8	3,6	3,5	4,3	5,9	6,1	25,7	404 000
Utdanning på grunnskolenivå	3,1	4,1	3,5	5,6	3,2	2,9	3,5	1,5	5,2	5,7	20,2	333 900
Utdanning på videregående skolenivå	4,3	4,2	4,0	5,7	3,7	3,6	3,2	7,5	7,2	6,1	30,7	395 700
Av dette:												
- Fagutdanning ⁴	5,1	4,4	4,3	5,3	4,0	3,2	1,3	4,4	10,0	6,3	27,6	399 300
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	6,8	5,4	5,1	6,6	2,4	2,6	3,4	4,3	6,4	5,8	24,5	525 100
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	5,9	6,0	5,3	7,5	2,1	2,2	3,0	6,4	6,3	6,3	26,5	671 100
<i>Bygge- og anleggsvirksomhet i alt</i>	4,9	4,3	4,6	6,0	2,9	3,5	3,8	4,1	6,0	5,8	25,5	392 500
Utdanning på grunnskolenivå	5,0	4,0	4,5	5,7	3,6	3,6	-6,0	3,2	4,7	6,3	11,9	333 100
Utdanning på videregående skolenivå	5,1	4,7	4,9	5,7	2,8	3,8	8,1	5,0	7,1	6,2	33,9	406 700
Av dette:												
- Fagutdanning ⁴	6,8	5,3	5,7	6,2	2,5	4,0	4,2	3,0	9,5	6,2	29,9	408 100
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	4,6	4,7	5,3	7,4	3,2	2,3	4,0	4,9	6,5	8,7	29,3	540 900
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	3,1	6,3	4,7	5,4	6,6	-0,1	7,9	7,6	2,2	8,9	29,1	693 300
<i>Varehandel i alt</i>	4,6	4,6	5,7	4,8	3,1	3,3	3,9	5,4	4,4	4,2	22,9	380 500
Utdanning på grunnskolenivå	4,0	2,8	8,1	2,6	2,5	5,1	3,0	-0,7	3,1	2,9	14,0	312 300
Utdanning på videregående skolenivå	4,5	4,8	5,2	4,0	3,4	3,6	3,8	8,7	6,1	4,4	29,6	381 000
Av dette:												
- Fagutdanning ⁴	6,0	5,8	6,0	4,2	4,4	2,9	2,2	3,5	9,8	5,6	26,2	385 300
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	6,2	6,7	7,4	5,4	1,3	0,7	2,8	6,9	4,2	5,3	21,5	495 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	6,2	4,3	8,6	4,4	3,8	-4,4	3,9	6,9	7,1	4,6	19,0	622 200

	Vekst i prosent av samme tidspunkt året før										Samlet vekst 2003-2008	Månedslønn*12 ¹ 1.9/1.10/1.12 2008
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ⁶	2007	2008		
<i>Finanstjenester i alt⁵</i>	4,0	5,1	6,7	6,0	2,9	4,2	8,0	7,1	7,1	10,8	43,4	572 100
Utdanning på grunnskolenivå	3,1	4,9	5,6	7,0	3,3	5,1	5,7	1,3	1,3	7,5	29,7	429 100
Utdanning på videregående skolenivå	4,1	4,1	4,5	6,7	1,9	5,0	6,0	6,4	6,4	7,7	35,6	468 200
Av dette:												
- Fagutdanning ⁴	2,3	5,0	4,7	6,2	4,6	3,6	3,8	4,0	4,0	7,8	31,5	448 300
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	2,7	5,5	6,6	3,8	2,6	2,8	9,6	6,5	6,5	11,2	42,6	656 700
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	0,9	9,3	7,7	4,0	1,3	4,0	6,2	6,7	6,7	13,1	39,8	803 600
<i>Statsansatte</i>	2,4	7,3	4,9	6,5	3,2	4,1	3,5	4,8	4,8	7,8	28,4	421 300
Utdanning på grunnskolenivå	2,5	4,4	4,5	4,1	1,8	4,2	4,8	4,8	4,1	7,9	29,1	346 200
Utdanning på videregående skolenivå	1,7	6,0	4,4	5,9	2,3	3,6	3,5	4,5	4,6	7,9	27,1	371 400
Av dette:												
- Fagutdanning ⁴	2,3	5,5	4,1	5,9	2,1	3,1	2,5	3,0	7,0	9,2	27,8	367 200
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	2,2	6,3	4,5	6,1	1,5	3,8	3,2	4,8	4,9	7,8	27,4	415 300
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	2,3	5,6	4,3	6,6	2,3	3,6	3,5	4,6	4,6	7,3	26,4	489 200
<i>Skoleverket</i>	1,9	9,7	4,3	10,7	2,4	3,9	1,9	2,7	3,7	6,4	20,5	420 300
Utdanning på grunnskolenivå	0,9	8,3	3,4	7,4	2,9	8,9	-1,9	5,8	4,0	5,9	25,1	351 700
Utdanning på videregående skolenivå	2,6	9,1	5,0	10,6	3,0	4,9	2,8	4,1	4,5	5,6	24,5	380 700
Av dette:												
- Fagutdanning ⁴	1,3	10,4	4,1	8,8	1,8	6,2	0,0	3,6	5,5	5,9	23,4	393 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	1,7	9,6	4,3	10,7	2,3	3,9	2,0	2,7	3,6	6,3	20,3	416 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	2,5	9,7	3,9	10,0	1,8	3,6	0,5	2,8	3,7	7,6	19,8	467 700

	Vekst i prosent av samme tidspunkt året før										Samlet vekst 2003-2008	Månedslønn*12 ¹ 1.9/1.10/1.12 2008
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ⁶	2007	2008		
<i>Kommune- og fylkeskommune</i>				6,9	2,8	5,1	2,7	5,9	4,9	8,1	30,6	361 800
Utdanning på grunnskolenivå				7,8	2,0	4,9	3,6	5,1	4,5	8,0	29,4	317 600
Utdanning på videregående skolenivå				7,3	2,3	4,9	3,6	5,8	4,9	8,6	31,7	341 700
Av dette:												
- Fagutdanning ⁴				8,0	2,1	4,9	2,7	5,3	4,8	8,7	29,8	336 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år				6,2	2,9	5,2	2,1	5,6	4,6	7,7	28,7	393 900
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år				5,0	2,9	4,4	3,2	5,0	5,9	7,2	29,3	478 100
<i>Helseforetak</i>					5,3	4,5	1,9	3,5	8,1	6,2	27,8	423 700
Utdanning på grunnskolenivå					1,8	4,3	4,2	2,3	6,4	7,2	27,4	320 300
Utdanning på videregående skolenivå					1,8	4,6	3,2	2,6	8,5	7,4	29,7	346 500
Av dette:												
- Fagutdanning ⁴					2,2	5,5	3,6	2,6	9,4	8,2	33,5	351 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år					3,6	4,2	2,7	2,9	8,8	6,2	28,2	412 100
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år					12,0	-0,1	0,4	3,5	2,6	1,7	9,4	622 200

¹ Registrert månedslønn i alt per 1/9/1.10/1.12*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 1.1, dvs avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

² NOS Standard for næringsgrupper

³ NOS Standard for utdanningsgruppering. Fra og med 2005 er nivåallene for utdanning basert på nye definisjoner av hvor mye utdanning som kreves. Endringene i utdanningsgrupperingen medfører først og fremst endringer i fordelingen mellom videregående utdanninger og utdanninger på grunnskolenivå.

⁴ Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.

⁵ Omfatter bank og forsikring og annen finansiell tjenesteyting.

⁶ For enkelte grupper, bl.a. for ansatte i staten, i deler av finanstjenester og i helseforetakene, ble det i 2006 gitt tariff tillegg som først kom med i lønnsstatistikken for 2007.

Kilder: SSB og Beregningsutvalget

Tabell 2.6 Gjennomsnittlig kapitalinntekt¹ for yrkestilknyttede². Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 2007-priser. 1997 og 2007

1997 Desil	Rente- inntekt	Utbytte	Realisasjons- gevinst/tap	Andre kapital- inntekter	Kapitalinntekter i alt	
					Nivå	Andel
1	1 500	400	-3 900	600	-1 500	-0,8
2	1 300	100	-100	500	1 800	0,9
3	1 500	100	0	500	2 200	1,1
4	1 600	200	100	600	2 500	1,3
5	1 700	200	100	800	2 900	1,5
6	1 900	400	200	1 000	3 500	1,8
7	2 100	600	400	1 300	4 200	2,2
8	2 300	1 100	700	1 800	6 100	3,1
9	3 200	2 500	1 800	3 400	10 800	5,5
10	11 300	65 800	58 700	26 300	162 100	83,3
Herav desil 10 delt opp i persentilene:						
91/92	4 000	5 000	3 400	5 300	17 700	1,8
93/94	4 600	7 400	4 700	7 000	23 800	2,4
95/96	5 800	11 600	7 600	9 700	34 800	3,6
97/98	8 100	24 700	14 900	17 100	64 800	6,7
99	13 200	62 300	33 100	33 700	142 400	7,3
100	54 400	498 700	492 000	151 500	1 196 600	61,5
Alle	2 800	7 200	5 800	3 600	19 400	100,0
2007						
Desil						
1	3 200	400	-9 200	400	-5 200	-2,1
2	2 500	100	-200	400	2 800	1,1
3	2 900	200	-100	500	3 500	1,4
4	3 200	300	200	600	4 200	1,7
5	3 600	300	300	700	5 000	2,0
6	4 100	500	500	900	6 000	2,4
7	4 800	800	900	1 200	7 700	3,1
8	6 200	1 500	1 600	1 900	11 200	4,5
9	9 300	3 900	4 000	3 600	21 000	8,4
10	32 200	61 400	75 000	23 700	192 300	77,4
Herav desil 10 delt opp i persentilene:						
91/92	12 700	7 900	7 200	5 300	33 100	3,4
93/94	15 500	11 500	10 200	7 600	44 700	4,7
95/96	19 400	17 300	15 900	10 300	63 000	6,5
97/98	28 300	33 400	31 100	17 100	109 800	11,4
99	46 600	78 300	70 800	32 900	228 500	11,9
100	124 000	395 600	550 000	123 600	1 193 200	62,1
Alle	7 200	6 900	7 300	3 400	24 800	100,0

¹ Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

² Lønnstakere og selvstendige med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Dette var en gruppe på 1 648 245 personer i 1997 og 1 887 506 personer i 2007.

Kilde: Inntekts- og Formuesundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.7 Sammensetning av inntekt innenfor de ulike desilene for pensjonister¹. Andel i prosent av samlet inntekt før skatt der ikke annet fremgår. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. 1997 og 2007

1997 Desil	Lønns- inntekt	Nærings- inntekt	Kapital- inntekt ²⁾	Over- føringer	Samlet gj.sn inntekt før skatt, nivå	Skatt mm.	Inntekt etter skatt
1	2,4	-0,8	1,9	96,5	63 500	10,2	89,8
2	1,8	0,1	4,0	94,1	85 900	8,1	91,9
3	1,7	0,3	4,7	93,2	98 700	8,4	91,6
4	1,8	0,4	3,9	94,0	113 400	10,0	90,0
5	1,9	0,4	3,5	94,2	127 700	11,8	88,2
6	2,4	0,5	3,4	93,7	144 100	13,9	86,1
7	2,7	0,5	3,6	93,2	162 900	15,6	84,4
8	3,4	0,5	3,9	92,2	184 400	16,7	83,3
9	4,8	0,7	4,5	90,0	215 400	17,9	82,1
10	6,2	1,2	20,1	72,5	358 000	23,5	76,5
Alle	3,6	0,6	7,6	88,2	155 300	15,9	84,1
2007							
Desil							
1	2,8	-1,1	-0,4	98,7	99 800	12,2	87,8
2	2,4	0,1	4,3	93,2	131 600	8,7	91,3
3	2,6	0,2	4,3	92,9	152 800	9,7	90,3
4	2,5	0,2	3,7	93,6	171 600	10,8	89,2
5	3,0	0,2	3,7	93,1	191 400	12,8	87,2
6	3,4	0,2	3,7	92,8	212 700	14,6	85,4
7	3,9	0,3	4,0	91,9	236 800	16,3	83,7
8	4,8	0,4	4,6	90,2	266 200	17,7	82,3
9	6,3	0,5	5,6	87,6	309 500	19,1	80,9
10	6,9	1,1	24,2	67,9	524 800	24,7	75,3
Alle	4,6	0,4	8,7	86,4	229 700	16,8	83,2

¹ Trygdede og pensjonister hvor pensjonsytelsene er minst lik minstepensjon og overstiger eventuell yrkesinntekt. Dette var en gruppe på 942 529 personer i 1997 og 1 060 348 personer i 2007.

² Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.8 Fordelingen av total lønnsinntekt før skatt¹ for personer med lønn over 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn². 1986, 1997 og 2007

Desil	1986		1997		2007		Reell endring ³ 1986-2007. Prosent
	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	
1	88 700	5,6	144 800	5,6	224 500	5,3	41,5
2	104 100	6,6	171 000	6,6	265 800	6,3	42,7
3	117 800	7,4	191 700	7,4	298 000	7,1	41,4
4	128 700	8,1	209 300	8,1	326 500	7,8	41,8
5	138 400	8,7	226 000	8,7	354 800	8,4	43,3
6	150 200	9,5	243 600	9,4	385 500	9,2	43,5
7	164 300	10,4	264 100	10,2	420 800	10,0	43,2
8	181 700	11,5	291 500	11,2	470 200	11,2	44,7
9	209 200	13,2	338 400	13,0	557 100	13,2	48,9
10	301 700	19,0	516 600	19,9	912 200	21,6	69,0
Alle	158 500	100,0	259 700	100,0	421 500	100,0	48,7
Gini-koeffisient		0,199		0,205		0,229	
Antall personer		1 346 000		1 527 080		1 766 360	

¹ Lønnsdefinisjonen er hentet fra selvangivelsesregisteret. Dette innebærer at bl.a. overtid, arbeidsledighetstrygd og enkelte naturytelser er inkludert.

² Alle personer med lønnsinntekt over 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn er med. Dette tilsvarer en grense på 80 640 kroner i 1986, 130 560 kroner i 1997 og 200 880 kroner i 2007.

³ Endring i realverdien (målt i 2007-kroner) av gjennomsnittlig lønnsinntekt for den enkelte desil.

Kilde: Registerbasert inntektsstatistikk (1997, 2007), Inntekts- og Formuesundersøkelsen (1986). Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.9 Vekst i disponibel realinntekt per person over 18 år. Vekst fra året før i prosent. *Korrigert tabell 5.2 i NOU 2009:7.*

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008*	Gj.snitt 1999-08
Disponibel realinntekt per. person over 18 år	1,9	3,2	-0,5	7,6	3,8	3,0	6,9	-7,2	4,9	1,4	2,5
Disponibel realinntekt utenom aksjeutbytte per person over 18 år	1,8	1,7	2,1	3,3	2,6	2,3	2,9	3,4	3,8	1,6	2,6

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå